

magazin istoric

ANUL VIII Nr. 5 (86) MAI 1974

JURĂMÎNTUL
depus de președintele
Republicii Socialiste România,
tovarășul Nicolae Ceaușescu,
în fața Marii Adunări Naționale
și a întregii națiuni române

„Jur să slujesc cu credință patria, să acționez cu fermitate pentru apărarea independenței, suveranității și integrității țării, pentru bunăstarea și fericirea întregului popor, pentru edificarea socialismului și comunismului în Republica Socialistă România!

Jur să respect și să apăr Constituția și legile țării, să fac totul pentru aplicarea consecventă a principiilor democrației socialiste, pentru afirmarea în viața societății a normelor eticii și echității socialiste!

Jur să promovez neabătut politica externă de prietenie și alianță cu toate țările socialiste, de colaborare cu toate națiunile lumii, fără deosebire de orînduire socială, pe baza deplinei egalități în drepturi, de solidaritate cu forțele revoluționare, progresiste de pretutindeni, de pace și prietenie între popoare!

Jur că îmi voi face întotdeauna datoria cu cinste și devotament pentru strălucirea și măreția națiunii noastre socialiste, a Republicii Socialiste România!“

TOVARĂȘUL NICOLAE CEAUȘESCU,

■ Între marii ctitori ai țării

La 28 martie 1974, Marea Adunare Națională, consacărind prin votul său unanim voința națiunii, a ales pe secretarul general al Partidului Comunist Român, Nicolae Ceaușescu, Președinte al Republicii Socialiste România.

Instituirea înaltei funcții de Președinte al Republicii — la propunerea Comitetului Central al P.C.R. — întregeste acțiunea partidului ca forță politică conducătoare a întregii societăți, asigură o mai bună articulare a funcțiilor puterii supreme de stat și o mai eficientă exercitare a acestor funcții, atât în viața internă, cât și în relațiile internaționale ale țării.

Alesul întregii națiuni, Președintele Nicolae Ceaușescu, întrușipează neclintita convingere în socialism, în orînduirea menită să asigure eliberarea omului de apăsare și teamă, să deschidă tuturor căile spre împlinirea condiției umane, clădită pe omenie, învățătură, viață materială decentă.

Patriot, arată prin întreaga sa viață că aspirațiile și interesele vitale ale poporului sînt ale sale proprii, că țelul său suprem este de a propulsa națiunea socialistă română spre treptele superioare ale civilizației și culturii.

Om de stat, are curajul hotărîrii în momentele decisive; are înțelepciunea prevederii; are forța deciziei asupra opțiunilor politice primordiale, angajînd viitorul; are fermitatea și stăruința de a cere tuturor să slujească națiunea cu toată dăruirea, cum o face el însuși.

Gînditor politic, își fundamentează concluziile pe o nuanțată și cuprinzătoare analiză a realităților și tradițiilor țării noastre și ale lumii contemporane; sintetizează teoretic experiența construcției socialiste din România, cu definirea obiectivului central al acestei construcții: societatea socialistă în toată plenitudinea ei.

Personalitate în primul plan al vieții internaționale, se consacră cu hotărîre statornică, să consolideze pacea României și a tuturor țărilor, pace așezată pe principiile deplinei egalități în drepturi, ale respectului, independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc, pace în care forța și amenințarea cu forța să fie abolite în relațiile dintre state.

Președintele Nicolae Ceaușescu se înscrie între marii ctitori ai României.

Constantin C. GIURESCU

■ Biruit-a vrerea poporului

Dînd expresie voinței întregului popor român, la 28 martie 1974, Marea Adunare Națională a ales în unanimitate pe tovarășul Nicolae Ceaușescu ca întîiul Președinte al României.

Întrușipare a virtuților proprii marilor fii ai acestei țări, alesul ei simbolizează triumful unei idei, cheazășia apărării înfăptuirilor de azi, speranța marilor împliniri de mîine.

ÎNȚIUL PREȘEDINTE AL ROMÂNIEI

Ideea de Republică, ca formă de guvernământ care să asigure libertate și dreptate socială pentru cei mulți făuritori de istorie, a fost nutrită în cursul secolelor de oamenii înaltați, de spiritele luminate. În țara noastră, un Ion Budai-Deleanu, un Nicolae Bălcescu, un Simion Bărnuțiu ș.a. au făcut din ideea de Republică un crez politic căruia au înțeles să-i consacre activitatea lor clocotitoare. Reprezentanții clasei muncitoare, socialiștii români, au asociat întotdeauna socialismul cu noțiunea de Republică.

Lupta pentru realizarea Republicii, ca stat al țăranilor și muncitorilor, avea să capete amploare odată cu crearea și sub conducerea Partidului Comunist Român. Insurecția națională antifascistă din august 1944 și preluarea puterii de către clasa muncitoare în frunte cu partidul ei revoluționar au înlesnit transformarea visului de odinioară în realitate. La 30 decembrie 1947 a fost instaurată Republica — cea mai democratică formă de stat cunoscută în istoria României. Se întrona prin aceasta principiul domniei poporului în stat, se încheia prima etapă a procesului revoluționar prin care se desăvârșea revoluția burghezodemocratică, se conturau orizonturi noi pe calea construirii socialismului în România.

Congresele IX și X ale Partidului Comunist Român, ca și conferințele sale naționale, au deschis larg calea energiilor creatoare ale țării, calea angajării lor depline în făurirea României socialiste multilateral dezvoltate. Cursul marilor transformări revoluționare ale țării a ridicat conducătorul necesar, a impus în fruntea luptei pașnice de zidire a României noi personalitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu, a fiului de țăran de altădată, a muncitorului comunist încercat, patriot înflăcărat, luptător dîrz pentru cauza socialismului și comunismului. De numele lui, cunosător subtil al realităților românești și pătrunzător spirit al esenței marxism-leninismului, sînt legate realizările României socialiste, creșterea, printr-o politică de larg orizont, a prestigiului ei în lume.

Investirea în anul celei de-a XXX-a aniversări a eliberării țării în cea mai înaltă funcție de stat a celui ce s-a știut identifica cu aspirațiile alor săi este un omagiu adus de România în plină înnoire marelui ei constructor. Vrerea țării cuprinde în ea tăria faptelor, hotărîrea fermă ca, unită în jurul alesului ei, să consolideze în interesul poporului opera creată prin efortul tuturor.

Înarmat cu cunoașterea istoriei țării, în contact permanent cu poporul al cărui glas știe să-l asculte și să-i interpreteze fidel gîndurile, Președintele României socialiste este țării iscusit cărmaci, garanție vie a împlinirilor viitoare. Înconjurîndu-l cu stimă și dragoste, poporul român îl urmează cu încredere pe drumul măreției țării, răspunzînd cu jurămintul faptei solemnului jurămint făcut de el țării.

Recunoscător pentru tot ce însemnează Întîiul Președinte al României în viața lui, poporul român i se înclină cu venerație și-i urează mulți ani de sănătate spre gloria țării și creșterea prestigiului ei în lume.

Sua semper gloria vivat!

Ștefan ȘTEFĂNESCU

POLITISCHE JOURNAL
din Hamburg ,
1784:

**„HOREA A HOTĂRÎT
SĂ-I ELIBEREZE
PE AI LUI“**

Moment culminant al unui șir de mișcări populare cu caracter național și social, manifestate sub diferite forme în Transilvania secolului XVIII, marea răscoală a moșilor, de sub conducerea lui Horea și a tovarășilor săi, a avut un puternic ecou în presa epocii. O serie de publicații, printre care *Erlangen Realzeitung* (din Erlangen), *Gazette de France*, *Courrier de l'Europe* (Boulogne), *Gazeta de Madrid*, *Gazetta di Parma* etc., etc., s-au ocupat de acest eveniment. Și în cele mai multe cazuri, comentatorii manifestau simpatie și înțelegere față de soarta iobagilor și condamnau sistemul feudal care-i apăsa din greu.

Prezentarea răscoalei — de la care se împlinesc 190 ani — în presa europeană a epocii, concomitent sau la foarte scurt timp de la evenimentele, este și ea un atestat al interesului pentru istoria românilor, devenită, ea însăși, adesea, focar de iradiere al istoriei continentului.

Publicăm în paginile ce urmează — după știința noastră, pentru întâia oară în românește — ample fragmente — grupate nu în ordinea în care au apărut, ci pe anumite idei — din relatările unui corespondent — din păcate anonim — al ziarului hamburghез *Politische Journal*, care relevă numeroase adevăruri despre românii din Transilvania ca, de pildă, originea lor latină, faptul că reprezentau două treimi din populația principatului, starea de „sclavie” în care trăiau etc., ca și o serie de detalii inedite, în legătură cu personalitatea conducătorilor răscoalei și cu desfășurarea ei. Vom găsi în relatarea corespondentului redacției și o serie de naivități sau interpretări insuficient de clare în legătură cu cauzele mișcării. Dar, dincolo de aceste limite, relatările — care se constituie într-un adevărat reportaj istoric — au meritul de a fi descris, la o mică distanță de timp, fapte și întâmplări ce interesau, fără îndoială, în cel mai mare grad, opinia publică din diferite țări, determinînd-o să urmărească cu o vie atenție marea mișcare a românilor transilvăneni și demonstrînd prestigiul de care se bucurau conducătorii acesteia, în frunte cu Horea, în rîndul contemporanilor săi.

Marea răscoală a românilor transilvăneni, conduși de moșul Horea, se înscrie drept o strălucită filă a mișcărilor sociale și naționale antif feudale, în epoca tîrzie a feudalismului european, epocă peste care, la numai cinci ani, avea să se prăvălească torentul marii revoluții franceze de la 1789.

Un neam deosebit de frumos și puternic

● Răsculații din Transilvania sînt români, urmașii coloniilor romane din Dacia; ei sînt în cea mai mare parte de religie ortodoxă și constituie de departe majoritatea locuitorilor principatului*. În anul 1761, cînd au fost numărați, erau 547 243. Conform unui recensămint mai exact, în anul 1772, numărul românilor neuniți sau ortodocși se ridica la 558 076 și al celor uniți [cu biserica catolică în anul 1698 — n.r.] la 119 230, iar numărul lor total la 677 306 suflete. Toți acești oameni, dintr-un neam deosebit de frumos, puternic

și prolific, care nu-și ascund singele roman, tînjesc sub crunta oprimare a blestematului sistem feudal (care în Transilvania nu a fost încă moderat și făcut suportabil ca în Ungaria) și de pe urma nesiguranței și brutalităților care decurg din el.

E locul, aici, să reamintim pe scurt că, în urma evenimentelor de la sfîrșitul sec. XVII și începutul celui următor, Transilvania schimbase „jugul de lemn” otoman cu „jugul de fier” al Habsburgilor. Situația românilor ardeleni s-a înrăutățit treptat mai ales în deceniile șapte-opt ale sec. XVIII. În alte părți ale imperiului — precum Cehia și Moravia — iobăgia a fost desființată în 1781, dar în Transilvania, din cauza opoziției aristocrației maghiare, ordinul similar al împăratului Iosif II a fost ținut ascuns multă vreme. Totodată, îndatoririle iobagilor în muncă și bani au

* Textul publicat cu acest caracter de literă (cursive) aparține ziarului german. Paragrafele tipărite retras și cu litere groase (aldine) sînt ale redacției noastre.

crescut considerabil; au sporit, mai ales, obligațiile moșilor în legătură cu intensificarea exploataților miniere din Munții Apuseni, ca urmare a dezvoltării relațiilor capitaliste.

● Ei [românii — n.r.] sînt cu adevărat sclavi, fără nici un avut și fără drepturi, legați de moșie și de pămînt, iar cei mai mulți dintre ei sînt tratați fără cruțare de către administratorii moșilor, încît niciodată nu le rămîne timpul necesar pentru a se ocupa de ogorul lor, pe care trebuie să-l lucreze femeile, pentru a-și hrăni, cu chiu cu vai, familia.

Nemulțumirea românilor era vizibilă de mult timp, iar acum cîteva luni ea s-a manifestat limpede: o mare parte din ei au refuzat să mai îndeplinească corveziile și au cerut să fie înrolați ca grăniceri, la fel ca secuii. Răspunsul negativ pe care l-au primit la cererea adresată împăratului nu pare să-i fi descurajat, cu atît mai mult cu cît li s-au dat asigurări că greutățile le vor fi ușurate.

Avînd nevoie de soldați în vederea războiului antiotoman pe care-l plănuia împreună cu țarina Ecaterina II a Rusiei, împăratul Iosif II a emis un decret (31 ianuarie 1784) privind organizarea unor noi regimente de graniță. Sperînd că înrolarea le va garanta libertatea, ca în celelalte sate grănicerești*, scăpîndu-i de iobăgie, țărarii români au cerut în masă înscrierea în regimentele de frontieră. Corespondența în ziarulul hamburghez relatează astfel aceste evenimente, care au premers izbucnirea răscoalei.

● Aflînd despre recrutare [țărarii români — n.r.] au crezut, desigur, că le-a venit rîndul. Au alergat în număr mare, încă înainte de termen la ofițerii de recrutare și i-au rugat din suflet să-i ia. Aceștia nu s-au sfiit să-i recruteze, fără să prevadă urmările; căci abia începea recrutarea într-un sat, că imediat veneau 20 sau 30 deodată și, de cum erau recrutați, socoteau că sînt liberi și că nu mai trebuie să se supună tiranilor lor.

Ideea aceasta este reluată într-o altă corespondență, trimisă ziarului cînd răscoala era în toi:

● Istoria răscoalei din Transilvania îi nedumereste acum pe toți [nobilii, fîrșete — n.r.]. La început, ei spuneau că țărarii se vor opune recrutării tot atît de aprig ca ei și că vor uicide pe toți ofițerii recrutori. Dar peste tot s-a întîmplat exact invers: țărarii erau bucurioși de recrutare, deoarece au crezut că astfel vor deveni supușii nemijlociți ai împăratului și oameni liberi: o iluzie care chiar că trebuie să-i pună pe gînduri pe nobili și care amenință cu urmări îngrijorătoare, dacă nu se iau măsuri înțelepte pentru a ține poporul în frîu, căci ascultarea este absolut necesară. Pînă una alta, toate aceste întîmplări

* Vezi Magazin istoric, nr. 11/1973.

Politisches Journal

nebst Anzeige

von

gelehrten und andern
Sachen.

Jahrgang 1784. Zweyter Band
Siebentes bis zwölftes Monats Stück.

Herausgegeben

von einer

Gesellschaft von Gelehrten.

Hamburg 1784.

Ziarul hamburghez Politische Journal a publicat mai multe corespondențe despre răscoala românilor transilvăneni

În p. 4: Horea, Cloșca și Crișan — siluete desenate de gravorul vienez Antonius Aloisius Hoehnle

sînt pline de învățăături pentru știința politică: ele arată cît de defectuoasă este constituția feudală și cît de urîdă este sclavia.

**„Acest om pare născut
pentru a domni...”**

În corespondențele trimise ziarului hamburghez, se găsesc multe referiri la personalitatea lui Horea, pe adevăratul său nume Vasile Nicula, zis însă Ursu Nicola și poreclit Horea. Era un țaran iobag din satul Albac, de pe domeniul Zlatnei, meșter lemnar priceput și cu puțină știință de carte.

● La început s-a vorbit despre doi conducători, unul numit Salis**, iar celălalt Hora sau Horea, care erau mereu confundați.

** Ignaz Herzog sau Salis de Salfeld nu a avut nici un rol în răscoala din 1784; într-o corespondență ulterioară, se confirmă că „el nu a participat niciodată la răscoală” — n.r.

● Adevăratul conducător al răsculaților este însă românul Hora, al cărui nume este de fapt Horea. Acest om pare născut pentru a domni, și în timpul în care și-a jucat rolul a dovedit cu adevărat că era la înălțime. Dezgustul și disprețul față de brutalitățile nobililor și setea de libertate și de avere [în sens de bunăstare — n.r.] pentru el și pentru cei de un neam și de o credință cu el par să fi fost mobilurile faptei lui, care trebuie să fi fost la el cu atât mai puternice cu cât, după cum se spune, nu este neștiutor, ci chiar o minte luminată [...] Se pare că acum citua timp a fost întemnițat pentru că încălcase legea, dar apoi a fost iertat. După aceea s-a dus vara trecută la Viena, ca să ceară la curte dreptul de a fine tirg pentru o localitate din comitatul Zaranului, anume Brad, dacă nu mă înșel. Înfațișarea lui atrăgătoare i-a facilitat o audiență la împărat, căruia, după cum se spune, i-a expus cu această ocazie greutățile conaționalilor săi, iar monarhul a binevoit să-i promită că-i va ajuta.

Se pare însă că Horea n-a vrut să mai aștepte pînă atunci. El a hotărît să-i răzбие și să-i elibereze singur pe ai lui și pe el însuși și a folosit toate împrejurările în acest scop. Abia se întorsese de la Viena că la 28 octombrie a apărut la Brad și i-a convins pe românii care se adunau acolo deseori la tirgulsăptăminal să se aplece peste trei zile pe cîmpul de lîngă satul Mesteacăn, deoarece are să le spună lucruri interesante în numele și din porunca Majestății Sale Împăratului, cu care vorbise. Românii, înșelați de libertate și încredători, s-au adunat cu sutele. Horea s-a arătat [la 1 noiembrie — n.r.] și s-a referit la scrisoarea privind dreptul de a fine tirg, care-i fusese înmînată la Viena și pe care o păstrase asupra lui în acest scop. Fiind scrisă pe pergament, ca de obicei, cu litere poleite și prevăzută cu sigiliu mari, iar românii neștiind să citească, nici unul nu s-a mai îndoit de adevărul celor spuse de Horea și de misiunea lui, confirmată de el și cu o cruce de alamă, pretinsă de aur, care-i atîrna pe piept și pe care au trebuit să jure cu toții.

● El s-a adresat mulțimii, i-a arătat chipul împăratului, crucea și hrisovul și i-a spus că din acestea se poate vedea că el este trimis de împărat pentru a-i izbăvi pe oameni de tiranie și pentru a-i face fărâni liberi prin supunerea stăpînilor lor; nu trebuiau decît să-l urmeze; el îi va duce în cetatea Alba Iulia, unde curtea le va da armele necesare pentru a putea porni împotriva nobililor.

Alte aprecieri la adresa lui Horea le vom găsi pe parcursul descrierii răscolului, care a debutat cu ceea ce istoria a consemnat sub numele de incidentul de la Curechiu.

Semnalul era dat

● Îndată ce a aflat acest lucru, subprefectul comitatului, Ștefan Hollaky a trimis trei pretori cu cîțiva panduri împotriva conducă-

torului rebel. Aceștia s-au întîlnit cu ceata de fărâni în satul Curechiu și au vrut să-l atace pe Hora. Poporul s-a înfuriat atunci și a ucis îndată pe toți trei pretorii. Semnalul era dat. Răsculații nu și-au mai luat răgaz să se ducă la Alba Iulia pentru a lua arme; ei au distrus tot avutul nobililor și au îndemnat poporul să meargă cu ei. În aceeași zi și în zilele de 2, 3 și 4 noiembrie ei și-au continuat acțiunile și în alte 10-12 localități. Peste tot li s-au alăturat românii, înmulțindu-le numărul; răsculații îi urmăreau doar pe nobili și familiile lor...

● Pentru a scăpa de pieire, nobilii din toate părțile s-au refugiat, împreună cu soțiile și copiii, la Deva, Brașov, Cluj, Arad, Lugoj, Timișoara. Răsculații au avut curajul să-i urmărească pînă la Deva, pentru a-i asedia în cetatea întărită de acolo. Avangarda lor și-a făcut apariția încă de la 4 noiembrie, răspîndind atîta groază, încît cei mai mulți dintre nobili au fugit și de aici.

● Două companii de grăniceri și 100 husari din garnizoana de pe Mureș au fost trimiși pentru a împiedica trecerea rîului de către răsculații care se aflau pe celălalt mal și incendiau diverse localități, dar la 6 noiembrie, seara, aceștia au reușit totuși să traverseze rîul mai jos de oraș și toate clopotele din Deva au prins a suna alarma; nobilii au pus mîna pe arme și s-au alăturat trupelor, care au tras în răsculați, au ucis vreo 40, au prins cîțiva, iar pe ceilalți i-au pus pe fugă. Dar aceștia nu s-au speriat, ci au trecut iarăși rîul a doua zi, 7 noiembrie, cu vreo 400 oameni. A început o luptă corp la corp: răsculații s-au apărut, dar le-a mers prost: mai bine de 140 au rămas pe cîmpul de bătălie, morți sau răniți, iar mulți din cei care au fugit s-au înecat în Mureș. O ceată dintr-ai lor, care se afla în învîlmăseală, a vrut să le sară în ajutor, dar a fost împiedicată s-o facă, pentru că li s-au luat bîrcile de care aveau nevoie. Printre prizonieri se aflau tineri, femei și fete care fuseseră antrenate în luptă. Pedepsirea a fost imediat organizată la Deva și 34 din prizonieri au fost executați. Toate acestea nu au potolit furia răsculaților, care au întreprins chiar o incursiune de-a lungul Mureșului, pătîrînd în zilele de 8 și 9 noiembrie în comitatul vecin al Crasnei și Aradului.

Din Banat se vedea toată granița în flăcări: din toate părțile soseau nobili cu soțiile și copiii, pentru a scăpa cu viață, căci se spunea că vreo 120 nobili fuseseră uciși numai în primele 8 sau 9 zile. De fapt, nici în Banat nu era siguranță deplină: românii de acolo se arătau tare mulțumiți de faptele fraților lor din Transilvania: ei au început să vorbească pe față și, pe cît le-a stat în putînță, s-au grăbit să se alăture răsculaților. Armata a primit ordin să supravegheze îndeaproape orice mișcare.

● Împăratul a ordonat imediat ca toate regimentele staționate în și pe lîngă Transilvania să fie deplasate în zona răscolului,

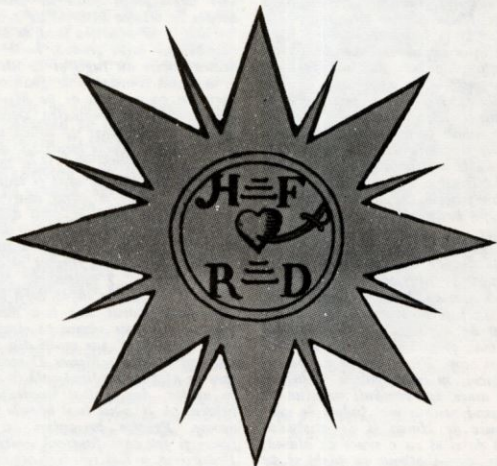
anunțind că pe capul conducătorului pune un premiu de 300 ducați. Pe generalul Preiss* l-a demis, iar în locul lui l-a numit pe generalul Fabris**; guvernatorul a primit o mustrare, iar merituosul conte Jankovics*** și generalul Papilla**** au fost trimiși în principat, pentru a examina întreaga situație: ei au fost investiți și cu depline puteri să acționeze, să răsplătească și să pedepsească cum vor crede de cuviință.

● Horea este așteptat peste tot ca un mîntuitor — se spune într-o altă corespondență. Între timp, nobilimea s-a și ridicat peste tot și în parte e gata pregătită. Într-unele comitate s-au luat măsuri atât pentru a primi cum

unui rege legitim să-l recunoască drept căpitan general și să asculte de el și 3) să abandoneze credința catolică și să adopte religia ortodoxă.

După cum se vede, omul are gânduri mărețe; se vorbește că ar fi spus chiar că intenționează să se alieze cu cei de o credință cu el, valahii din Țara Românească și, împreună cu ei, să cucerească toată Transilvania și să reinnoiască vechiul Imperiu roman din care se trag.

● Între timp, în Transilvania, trupele militare și nobilii se adunau din toate părțile; diversele proclamații, cuvîntările episcopilor și protopopilor au influențat atât de puternic pe români — care, după cum se spune, ajun-

Insemnele atribuite lui Horea ca „rege al Daciei” (gravură de epocă)

se cuvine pe răsculați cînd vor veni, cît și pentru a împiedica focul răscoalei să izbucnească acolo. Acum se așteaptă dispozițiile împăratului și sosirea comisarilor regali, care vor da, desigur o altă întorsătură lucrurilor.

Alte scrisori din Sibiu adaugă că Horea a emis o circulară în care oferă tuturor nobililor pace și liniște, cu următoarele condiții: 1) să-și renege nobleșea și să-și împartă proprietățile cu românii; 2) pînă la încoronarea

seseră la 15 000 — încît o mare parte din ei s-au potolit și s-au întors acasă; dar mulți au rămas credincioși conducătorului lor, au avut dese ciocniri singeroase cu trupele și, pînă la urmă, s-au retras în munți, unde nu se poate ajunge și sînt acum încercuiți.

Două miini muncitoare au mai multă dreptate decît o gură care doar mîncină

● Rezultatul acestor dispoziții a fost că unii răsculați s-au potolit și s-au întors acasă; dar, în același timp, cea mai mare parte din ei au rămas și și-au continuat actele de vio-

* Baronul Fr. Preiss, general austriac, comandantul armatei din Transilvania — n.r.

** Domenico Fabris de Santo-Tomlotti, general austriac — n.r.

*** Contele Anton Jankovics, comisar imperial, om de încredere al lui Iosif II — n.r.

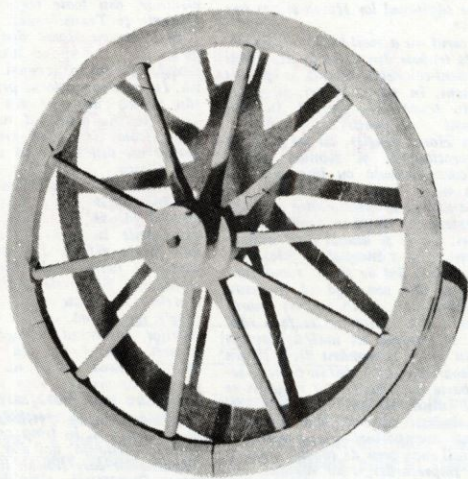
**** Baronul Paul Papilla, general austriac, comisar imperial însărcinat cu cercetarea răscoalei lui Horea — n.r.

lență. Nobilii localnici, cărora măsurile armatei imperiale nu li se păreau destul de eficace, s-au crezut îndreptățiți să se revolte fără a mai face vreo întrebare, au pornit în grupuri împotriva răsculaților și unde au dat de aceștia i-au ucis sau i-au prins și după aceea au pus să fie trași pe roată, spânzurați, decapitați sau trași în șeapă fără multă vorbă. Pentru aceasta, ei zic că s-au călăuzit după dreptul natural [feudal — n.r.].

● Ce se va întâmpla cu statul în care nobilii își permit așa ceva, în care o parte din cetățeni își arogă puterea executivă a guvernului? Nu înseamnă oare și asta rebeliune? În fine, guvernul [de la Viena — n.r.] pare

nul a dezaprobat insurecția [nobililor — n.r.] și a prezentat lucrurile într-altfel, ceea ce a dat însă naștere presupunerii că pretențiile lui Horea ar fi adevărate și că guvernul l-ar susține.

Bănuiala s-a întărit atunci când un curier sosit la Sibiu, în ziua de 26 noiembrie, a adus de la Viena vestea că împăratul ordona ca toți răsculații să fie iertați, dezaproba întru totul și interzicea categoric insurecția [nobililor — n.r.] și oprea orice pedeapsă cu moartea pînă ce vor fi ajuns acolo comisarii imperiali, contele Jankovics și generalul Papilla, precum și generalul Fabris, numit general-comandant în locul generalului Preiss.

Roată de execuție din Transilvania (sec. XVIII)

să fi procedat într-adevăr mult mai înțelept. Domnii [nobilii — n.r.] tipă că vor să se răzbune pe supușii lor pe care i-au oprimat atât de tare, încît pînă la urmă aceștia au fost nevoiți să se răzcoale, iar acum doresc să-i treacă pe răsculați prin foc și sabie; guvernul și-a zis însă că românii formează două treimi din locuitorii țării, că se sprijină unii pe alții, că ei sînt cei care muncesc pămîntul și că odată cu distrugerea lor toată țara s-ar transforma într-un pustiul. El a arătat că își dă bine seama cît prețuiesc oamenii și mai cu seamă că două mîini muncitoare au înțietate față de o gură care doar mîncîncă — dacă e să facem o comparație între ele. Însufleșit de aceste principii, guver-

Împăratul dăduse depline puteri comisarilor și ordonase ca diverse regimente staționate în Transilvania și Ungaria să înainteze din toate părțile și să-i încercuiască pe răsculați, pentru ca, dacă era cu putință, să-i readucă astfel la ascultare fără să folosească forța, dar, dacă aceasta nu va fi posibil, să recurgă și la forță.

Rex Daciae

● Răsculații au înaintat atunci consiliului comitatului Hunedoarei, în scris, următoarele condiții de capitulare:

1) Comitatul, împreună cu toți proprietarii nobili, să depună jurdîmint pe cruce (care

fusesse purtată de la început printre răsculați și pe care juraseră cu toții).

2) Să nu mai existe nobilime: cine poate intra în slujba împăratului, să trăiască de pe urma ei.

3) Nobilii să plătească dări, la fel cu poporul de rind.

4) Nobilii să-și părăsească imediat proprietățile.

5) În conformitate cu un ordin pe care îl va emite împăratul, moștile nobililor să fie împărțite țărănimii.

6) Dacă împăratul vrea să accepte condițiile de mai sus, să arboreze steaguri albe la castelul și la marginea pieții din Deva. Răspunsul îl vor aștepta în liniște pînă la 14 noiembrie, dată pînă la care va trebui să fie adus la preotul Daniela din Cristur: de nu, îl vor urma pe căpitanul lor Horea și vor lua cu asalt Deva*.

Răspunsul cerut nu a sosit însă; în schimb, au fost întărite trupele din Deva și din jurul ei, iar locotenent-colonelul Schulz a primit vrec 900 oameni, în parte husari, în parte infanteriști din trupele de graniță, în fața cărora răsculații s-au retras în munți.

Pînă atunci Horea reușise, cu tot felul de promisiuni, proclamații și zvonuri despre preținsa lui corespondență cu împăratul să refuză încă o mare parte din români. La început a fost ajutat și de inactivitatea armatei, pe care a prezentat-o drept o confirmare a afirmațiilor lui. Chiar și atunci cînd armata a intrat în acțiune și a început să folosească forța, lucrul care le-a dat de gîndit românilor, tot a mai reușit să-i convingă că nu erau scladații împăratului, ci nobili unguri îmbrăcați în uniforme care vroiau să le facă rău.

Între timp, se retrădese tot mai departe în munți, unde nu putea fi urmărit decît cu un efort redus, deoarece munții sînt în parte inaccesibili și în parte împădușiți, iar românii se mutau mereu dintr-un loc într-altul. Pe deasupra, ascundeau așa de bine intrările și-și plasaseră avanposturile ca militari, încît erau cu atît mai greu de atacat. Favorizați de aceste împrejurări, s-au răspîndit de curînd, prin amenințări, prin forță și promisiuni, în comitatul Zărandului și într-o parte din cel al Hunedoarei, pe care le-au luat în deplină posesiune. Dat fiind că toți nobilii din acele comitate fuseseră uciși sau fugiseră și nu mai exista nici un membru al consiliului, s-au făcut ei stăpîni peste ele. Au numit regiunea din jur împărăția lor, au împărțit moștile între ei, au început să exploateze minele pentru ei și au luat tot felul de măsuri.

● Conducătorul Horea și-a arogat drepturile unui rege, a împărțit scrisori de donație pentru pămînturile ocupate de ai lui și și-a atribuit titluri tot mai înalte, pe măsură ce se semețea. La început și-a zis doar căpitan, apoi comite și, în fine, Dux Chrysalis, de la

Chrysius sau riul Criș, care curge prin comitatul Zărandului, peste care se socotea domn; se spune că pînă la urmă s-a numit chiar Rex Daciae.

600 ducați pentru șase trădători

● Noul general-comandant Fabris a sosit la 13 decembrie la Sibiu, iar cei doi comisari cu depline puteri au ajuns la 15 decembrie la Deva, după ce au stat un timp la Arad, unde au interogată pe mai mulți români prinși. În urma primelor lor rapoarte, împăratul a dat ordine severe să se acționeze cu toată seriozitatea împotriva răsculaților și, la nevoie, să se folosească chiar forța. În acest scop, s-a ordonat deplasarea tuturor regimentelor, din toate regiunile învecinate din Ungaria și Transilvania.

● Piesa cu Horea din Transilvania este pe sfîrșite — se spune într-o altă corespondență apărută în aceeași publicație germană. În orice caz, actorul principal și tovarășul său Cloșca au ieșit din scenă. Despre cel dintîi se știe acum că numele lui adevărat este Nicola Urs și că are vreo 50 ani, iar despre cel din urmă că se numește de fapt Ion Cloșca.

Porccla Hora sau Horea înseamnă în limba română solist și i-a fost dat răsculatului fiindcă jăcuse pe diacon la biserică. Imprejurările în care a fost prins sînt relatate foarte diferit. De altfel, în ziare s-au răspîndit foarte multe versiuni despre acest eveniment. Singurele fapte reale sînt următoarele: [] ei au crezut că, pînă vor găsi o ocazie mai bună, se pot ascunde în deșul codrilor, rămînînd în legătură, poate pentru a urzi planuri noi, cu frații lor români, care, de bună seamă, nu se supuseseră din proprie convingere. Dar s-au găsit trădători care știau unde se afla Horea și care s-au oferit să-i prindă. Aceștia s-au făcut că merg la vînătoare și, în timp ce restul s-a fîmț la oarecare distanță, doi din ei s-au dus la căpeteniile lor care stăteau lîngă foc și se încălzeau. Trădătorii s-au prefăcut credincioși, dar, la un semn hotărît aînainte, i-au atacat și i-au predat pe răsculații scladaților care se aflau în apropiere. Asta s-a întîmplat la 27 decembrie, iar la 3 ianuarie prizonierii au fost duși în fortăreața de la Aiba Iulia, unde sînt acum întemnițați.

● Împăratul a pus să se împartă 600 ducați celor 6 [trădători — n.r.] pe care i-a slobozit, împreună cu familiile lor.

● Mai persistă însă grija ca nu cumva sub cenzură să fi rămas scînteie ale răscolului, care, duse de un vînt prielnic, să aprindă iarși focul, și de aceea se iau toate măsurile trebuincioase pentru a se preveni pînă la acest rău.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției. Traducerea (realizată de Georgeta BOLOMEY) a respectat pe cît posibil, stilul, uneori nalt al originalului.

* Oriic de simpliste ar fi aceste puncte, ele sînt totuși remarcabile, deoarece arată ce-i dura de fapt pe răsculați — nota redacției hamourgheze.

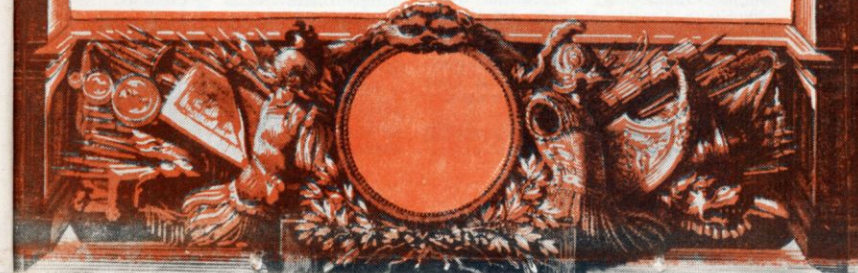

1618-1648:

TRANSILVANIA DOBÂNDEȘTE UN PRESTIGIU EUROPEAN

Dr. L. JORDÁKY

La 23 mai 1618, doi consilieri imperiali au fost aruncați pe o fereastră a Palatului Hradčany; acest incident, rămas în istorie sub numele de „defenestrarea din Praga“, a fost scintea care a declanșat un mare război european, purtat fără întrerupere vreme de 30 ani. Din Suedia pînă în Italia, din Spania pînă în Transilvania, suveranii europeni s-au grupat și s-au regrupat în jurul celor două principale forțe din cadrul Sfîntului Imperiu roman de națiune germană, care se înleștaseră în luptă: catolicii și protestanții. Din 1517, cînd Martin Luther își afirmase public celebrele sale teze anticatolice — moment care a marcat începutul Reformei — unitatea Sfîntului Imperiu, și așa destul de șubredă, era tot mai grav amenințată. O vreme, acest conflict a fost oarecum estompat, întîi de marele război țărănesc german (1524-1525), apoi de războaiele lui Carol Quintul împotriva Franței (1521-1544); dar, imediat după încetarea aces-

tor lupte, același împărat a pornit acțiunea contra principilor protestanți din imperiu, inaugurând Contrareforma. Principii germani, însă, s-au organizat sub conducerea Saxoniei și s-au aliat cu „prea creștinul” rege al Franței, „maiestatea catolică”—cum se obișnuia să i se spună. Deși Pacea confesională de la Augsburg (1555) a asigurat libertatea cultelor protestante*, stabilind totodată principiul că supușii trebuie să adopte credința suveranului, totuși frământările nu au încetat; disensiunile dintre cele două partide religioase s-au accentuat la începutul secolului XVII, când s-a pus problema succesiunii unor ducate germane, conduse până atunci de duci catolici, dar ai căror moștenitori erau protestanți. Grupați în Uniunea evanghelică (sau protestantă), condusă de principele elector de Palatinat, și în Liga catolică, condusă de ducele Bavariei, principii germani așteptau un motiv de încăierare. „Defenestrarea din Praga” a constituit pretextul mult așteptat.

De fapt, însă, disputa religioasă era doar haina pe care o îmbrăca lupta dintre tendințele centralizatoare ale Habsburgilor și cele de independență ale principilor germani protestanți; o centralizare și o întărire a autorității imperiale însemna, însă, și creșterea puterii Imperiului romano-german, pe când independența principilor i-ar fi adus o slăbire considerabilă și pe plan extern. În funcție de aceste considerente, monarhiile europene s-au aliniat alături de imperiu sau împotriva lui. Așa se explică de ce în partida principilor protestanți a trecut și Franța catolică, interesată în slăbirea imperiului.

Răscoala antigermană și anticatolică a cehilor conduși de contele Thurn, începută în 1618, a luat o altă întorsătură în anul următor, când, la moartea împăratului Mathias, trebuia să devină rege al Cehiei împăratul habsburg Ferdinand II; or, Dieta cehă l-a ales ca rege, la 26 august 1619, pe electorul palatin Frederic V de Pfalz, conducătorul Uniunii evanghelice.

Acesta a fost momentul când pe arena atât de încărcată a politicii europene a pășit Gabriel Bethlen, principele calvin al Transilvaniei (1613-1629). Suveran cu larg orizont politic, visând și eliberarea țărilor române de orice dependență și unirea lor sub un singur sceptru — al său — într-un **Regat al Daciei**, Bethlen a înțeles de la bun început că lupta pentru apărarea credinței calvine putea duce, de fapt, la consolidarea politică a principatului transilvănean. Profitând de faptul că Imperiul otoman era antrenat în războaie atât cu Polonia cât și cu Prusia, lui Bethlen i-a fost ușor să obțină aprobarea Porții pentru a intra în luptă împotriva Imperiului habsburgic. De altfel, el era mai demult în conflict cu marii nobili maghiari, catolici și sprijinitori ai politicii habsburgice de recatolicizare (Contrareforma) — arhiepiscopul Peter Pázmány (viitor cardinal de Strigoniu), palatinul Forgách, vornicul Hommonay, comandantul Dóczy din Kosice (Cășovia) și mai cu seamă șambelanul Miklos Esterházy, palatinul Ungariei. În 1617, acești magnai, bazându-se pe ajutorul imperialilor, au pregătit o intervenție armată împotriva principelui Transilvaniei. Sub presiunea acestor evenimente,

Bethlen a încheiat, în iulie 1617, o înțelegere cu turcii, care-i permitea să cîștige timp și să adune forțe în vederea realizării planului pe care-l urzise cu ani în urmă, de a ocupa (cu sprijin otoman) Ungaria, Cehia, Moravia și Silezia.

Un neobosit sol român

E lesne de înțeles, așadar, de ce în iunie 1618, când a primit vestea revoltei cehilor, Gabriel Bethlen a socotit că a sosit vremea să acționeze hotărît împotriva Habsburgilor; la cererea cehilor de a le acorda ajutor armat, Bethlen a trimis la Praga pe unul din credincioșii săi, nobilul român Marcu, pentru tratative privind colaborarea militară. În cursul acestor tratative, reprezentanții răsculaților au oferit și lui Bethlen coroana Cehiei și cu această propunere Marcu a pornit spre casă la 29 iulie 1619. Firește, oferta aceasta nu era sinceră, căci, în momentul când a fost făcută, erau pe sfîrșite și dezbaterile care au condus la alegerea lui Frederic de Pfalz; dar, primind propunerea cehilor la 14 august, Bethlen a luat-o în serios, văzînd în ea o cale de realizare a planului său privind unirea Ungariei și a Cehiei sub o singură coroană, pusă pe capul său.

* Protestantismul cuprinde cultele: luteran, calvin, anglican, unitarian, anabaptist și o multime de secte religioase.

Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei... și aliatul său, Frederic de Pfalz, regele ales al Cehiei

Alegerea lui Frederic de Pfalz ca rege al Cehiei a spulberat pentru moment planurile regale ale lui Bethlen, dar nu l-a determinat să renunțe la ideea de a sprijini răzcoala cehilor, văzând în aceasta o altă cale de împlinire a visului său. Oștile transilvănene au pornit imediat în expediție, ținând spre Viena; în drum spre capitala imperială, ele au cucerit mai multe orașe și cetăți din Slovacia și Ungaria nordică, Bethlen devenind administrator al acestor teritorii, smulse astfel de sub stăpânirea imperialilor.

La 14 octombrie 1619, Bethlen a ocupat orașul Pojon (Bratislava), locul tradițional de încoronare a regilor maghiari, luând în stăpânire și coroana regală a Sfântului Ștefan și pregătindu-se pentru asediul Vienei. La îndemnul său, cehii au adoptat și ei planul de asediere a capitalei imperiale. Oștile Cehiei și Transilvaniei, conduse de Bethlen și de contele Thurn — aproximativ 30 000 oameni — au reușit, prin lupte crâncene, să treacă Dunărea și să urmărească trupele imperiale până sub zidurile Vienei.

Acesta a fost, în noiembrie 1619, un moment extrem de critic pentru împăratul Ferdinand II, care, în condițiile date, nu mai putea spera decât într-un ajutor dinafa-

ră, din partea statelor catolice, apelând, în acest sens, la regele Spaniei și la ducele Bavariei. Ajutorul i-a venit, însă, nu de la aceștia, ci de la un magnat maghiar, rival al lui Bethlen și pretendent la tronul transilvan, Gheorghe Hommonay, care, cu ostirea sa de mercenari, a pătruns dinspre Polonia în Ungaria Superioară și a înfruntat acolo armata transilvăneană condusă de viitorul principe Gheorghe Rákóczi. În felul acesta, calea de aprovizionare care lega armata de sub zidurile Vienei de bazele ei din Transilvania a fost tăiată.

Cu puțin timp înainte, Bethlen plecase la Bratislava, pentru a asista la lucrările Dietei de acolo; totodată, a trimis la Praga pe același nobil român Marcu, pentru a pregăti unirea Cehiei și a Ungariei Superioare pe baze confederative. La început, el a cerut regelui ceh Frederic V de Pfalz o plată lunară pentru armatele sale și acordul de a ocupa pentru sine Stiria și Austria Inferioară. Curtea și Dieta din Praga au ocolit, însă, un răspuns precis, ceea ce l-a determinat pe Bethlen să-și sporească pretențiile, cerând 100 000 florini pentru cheltuielile întreprinse până atunci, alți 300 000 florini pentru întreținerea cetăților ocupate de el

Trei ilustrații oameni de arme ai epocii:
generalul Wallenstein...

...regele Gustav Adolf al Suediei...

și acordul pentru anexarea Austriei, Stiriei și Carintiei la Ungaria Superioară, sub stăpânirea principelui Transilvaniei. Firește, noile cereri au fost considerate de regele Frederic și de Dieta cehă ca fiind exagerate, evitând și de data aceasta un răspuns ferm.

În cele din urmă, la 15 ianuarie 1620, confederația ceho-maghiară s-a încheiat, părțile promițându-și uniune veșnică și ajutor mutual. Din acest moment, politica lui Bethlen a devenit oarecum duplicitară și șovăitoare, căci, chiar a doua zi, el a încheiat armistițiu cu imperialii; dacă cehii nu i-au oferit nici măcar speranța de a dobândi provinciile austriece, Viena i-a recunoscut stăpânirea asupra întregii Ungarii Superioare.

Curînd, însă, principele a văzut că actul Vienei nu era decît o aplicare a cunoscutei lozinci imperiale *divide et impera* („împarte și stăpînește”), așa încît la 25 aprilie a revenit

la alianța cu cehii, pentru ca după înfrîngerea acestora la Fehérmegy (Muntele Alb, 8 noiembrie 1620), să semneze un nou armistițiu cu imperialii. Apoi, după o altă încercare de a organiza o coaliție anticatolică, Bethlen și imperialii au încheiat, la 6 ianuarie 1622, Pacea de la Nikolsburg (Mikulov); în schimbul renunțării la pretențiile sale asupra coroanei maghiare, principele Transilvaniei a primit în stăpînire viageră șapte comitate din Partium* și Ungaria Superioară și două ducate sileziene, împreună cu titlul de principe al Sfîntului Imperiu, pe lîngă însemnate despăgubiri și subsidii. Principalul cîștig de pe urma acestei prime participări la război a fost, pentru Bethlen, redobîndirea granițelor transilvănene de la 1541**.

* Vezi Magazin Istoric, nr. 3/1972.

** Ibidem.

...și generalul Leonhard Torstenson, aliatul direct al lui Gheorghe Rákóczi I

O primă convenție la Haga...

Odată cu înfringerea de la Muntele Alb, centrul de greutate al războiului a început să părăsească Europa Centrală; Frederic de Pfalz a fost alungat din Cehia, care a revenit în stăpânirea Habsburgilor și a iezuiților; teroarea catolică s-a dezlănțuit cu furie. Prăbușirea Cehiei a provocat o mare tulburare în partida protestantă, ducând la încheierea unor noi alianțe între statele europene. În 1623-1624, Franța, Savoia, Venetia, Anglia și Olanda s-au unit împotriva Spaniei, a doua putere catolică după Sfântul Imperiu*.

Vrînd să profite de coalizarea acestor grupări de forțe anticatolice, care se pregăteau să atace pe imperiali, Gabriel Bethlen

a încercat să vină din nou în ajutorul principilor protestanți, urmărind să redea lui Frederic de Pfalz tronul Cehiei. În august 1623, a și pătruns în Ungaria Superioară, cu oști transilvănene și muntenie — acestea din urmă trimise de voievodul Radu Mihnea — dar întrucât Frederic a depus armele, încheind armistițiu cu imperialii, lui Bethlen nu i-a rămas altceva decât să facă și el același lucru; Pacea de la Viena (8 mai 1624) a reînnoit-o pe cea de la Nikolsburg, cu deosebirea că ducatele sileziene nu au mai fost atribuite principelui Transilvaniei.

În anul următor, prin căsătoria cu principesa Ecaterina de Brandenburg, relațiile lui Bethlen cu partida protestantă s-au înțărît considerabil. Devenit cumnat al regelui Gustav II Adolf al Suediei, principele Transilvaniei a intrat în legătură cu Curtea regală engleză; era tocmai vremea cînd Danemarca, Anglia, Olanda și principii germani protestanți au încheiat Convenția de la Haga (9 decembrie 1625), regele danez Cristian IV devenind conducătorul taberei

* După cum se știe, după moartea lui Carol Quintus dinastia de Habsburg s-a împărțit în două: Habsburgii din Spania și cei din cadrul Imperiului romano-german (vezi și *Magazin istoric*, nr. 8/1971).

protestante. Astfel, după perioada cehă (1618-1625), războiul de 30 ani a intrat într-o nouă fază, cea daneză (1625-1629).

În urma tratatelor purtate cu englezii, Bethlen a aderat la Convenția de la Haga, promițând să dea 15 000 oșteni; în schimb, aliații trebuiau să-i plătească 40 000 taleri lunar pentru cheltuielile comportate în campanii. Luptele au și început, cu succes pentru Bethlen — căruia îi venise în ajutor și pașa din Buda, că trupele sale — dar în scurt timp au trebuit întrerupte: biruitor pe frontul danez, marele general imperial de origine cehă Wallenstein s-a îndreptat cu grosul trupelor spre Ungaria. Ca să evite o ciocnire cu acestea, principele Transilvaniei a încheiat Pacea de la Bratislava (20 decembrie 1626), prin care a renunțat la subsidiile pe care le prevăzuse tratatul din 1622, rămânând cu stăpânirea celor șapte comitate.

Cu aceasta, participarea lui Bethlen la războiul de 30 ani s-a încheiat, atenția lui îndreptându-se spre Polonia; în acel timp, cumnatul său Gustav II Adolf al Suediei era în luptă cu această țară, pentru stăpânirea unor teritorii. Invitat să participe și la acest război, Bethlen a refuzat să intre în Polonia — al cărei tron îl dorea, totuși — sugerînd, însă, regelui suedez să atace Cehia prin Pomerania, trupele transilvănene urmînd să se unească acolo cu cele suedeze în vederea unei colaborări împotriva imperialilor. Planul acesta, însă, nu s-a mai realizat. Moartea lui Gabriel Bethlen (15 noiembrie, 1629) a adus Transilvaniei atîtea frămîntări, încît n-a mai putut fi vorba de nici o cooperare militară externă. Timp de un an, tronul a fost disputat între soția și fratele fostului principe și abia la 1 decembrie 1630

Scend din timpul tratatelor de la Münster

a fost ales un nou principe, în persoana lui Gheorghe Rákóczi I. După ce a reușit să-și consolideze cît de cît puterea, gîndurile acestuia s-au îndreptat spre o nouă participare a Transilvaniei la politica europeană. Cum în acel moment războiul trecuse în a treia fază, cea suedeză (1630-1635), în care rolul principal l-au jucat suedezii lui Gustav II Adolf, Rákóczi a început tratative cu acesta din urmă, în primăvara anului 1632. După cîteva răsunătoare victorii, regele suedez pregătea realizarea unei mari uniuni a statelor protestante, dar moartea sa într-o luptă, la Lützen, la 16 noiembrie 1632, a pus capăt acestor planuri.

...și primul congres european

În anii următori, Rákóczi s-a îngrijit de întărirea poziției sale, atît pe plan intern — prin aplicarea unor măsuri economice — cît și pe plan extern, prin zdrobirea unei încercări otomane de a-l înlocui la conducerea Transilvaniei. În aceste condiții s-a produs intrarea Franței în luptă de partea protestanților. La începutul acestei noi și ultime perioade a războiului de 30 ani, cardinalul Richelieu, prim-ministrul lui Ludovic XIII, a trimis la Alba Iulia o solie pentru a-l invita pe Rákóczi I să ia parte la campaniile împotriva imperialilor. Un răspuns ferm din partea principelui Transilvaniei n-a venit, însă, decît în 1638, cînd, în condițiile create de victoriile franco-suedeze în apusul Europei, a trimis la Paris pentru tratative pe Johann Bisterfeld, cărturar protestant și profesor la Colegiul din Alba Iulia.

Rákóczi condiționa participarea sa la război de îndeplinirea cîtorva cereri, între care acordarea unor subsidii de 200 000 taleri anual și trimiterea unui corp de 6 000 pedestrași. Cardinalul Richelieu a socotit exagerate aceste dorințe, așa că tratativele s-au întrerupt, nefiind reluate decît în 1643, la 26 aprilie încheindu-se Tratatul de la Alba Iulia între Franța, Suedia și Transilvania (ratificat de Rákóczi abia la 16 noiembrie; de aceea, în unele lucrări, tratatul figurează sub această dată).

Obținînd subsidiile cerute, Rákóczi a intrat cu trupele în Ungaria Superioară, pe care a ocupat-o, îndreptîndu-se spre Moravia, unde urma să se întîlnească cu oștile conduse de generalul suedez Leonhard Torstenson. În acest moment, însă, s-a produs o întorsătură politică neașteptată: Danemarca a ieșit din coaliția protestantă, atacînd Suedia, ceea ce a determinat retragerea temporară a armatelor suedeze din Europa Centrală; transilvănenii au rămas singuri în fața imperialilor. Înfrînți în aprilie 1644, ei au cîștigat, însă, la 5 mai bătălia de la Drégelypalank, unde, conduși de Ioan

Kemény — viitorul principe transilvan* — și avînd alături corpuri de moldoveni, munteni (conduși de Constantin Șerban, viitorul voievod), secui și turci, au pus pe fugă armata imperială.

Revenite pe cîmpul de bătăie, trupele suedeze au reușit să ocupe, în martie 1645, Boemia și Moravia, făcînd joncțiunea cu cele transilvănene, astfel încît în august generalul Torstenson și principele Rákóczi au început asediul cetății Brno (capitala Moraviei), apărată de imperiali. Înainte însă de încheierea acestei importante acțiuni militare, Poarta a ordonat lui Rákóczi să înceteze ostilitățile cu imperialii. Tratatul de pace de la Linz (29 august 1645) a confirmat principelui Transilvaniei stăpînirea viageră asupra celor șapte comitate, din care două cu drept de moștenire.

Îesirea lui Rákóczi din luptă n-a influențat soarta războiului; de altfel, încă din 1643 începuseră la Osnabrück și Münster, în Westfalia, negocieri pentru încheierea unei păci generale. Tratativele s-au prelungit nefiresc de mult, paralel cu continuarea luptelor. Existau mari dificultăți de a pacifica Imperiul german fără concesii religioase, iar pe de altă parte fiind prima intrinire diplomatică de acest fel — de fapt, prima conferință de pace cu o largă participare europeană — lipseau precedentele organizatorice și politice. Începînd cu protocolul și sfîrșind cu noile principii de drept internațional încorporate în tratatele semnate, totul se aplica acum pentru prima oară în relațiile dintre numeroase state europene. În sfîrșit, după cinci ani de negocieri, tratatul de pace s-a semnat la 24 octombrie 1648; Pacea Westfalică, cum a rămas cunoscută în istorie, a consfințit independența unor state (Olanda, Elveția), creșterea teritorială a altora (Franța, Suedia, Brandenburg) și mai ales fărîmîțarea politică a Sfîntului Imperiu, datorită faptului că principii germani au obținut deplină autonomie.

Atît la tratative, cît și la semnarea păcii, Transilvania a participat ca stat suveran, avînd un reprezentant special. Din păcate, Rákóczi I a murit cu două săptămîni înainte de încheierea Păcii Westfalice; participarea sa, ca și a lui Gabriel Bethlen, la războiul de 30 ani a adus Transilvaniei un spor de prestigiu în fața statelor europene și o poziție consolidată în fața puterii suzerane. Aceasta explică, de altfel, și încercarea de a scutura jugul otoman, în perioada următoare, prin campania comună a țărilor române din anii 1657-1662**.

* Vezi Magazin Istorie, nr. 3/1974.

** Ibidem.

DOI DIPLOMAȚI LA CURTEA SUEDIEI

Dr. L. DEMÉNY

Angajată în războiul de 30 ani*, Transilvania a fost nevoită să folosească cu chibzuință resursele sale militare și diplomatice, una din constantele permanente ale politicii sale externe în această perioadă fiind întreținerea unor relații foarte strânse între curtea principelui transilvănean și cea a regelui Suediei. Nu odată aceste raporturi au ajuns pînă la faza de cooperare militară, cum a fost campania din 1644.

Momentul cel mai activ al relațiilor suedezo-transilvănene s-a inaugurat în 1632. În acel an, diplomatul suedez Paul Strassburg, în drum spre Constantinopol, a făcut un lung popas în Transilvania, purtînd intense tratative cu principele Gheorghe Rákóczi I pentru a-l atrage în război de partea coaliției protestante. De la acea dată, schimbul de solii dintre cele două curți a devenit foarte intens. Curtea regală suedeză a fost vizitată de numeroși diplomați tran-

silvăneni: Gheorghe Padányi, Ștefan Szentpáli, Gheorghe Kassai, Ștefan Dalnád, Francisc Jármi, Gheorghe Hoffmann și alții. Printre cei trimiși de Gheorghe Rákóczi I la curtea reginei Cristina a Suediei s-a aflat și loan, Dániel de Vargyas, al cărui portret s-a păstrat și a fost descoperit recent în Galeria națională de portrete din Stockholm de către Nicolae Minei. Nu începe nici un fel de îndoială că este vorba de loan Dániel de Vargyas, căci din însemnarea aflată pe acest portret în culori se vede clar numele lui: lohan Daniel Er. Fürst. Gnad. Gorg Ragotke Frst. Sibenbürg... („Solul Măriei Sale Princiare, a lui Gheorghe Rákóczi, principele Transilvaniei”).

Despre acest diplomat transilvănean dispunem de mai multe știri. Se trăgea dintr-o familie de nobili secui din Vărghiș. Nu cunoaștem cînd s-a născut, nici unde și cînd și-a început studiile. La sfîrșitul deceniului trei al sec. XVII, se afla însă printre acei tineri care, cu sprijinul

principelui Gabriel Bethlen, frecventau universitățile apusene. Reîntors în țară, loan Dániel a îmbrățișat cariera de militar și diplomat, îndeplinind totodată și funcția de vicecăpitan al scaunului** Odorhei. A fost unul din sfetnicii intimi ai lui Gheorghe Rákóczi I, distingîndu-se atît în misiunile diplomatice, cît și pe cîmpul de luptă.

Ioan Dániel de Vargyas a îndeplinit un rol însemnat și în relațiile politice ale Transilvaniei cu Moldova și Muntenia. Încă din 1636, cînd se pregătea tratatul de alianță cu Moldova, el a fost trimis la curtea lui Vasile Lupu. Promovînd politica lui Rákóczi de a împăca pe Vasile Lupu cu Matei Basarab, loan Dániel a dus la bun sfîrșit misiunea ce i s-a încredințat. În 1652 a mers la curtea lui Matei Basarab, care l-a primit la Tirgoviște cu mare cinste și i-a dăruit un căftan frumos în semn de recunoaștere a serviciilor aduse în întreținerea bunelor relații dintre el și

* Vezi, în acest număr, articolul semnat de dr. L. Jordáky — n.p.

** Organizație teritorial-administrativă a sașilor și secuilor din Transilvania — n.p.

Gheorghe Rákóczi II, care devenise între timp, principele Transilvaniei.

Putem afirma fără exagerare că Ioan Dániel de Vargyas a jucat, alături de

consilierul principelui în problema relațiilor cu Suedia, îndeplinind, pe această linie, misiunile cele mai dificile. Încă din 1632, de când au început primele con-

imperiale în cazul statornicirii unor relații de alianță cu regele Suediei.

Misiunea lui cea mai importantă este legată atât de urmările expediției din

Ioan Dániel

Francisc Jármi, un rol central în misiunile diplomatice legate de țelurile urmărite de Gheorghe Rákóczi I la încheierea Păcii Westfalice. El a fost, de fapt,

tacte ale lui Rákóczi cu suedezii prin Paul Strassburg, Ioan Dániel a fost trimis să sondeze terenul la Viena, avînd sarcina să afle care va fi reacția curții

1644, cît și de lucrările preliminare ale Păcii Westfalice. În martie 1646, Ioan Dániel a fost trimis în Suedia, unde a avut convorbiri cu Alexander Ers-

kein, sfetnic al reginei, cu cancelarul Axel Oxenstierna, cu atotputernicul general Leonhard Torstenson, și cu regina Cristina.

— nu a avut însă succes deplin, căci suedezii nu erau dispuși să satisfacă cererea principelui de a plăti suma de 37 500 florini aur drept recompensă pen-

falică, Transilvania fiind menționată alături de Suedia în textul general al tratatului, asigurându-i-se astfel nu numai o recunoaștere internațională, dar și

Jeremia Fazekas

„Legatus Generosus Dominus Joannes Daniel Vargyas Sedis Siculicae Udvarhelyi Vicecapitaneus” — cum este intitulat într-o scrisoare a lui Torstenson

tru participarea la expediția din 1644.

Tratativele s-au prelungit prin alți soli, pînă în toamna anului 1648. Între timp, se încheiase și Pacea West-

poziția de prestigiu pe care o dobîndise în timpul domniilor lui Gabriel Bethlen și Gheorghe Rákóczi I.

Misiunile diplomatice date lui Ioan Dániel de Vargyas

nu s-au încheiat însă. Ajuns pe scaunul princiar după moartea tatălui său, Gheorghe Rákóczi II voia să fie bine informat asupra efectului pe care-l avea în Europa încheierea Păcii Westfalice și menționarea, în documentele legate de aceasta, a Transilvaniei. Din acest motiv, a trimis pe Ioan Dániel în orașul Münster, ca să urmărească la fața locului evenimentele și noile direcții de dezvoltare a raporturilor de forțe. Totodată, Ioan Dániel de Vargyas trebuia să întocmească dări de seamă detaliate despre evenimentele din Europa Apuseană, să scrie mai amănunțit în privința „știrilor răspindite despre frământările din Franța, despre încăierările din Anglia, despre pacea dintre Olanda și Spania, alianța dintre francezi și suedezi, despre ajutorarea Veneției, despre apropierea dintre poloni și suedezi și despre tot ce se va putea băga de seamă”. Rapoartele trimise de Ioan Dániel erau, într-adevăr, extrem de utile pentru curtea princiară. El informa pe principe de tot ce se în-

tîmpla în Europa Apuseană, căci, la Münster — centrul de moment al diplomației europene — putea să obțină știri sigure. Unul dintre rapoartele de mare interes este cel trimis de el în cursul primăverii anului 1649 și în care înfățișează cu toate detaliile decapitarea lui Carol I Stuart, regele Angliei.

Ioan Dániel de Vargyas a mai îndeplinit apoi și alte misiuni diplomatice, unele tot în Suedia; ultima a fost cea din 1652, cînd a fost trimis la curtea lui Matei Basarab, iar apoi la Constantinopol. A murit în 1653.

Pe celălalt tablou, descoperit de Nicolae Minei tot la Stockholm, se află scris în limba latină: Legatus principis Transylv[aniae] Rogotzy. Numele solului nu este indicat, dar în explicațiile furnizate de Galeria națională suedeză, se spune că este vorba de un anume Ieremia Fazekas. Izvoarele deocamdată cunoscute nu ne furnizează informații despre un sol transilvănean cu acest nume, care să fi fost trimis de Gheorghe Rákóczi I sau

Gheorghe Rákóczi II la curtea suedeză. Vom fi îndatorați oricărui cercetător care ne va furniza date asupra acestui personaj. Deși nu dispunem de atestări documentare, nu putem exclude posibilitatea ca printre diplomații transilvăneni din perioada lui Gheorghe Rákóczi I să fi fost și Ieremia Fazekas. În descripțiile militare întocmite în sec. XVII și în care erau trecuți nominal toți bărbații secui cu rosturi militare, găsim, în părțile Odorheiului, mulți oșteni cu numele de Fazekas. Dintre aceștia s-a putut ridica și Ieremia Fazekas, precum tot de acolo s-au ridicat diplomați ca Mihail Mikes, Clement Mikes, Ioan Dániel de Vargyas și alții.

Ambele portrete, reproduse după originalele aflate în capitala suedeză, sînt prezentate acum, după știința noastră, pentru întâia oară — atît în literatura de specialitate, cît și în cea destinată publicului larg al iubitorilor portretisticii istorice — de către revista Magazin istoric.

Redacția primește numeroase scrisori și telefoane prin care ni se solicită diferite numere de revistă, inclusiv numerele 1, 2, 3 și 4/1974. Precizăm că nu avem nici un fel de posibilități de a satisface astfel de cereri. CEL MAI BUN MIJLOC PENTRU A AVEA ASIGURATE LA TIMP TOATE NUMERELE DE REVISTĂ RĂMÎNE ABONAMENTUL. Nu uitați deci, să reînnoiți abonamentul dv. pînă la data de 17 a fiecărei luni. După cum știți, ABONAMENTELE se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, din instituții și de la sate. Cititorii din străinătate se pot abona prin „ROMPRÉSFI LATELIA” — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64-66, POB — 2001.

PRIMELE SIGILII ALE FACULTĂȚILOR DIN IAȘI

Universitatea din Iași, care și-a deschis oficial cursurile a 28 octombrie 1860, trebuia să cuprindă Facultățile de drept, filozofie, medicină și teologie. Cele mai numeroase și vi discuții între membrii comisiei de redactare a Statutelor Universității s-au purtat cu privire la înființarea Facultății de medicină, care nu funcționase mai înainte în cadrul Academiei Mihăilene.

La cererea ministerului, înainte de a lua o hotărâre, această comisie a invitat la lucrările ei pe dr. V. Negură, absolvent al Facultății de medicină din Berlin, susținătorul cel mai consecvent al înființării unui institut de învățămînt medical în Moldova, pe dr. Anastasie Fătu și pe dr. A. Cuciureanu. Deși Mihail Kogălniceanu promisese fondurile necesare funcționării unei asemenea facultăți, iar domnitorul Alexandru Ioan Cuza ceruse să i se prezinte chiar programul de studii, dr. Fătu și dr. Cuciureanu s-au opus, invocînd lipsa specialiștilor români, a spitalelor și a materialelor de disecție. După părăsirea lor, Facultatea de medicină urma să se înființeze doar atunci cînd tinerii trimiși la specializare în străinătate și-ar fi terminat studiile.

Consiliul școlar s-a raliat părerii celor doi specialiști, afirmînd că, în condițiile existente, nu se putea înființa, în cadrul Universității din Iași, o facultate de medicină. Totuși, aproape pînă în ajunul deschiderii oficiale a cursurilor universității, Ministerul Instrucțiunii Publice și membrii Consiliului școlar erau atît de siguri de faptul că facultatea se va înființa, încît i s-a co-

mandat și sigiliul odată cu cele ale Facultăților de drept, filozofie și teologie. Primul sigiliu al Facultății de medicină — astăzi probabil pierdut — are în cîmp, ca emblemă, o cupă în jurul piciorului căreia este încolăcit un șarpe; un alt șarpe este încolăcit în jurul unui baston așezat orizontal. Cîmpul sigiliului este înconjurat de un cerc de spice de grâu, după care urmează inscripția: Universitatea de Jassi. Facultatea de Medicină 1860.

În realitate, însă, Facultatea de medicină din Iași și-a deschis cursurile abia după 19 ani, în 1879.

O problemă interesantă pune și primul sigiliu al Facultății de filozofie a Universității din Iași, a cărei inscripție este următoarea: Universitatea de Jassi. Facultatea Filosofică. 1855. Se știe însă că cea mai înaltă instituție de învățămînt superior din Iași nu s-a numit universitate decît în anul 1860. Anul 1855 din inscripția sigiliului „Facultății Filosofice” nu poate semnifica decît data cînd s-a hotărît deschiderea cursurilor ei în cadrul Academiei Mihăilene. De altfel, și pe steagul acestor facultăți, ca și pe al celei de drept, este pictată data de 6 octombrie 1855. Sigiliul Facultății de drept are, însă, următoarea inscripție: Universitatea de Jassi. Facultatea de Drept. 1860. Ne întrebăm de ce nu s-a menționat și în această inscripție anul 1855, deoarece s-a hotărît ca și cursurile ei să înceapă în 1855, și chiar s-a deschis în semestrul doi al anului 1856?

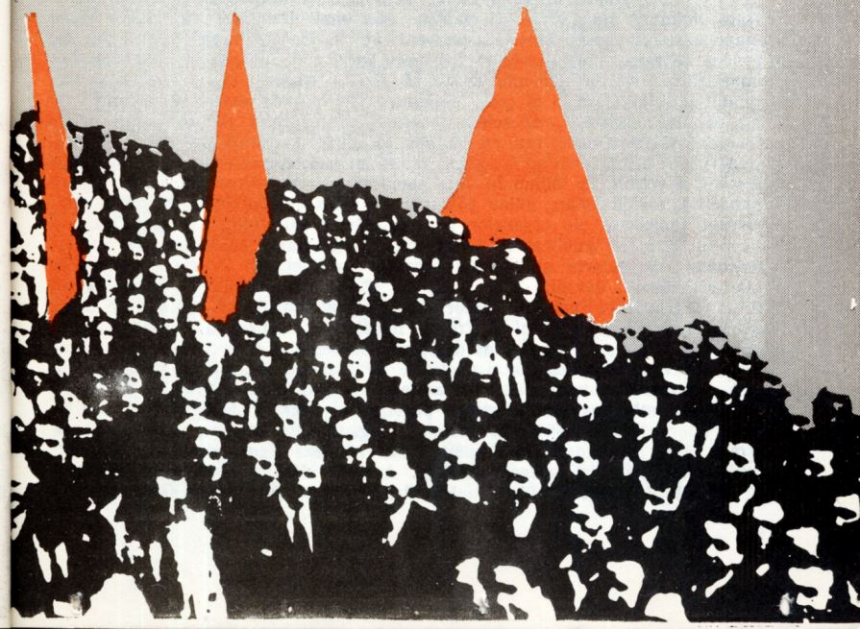

DR. N. GRIGORAȘ

CLASA MUNCITOARE — COLOANA VERTEBRALĂ A IZBÎNZII

Conf. univ. dr. GH. I. IONIȚĂ

„Fascismul nu este popular în România și nu are rădăcini în mase“ — a considerat în anii interbelici partidul comunist în cuprinsul documentelor sale programatice, în întreaga-i activitate teoretică și practică. Și realitatea acelor ani a probat din plin justetea aprecierii. Spunem aceasta deoarece presa muncitorească a vremii — pe baza unor orientări, dovedite ulterior eronate, de a se căuta cu tot dinadinsul și în viața noastră politică corespondențe la ceea ce se petrecea pe plan internațional — a fost tentată să considere că unele fenomene proprii vieții noastre politice se asemănau cu ceea ce se petrecea în Italia — pe planul ascensiunii fascismului mussolinian sau, mai tirziu, în Germania hitleristă și în alte locuri.

În primul deceniu care a urmat războiului mondial din 1914-1918, în România au avut loc unele agitații antisemite — în special în nordul Moldovei, agitații străine mentalității muncitorimii române, ca și altor clase și pătri sociale. Studiul atent al imensului material documentar din acei ani relevă însă faptul că aceste acțiuni nu se identifică în nici un fel cu fascismul. Analizînd realitatea politică a acelor ani ajungem la concluzia că numai după venirea lui Hitler la putere în Germania se poate vorbi despre un pericol fascist în România. Este însă cazul să subliniem faptul că, deși nu existase acest pericol intern, P.C.R., clasa muncitoare fuseseră preocupate serios de prevenirea unei asemenea primejdii. Totodată, în spiritul solidarității internaționaliste, proletariatul român a sprijinit lupta antifascistă din țările căzute victimă sau amenințate de morbul fascist.

Ne oprim și asupra unui alt fenomen de mare însemnătate: în ordine istorică, intensificarea activității organizațiilor fasciste — mai ales ca urmare a instaurării, în 1933, a dictaturii fasciste în Germania — a coincis cu începutul unei perioade calitativ superioare în evoluția mișcării muncitorești din România. Suflul revoluționar al marilor bătălii proletare din anii crizei economice, singele muncitoresc care a curs la Lupeni, la „Grivița“ și-n alte locuri au produs adevărate zguduiri în conștiința maselor, au adîncit spiritul lor de luptă. În acele zile eroice în prim-planul activității revoluționare, al vieții partidului comunist s-au situat elementele cele mai destoinice din rîndul clasei muncitoare care au rămas consecvent pe baricadele luptei anticapitaliste, pentru apărarea independenței țării, grav știrbită de amestecul monopolurilor imperialiste. Aceste elemente aveau să fie în truntea luptei contra pericolului fascist dinafară și al celui dinăuntru. A fost de mare importanță faptul că în mișcarea antifascistă generală a poporului român, mulți dintre fruntașii săi s-au remarcat nu numai ca niște excelenți practicieni revoluționari, dar și ca talentați ideologi. Citind articolele publicate în presa antifascistă a vremii, ne aflăm în fața unor documente dense, pline de căldură patologică, mobilizatoare, adînc pătrunse de patos revoluționar. Pe baza aprecierilor judicioase ale organelor de conducere a partidului, articolul Trăiască Frontul Popular! publicat în Valul, din 25 octombrie 1935, denunța energic dușmanul de moarte al națiunii române — fascismul — cu manifestările sale periculoase, dovedite a fi „fățiș în slujba hitlerismului“. El se adresa tuturor grupărilor politice democratice, îndemnîndu-le să renunțe la orice neînțelegeri programatice și să treacă imediat la realizarea Frontului Popular, care „trebuie să fie format din toate elementele democratice și antifasciste, din toate organizațiile și partidele ce stau pe platforma luptei contra fascismului și războiului și care au aceleași revendicări imediate de realizat“.

Dacă mișcarea antifascistă a poporului român a beneficiat de activitatea unor asemenea cadre de nădejde, organizațiile fasciste n-au reușit să atragă clasa muncitoare, rămînîndu-le să recruteze figuri declasate din rîndurile altor pătri și categorii sociale. Această situație s-a datorat faptului că muncitorii, oțeliți în atîtea confruntări de clasă, învățaseră de mult să-și

cunoască adversarii, să-și prețuiască tovarășii de drum. Demagogia deșănțată a legionarilor, cuziștilor și a celorlalți fasciști s-a izbit de caracterul ferm al clasei muncitoare, de experiența sa matură. În acest cadru, un loc de seamă l-a ocupat ampla activitate desfășurată de organizațiile de masă democratice, antifasciste create de comuniști sau aflate sub influența lor, precum: Comitetul Național Antifascist, Liga Muncii, MADOSZ, Blocul Democratic, Comitetele pentru Apărarea Antifasciștilor, Patronajele Populare, Comitetele Cetățenești, Uniunea Democratică, Apărarea Patriotică ș.a.

În tot cursul luptei antifasciste, muncitorii români au acționat în strinsă unitate cu oamenii muncii de alte naționalități, realizările obținute în acei ani punându-și amprenta vie asupra consolidării frăției dintre proletarii români și cei de alte naționalități.

Pagini luminoase în cronica luptei antifasciste din deceniul patru s-au scris în închisori, cu contribuția directă a unui mare număr de militanți revoluționari proveniți din rindul clasei muncitoare, aflați în detenție, căzuți victimă represiviilor burgheziei, în cunoscutele procese antifasciste*.

Greva — armă sigură de luptă a muncitorului

În întreg intervalul de timp pînă la Eliberare, clasa muncitoare a organizat puternice greve, proclamîndu-și tăria și dreptul la viață. Aceste greve — elocvente demonstrații de forță revoluționară — reliefauf antagonismul iremediabil dintre clasa muncitoare și burghezie. Foarte multe din grevele deceniului patru au purtat amprente antifascismului proletar. Marile bătălii proletare din România anilor crizei economice — deși desfășurate într-o perioadă de puternică ascensiune a fascismului pe plan internațional — n-au avut totuși caracterul unor adevărate lupte antifasciste. Ele s-au desfășurat, e drept, într-o ambianță internațională antifascistă, dar atunci, în România, organizațiile fasciste erau relativ slabe și neînsemnate. De altfel, nici una dintre revendicările stipulate de muncitori în timpul marilor acțiuni de la Lupeni, Grivița, Nicolina-Iași, Dermata-Cluj, Valea Prahovei, U.D. Reșița sau în oricare alt colț de țară, nu vizau atunci țeluri antifasciste. Ca atare, ni se pare exagerat a aprecia că luptele proletariatului român din anii crizei au avut și un caracter antifascist. Ele au constituit, așa cum spunea secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, prima mare ridicare la luptă a clasei muncitoare din România după instaurarea hitlerismului la putere în Germania. Această apreciere are la bază — după cum se vede — criterii de cronologie și nu de conținut politic propriu-zis al luptelor. Fără îndoială, ele au avut, cum spuneam și la început, un caracter patriotic, de apărare a independenței țării contra monopolurilor străine care dominau economia României și în parte și politica ei.

La finele anului 1933, odată cu asasinarea primului-ministru al țării I.G. Duca de către bandele legionare, s-a conturat precis premejidia fascistă ce începuse să planeze și asupra României. În anii imediat următori aproape că n-a fost grevă sau mișcare revendicativă muncitorească în care să nu apară cu pregnanță, și obiective de luptă antifasciste. Perioada 1934-1944 a fost un deceniu al luptei proletare antifasciste, al unor importante rezultate obținute la capătul acțiunilor desfășurate în marile fabrici și uzine din Capitală — pivot al mișcărilor antifasciste din România — Cluj, Timișoara, Ploiești, Galați, Brașov, Tg. Mureș, Drobeta-Turnu Severin, Reșița, Valea Jiului, Iași, Satu Mare, Oradea, Arad etc. În timpul acestor lupte s-au realizat importante acțiuni comune între muncitorii comuniști, social-democrați, socialist-unitari, membri ai altor grupuri muncitorești, care au creat premise și au prefigurat viitoarea unitate a clasei muncitoare, a maselor populare. Frontul Unic Muncitoresc transpus și pe planul luptei antifasciste a dat tărie ansamblului de acțiuni al forțelor patriotice antifasciste, a fost de mare însemnătate în anul radicalei cotituri — memorabilul 1944.

Ample demonstrații de stradă împotriva fascismului

Adeseori, greva politică s-a împletit cu ieșirea în stradă a masei greviștilor și organizarea unor ample demonstrații, care antrenau, de regulă, și reprezentanți ai altor pături și categorii sociale. Alteori, răspunzînd chemărilor comuniștilor, masele ieșeau pe străzi și își apărau cu vehemență pe cale demonstrativă dreptul la muncă și la viață, libertățile democratice. Muncitoreimea a dat de fiecare dată vigurozitate unor asemenea acțiuni, oferind tuturor ce-

* Vezi Magazin Istoric, nr. 7/1973.

lorlalte pături și categorii sociale un strălucit exemplu. Marile manifestații antifasciste de la 31 mai 1936, de pildă, au produs, atât în București, cât și în alte multe centre ale țării, o adevărată lovitură pentru cercurile guvernante care s-au văzut dintr-o dată în fața unei vilvătăi greu de stins. Lozincile sub care s-au desfășurat aceste manifestații — inspirate direct de P.C.R. — au însuflețit în continuare lupta clasei muncitoare, a maselor celor mai largi.

Uniți pe baricadele acelorași idei, comunistii și social-democrații au ripostat energic bandelor fasciste, respingind atacurile huliganice împotriva Casei Poporului din Capitală. Referindu-se la aceste acțiuni, un ziar din epocă scria: „Bătăușii în slujba hitlerismului românesc au primit o lecție strașnică din partea apărătorilor democrației”.

În situația internațională de atunci lupta antifascistă a clasei muncitoare a fost tot mai direct legată de necesitatea stringentă a luptei pentru apărarea independenței și suveranității României, a integrității sale te-

ritoriale. Asemenea cerințe s-au impus cu atât mai mult cu cât unelțirile Germaniei hitleriste și ale statelor revizioniste împotriva țării noastre s-au intensificat. Exemplul concludent al ostilității clasei muncitoare, al maselor de oameni ai muncii, al tuturor forțelor democratice progresiste față de asemenea uneltiri îl reprezintă grandioasele manifestații de la finele lunii august și începutul lunii septembrie 1940 împotriva odiosului Dictat de la Viena. Cercurile fasciste au constatat încă odată că în România sentimentul public față de fascism era de profundă ostilitate, că și în acea ambianță tonul acestei riposte îl dădea în continuare, consecvent, clasa muncitoare.

Internaționalism combatant

Încă în 1922, proletariatul român a condamnat cu tărie instaurarea fascismului în Italia și teroarea sălbatică dezlănțuită asupra clasei muncitoare și a organizațiilor

sale, manifestându-și solidaritatea cu lupta militanților revoluționari și a antifasciștilor italieni. Cu vie emoție au salutat muncitorii din România insurecția antifascistă a poporului bulgar din septembrie 1923. Proletariatul român s-a situat în primele rânduri ale acțiunilor de înfierare a asasinării de către horthyști, în iulie 1932, a conducătorilor comuniști unguri Imre Sallay și Sandor Fürst. „Nu putem să stăm nepăsători față de asasinatete din Budapesta. Nu putem și nu vom sta” — se arată într-un manifest al comuniștilor români. În zilele de 1 august și 22 septembrie 1932, în fața Legației Ungariei din București s-au desfășurat impresionante demonstrații muncitorești împotriva acestui act josnic.

O profundă îngrijorare au provocat în rândurile muncitorimii din România acțiunile teroriste organizate de naziști împotriva comuniștilor, social-democraților, a tuturor germanilor care nutreau convingeri democratice. Muncitorimea din București, Cluj și Oradea a demonstrat de nenumărate ori în fața legației și a consulatelor germane condamnând înscenarea judiciară de la Leipzig din 1933 împotriva lui Gheorghe Dimitrov

și a altor tovarăși ai săi. Dochterii din Constanța, Galați și Brăila au refuzat să încarce și să descarce vapoarele aflate sub pavilion hitlerist, cerind punerea în libertate a acuzaților, care n-aveau nici o legătură cu faptele incriminate. Clasa noastră muncitoare a luat parte activă la ampla mișcare internațională de solidaritate cu Ernst Thälmann și cu ceilalți antifasciști germani, victime ale represiunilor naziste.

În spiritul solidarității internaționaliste, muncitorimea română a protestat împotriva încercărilor de reprimare a insurecțiilor antifasciste ale proletariatului austriac și spaniol din 1934. La 16 februarie 1934, spre pildă, în cadrul unei mari întruniri de solidaritate cu proletariatul austriac, s-a adoptat o moțiune în care, printre altele, se arăta: „Muncitorimea organizată din Capitală, îngrozită de barbariile comise de guvernul Dollfuss contra unei muncitorimii care apără regimul legal contra unei criminale acțiuni de dictatură, exprimă prin reprezentanții ei toată revolta și tot disprețul ei pentru circumularea actuală, asasină și uzurpatoare a Austriei”.

În spatele sîrmei ghîmpate

Cu aceeași fermitate delegația mișcării noastre muncitorești la Conferința europeană de ajutorare a antifasciștilor spanioli (Paris, 13-14 iulie 1935), încredea pe participanți că „proletariatul din România nu-și va uita datoria de solidaritate internațională”.

Franța Frontului Popular din 1936 a aflat, la rândul ei, un sprijin de nădejde în solidaritatea internațională a clasei muncitoare din România; la fel lupta dreaptă a poporului etiopian împotriva invaziei fasciștilor italieni din 1935.

În istoria mișcării noastre muncitorești și a celei internaționale s-a înscris și ampla acțiune de solidaritate care a avut loc în România cu Republica Spaniolă (1936-1939). Răspunzând chemării P.C.R., un mare număr de voluntari au plecat în Spania, înrolându-se în brigăzile internaționale, care au luptat pentru apărarea Republicii Spaniole. Printre cei aproape 600 voluntari români, marea majoritate o formau muncitorii: mulți dintre ei au căzut eroic pe câmpurile de luptă înfierate ale Spaniei republicane.

Ani de restriște

Odată cu instaurarea dictaturii militarofasciste (septembrie 1940), prigoana a fost îndreptată împotriva tuturor forțelor patriotice, în primul rând a clasei muncitoare și a Partidului Comunist Român.

În această situație, clasa muncitoare a acționat în fruntea celorlalte forțe patriotice ale țării, împotriva dictaturii militarofasciste. Marea demonstrație organizată în Capitală la 3 noiembrie 1940, de exemplu, a semnificat în cel mai înalt grad riposta hotărâtă a clasei muncitoare, a maselor largi populare față de regimul instaurat. Drept răspuns, bandele legionare s-au năpustit asupra celor mai buni fii ai poporului român — comuniști, antifasciști — pe mulți dintre ei asasinându-i mișelește din primele momente (Constantin David, Ocsko Tereza)*, pe alții i-au schingiuit și terorizat bestial. Dar oricât de brutal a fost regimul la care au fost supuși, luptătorii antifasciști n-au abdicat de la convingerile lor.

Studiind evoluția vieții politice interne și internaționale, P.C.R. și-a elaborat în focul luptei o concepție proprie privitoare la ră-

turnarea dictaturii antonesciene. Mobilizând în acțiunea de rezistență un larg activ de militanți revoluționari și alți patrioți, partidul comunist a organizat sabotarea producției de armament și a transporturilor militare, formațiuni de rezistență antihitleristă care au acționat pretutindeni în centrele muncitorești.

Dintre acțiunile de rezistență antihitleriste ale clasei muncitoare inițiate și organizate în perioada 1940-1944 vom aminti doar câteva. La începutul anului 1941, la Mogoșoaia, muncitorii au incendiat un depozit de mine antitanc; acțiunea aceasta coincidea cu alte organizate asupra unor obiective militare și alimentare. Alarmat, generalul Ion Antonescu observa: „Incendiile depozitelor alimentare și militare se înmulțesc. Nu mai trebuie să așteptăm ca să ne convingem că lucrul este organizat și dirijat”.

În cursul aceluiași an 1941 s-a înregistrat o puternică mișcare grevistă în întreg bazinul Văii Jiului, cu repercusiuni grave asupra producției de cărbune; greva a contribuit la intensificarea stării de spirit antihitleriste în întreaga țară. În această puternică zonă proletară nu se mai produsese răzmișcări greviste de o asemenea intensitate din august 1929.

În mai multe uzine și fabrici mari, muncitorii au scos din uz mașini și instalații, au executat lucrări de slabă calitate sau piese cu defecțiuni, făcându-le inutilizabile pentru front. Prin diferite mijloace, grupuri de patrioți au distrus instalații la uzinele de armament din Mirșa, U.D. Reșița, Lemaitre, Arsenalul militar din Tirgoviște, au fost incendiate depozitele de muniții din Buzău, Birlad, Străulești; garnituri de tren care transportau trupe hitleriste au fost deraiate și avariate; deveniseră curente acțiunile de sabotare a rețelelor telefonice care deservau trupele hitleriste.

În legătură cu folosirea binecunoscutei metode a luptelor de partizani la noi, se știe că partidul comunist nu s-a orientat hotărât spre o asemenea formă, preferind o angajare deschisă a clasei muncitoare la locul ei de muncă, antrenând-o în intensificarea sabotării producției pentru frontul hitlerist, în organizarea unor riposte antidictatoriale, antifasciste. Mulți dintre promotorii unor asemenea acțiuni au plătit cu libertatea și chiar cu viața faptele lor remarcabile. Din rândurile antifasciștilor români au căzut ne-numărate victime: muncitorul comunist Filimon Sîrbu, chimiștii Lili și Francisc Panneth, Ada Marinescu, dr. Adalbert Korn-

* Vezi Magazin Istoric, nr. 11/1970.

hauser, studentul Justin Georgescu, Josza Bela, Suzana Pirvulescu, muncitorii tipografi Pompiliu Ștefu și Nicolae Mohănescu, Petre Gheorghe, Vasile Tudose și alții alții. Dar de fiecare dată, în locul lor, alți și alți revoluționari patrioți s-au ridicat la acțiune.

Miner

(Gravurile reproduse la acest articol au fost lucrate în perioada 1935-1944 de A. Mărculescu)

Aprilie 1944 — un hotărâtor succes

Rod al intenselor și îndelungatelor preocupări ale comuniștilor, în aprilie 1944 s-a putut ajunge la realizarea Frontului Unic Muncitoresc între P.C.R. și P.S.D. Docu-

mentul de constituire a F.U.M. a fost semnat de Constantin Pirvulescu și Constantin Agiu din partea P.C.R., de C. Titel Petrescu și Ștefan Voitec din partea P.S.D.

Întrucât, de-a lungul anilor, revista **Magazin Istoric** s-a ocupat adesea de acest important moment al istoriei clasei noastre muncitoare*, de astă dată vom aminti doar cîteva secvențe cronologice.

Conștient de răspunderea istorică care revenea proletariatului în lupta pentru apărarea intereselor fundamentale ale națiunii, pentru salvarea patriei din greaua situație creată prin instaurarea regimului antonescian și participarea țării la războiul hitlerist, antisovietic, P.C.R. a subliniat în repetate rânduri, începînd cu **Platforma program** din septembrie 1941, necesitatea unității de acțiune a clasei muncitoare. Comuniștii au văzut cu luciditate în acest front comun muncitoresc cheia de boltă a victoriei poporului român în lupta pentru răsturnarea regimului antonescian și ieșirea din războiul hitlerist. Această idee era subliniată cu claritate în rezoluția C.C. al P.C.R. din ianuarie 1942: „**Fără realizarea unității de acțiune a Frontului unic al clasei muncitoare nu se poate crea nici Frontul unic patriotic al poporului român**”.

În condițiile specifice din anii dictaturii antonesciene și ai războiului hitlerist, cînd clasa muncitoare a luptat, în fapt, unită, s-a realizat cu o mai imperativă urgență procesul unității de acțiune la nivelul conducerii celor două partide muncitorești. În perioada august-septembrie 1943 conducerea P.C.R. a discutat și stabilit problemele și principiile colaborării cu P.S.D. Totodată, între delegațiile celor două partide s-au purtat noi tratative, care, desfășurate, în condițiile creșterii stării de spirit generale antihitleriste a întregului popor, a acțiunilor unite ale clasei muncitoare, au avut ca rezultat stabilirea pe la mijlocul lunii aprilie 1944, de către conducerea celor două partide, a platformei comune de realizare a Frontului Unic Muncitoresc, a strategiei și tacticii acțiunilor ce urmau să se desfășoare în continuare.

Între 10 și 20 aprilie, a fost elaborat Manifestul-apel al F.U.M., tipărit în ziua de 21 aprilie și răspîndit la 1 Mai 1944.

Prin făurirea Frontului Unic Muncitoresc s-a realizat unitatea de acțiune a clasei muncitoare și s-a întărit capacitatea ei de luptă pentru eliberarea patriei și progres social. Manifestul programatic al F.U.M., dat publicității cu prilejul zilei de 1 Mai 1944, aprecia: „1 Mai 1944 găsește muncitorimea din România, precum și masele largi ale poporului român la marginea prăpastiei. Războiul provocat de către clica hitleristă din România împotriva Uniunii Sovietice, Marii Britanii și Statelor Unite seamănă moartea,

* Vezi **Magazin Istoric**, nr. 1/1967 și nr. 4/1969.

1

1 MAI 1944 gaste lumea întreagă cuprinsă de vălătaca războiului drăcoveni de bandă de hitleriste, cuceritoare de sări și popoare.

Decretul Xlve de 1 MAI 1944, este ziua chemării muncitorilor la luptă, chemare adresată întregii populații române.

Prima, a doua și a treia restaurare armatei germano-romane pe pământul latu moșiei.

Unirea tuturor partidelor, organizațiilor și patrioților în **FRONTUL PATRIOTIC** constituie o necesitate și o formă a **COMITETULUI NAȚIONAL DE LUPĂ** pentru

POPOR ROMÂN! Salvează-te de la catastrofa! Părăsește

pt de popcarele scolare de libertate

Refuzul să mai lupte și să mori pentru crimă! Hitler și Antonescu!
CELE DE PE FRONT: Treceți cu armele și cu echipamentul de la Armată

poporului! Reîntregeşte-te în puteri şi muniţii, armate şi echipamentului nostru! Ieşi din exemplul partizanilor sovietici (găsiţi eroii poporului nostru). Forme

MUNCITORI C.F.R. JȘTI ȘI DIN TRANSPORTURI!

cu minifini, materiale, petri să se ajungă la destinație. Scufundat
aspoarele, depurile cari seroese pentru roaboul ramfeari

Alte cauze: incendiaji undeie, rafinarii, exersarea si bagajele cistern
Aruncați în aer conductele de petrol

MUNCITORI, TĂRANI.

Organizații grece și demonstrații pentru ieșirea imediată din războiul nemilos și pentru pace! Luptați pentru îmbunătățirea condițiilor noastre de trai!

și sinistrali de bombardament; în caz de bombardament, părăsiți imediat la
bricile, și instituțiile unde turați, salindu-se clase; luptați pentru apărarea

săpuneli la concentrări și mobilizări. Ajutați și adăpostiți pe „desertezi și pe patrioți perizanti. Ajutați și zăboșiți prizonierii sovietici și eliași.

Luptă pentru emanciparea generală:

MOARTE - COTROPITORILOR GERMANII
MOARTE TRĂDĂTORILOR DE TARĂ

AL PARTIDULUI COMUNIST DIN ROMANIA

Muncitorimea, țărănimea, meșteșugăria, intelectualitatea, laolaltă cu întreaga națiune română suferă urmările pustitoare ale acestui război hitlerist.

Împotriva intereselor vitale și a voinței poporului român, guvernul trădător Antonescu continuă războiul alături de Hitler, ca să-și servească stăpînii de la Berlin și interesele sale de clică“.

„Români! Pacea pe care întreaga națiune o dorește trebuie cucerită prin lupta poporului, care trebuie să ia în propriile sale mâini soarta sa. Muncitorimea în fruntea ei strigă:

Pace imediată, răsturnarea guvernului Antonescu, formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste, izgonirea armatelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinii de război germane, sprijinirea Armatei Roșii eliberatoare, alianță cu Uniunea Sovietică, Anglia și Statele Unite. Pentru o Românie liberă, democratică și independentă! Trăiască 1 Mai, ziua de înfrățiți sub semnul păcii și de unire a clasei muncitoare!“.

Astfel, aprilie 1944 s-a înscris în istoria noastră prin făurirea Frontului Unic Muncitoresc, ca una din marile victorii obținute pe calea luptei atât de anevoioase ce conducea spre Eliberare.

În furtunosul august 1944

Aşa cum în toată timpul tuturor pregătirilor ce se făcuseră ani în şir, muncitorimea se situase în primele rânduri ale luptei antifasciste, tot aşa, în august 1944, ea a răspuns PREZENT apelurilor lansate de comunisti că-

tre întreaga națiune română. Acționînd cu fermitate în sinul maselor largi ale poporului, clasa muncitoare s-a dovedit forța socială și mizatoare în marea epopee antihitleristă, pentru redobîndirea independenței naționale.

Cronica acelor zile istorice își consacră primele pagini eroismului clasei muncitoare și al celorlalți oameni ai muncii, care s-au înfregîntat prompt în rîndurile insurgenților și n-au părăsit armele decît atunci cînd Eliberarea devenise un fapt împlinit. Pu-ternicul suflu patriotic revoluționar al acelor zile n-a dat făuritorilor acțiunilor din august 1944 răgazul de a înregistra în documente „la zi”, semnate și ștampilate tot ceea ce a fost eroic în lupta clasei muncitoare, a poporului. Multe dintre faptele vitejești și numele autorilor lor au rămas și vor rămîne pentru totdeauna anonime. În chip firesc, arhivele vremii n-au putut reține decît parte din faptele și unele nume ale participanților la evenimente. Insurecția din august 1944 a fost înfăptuită din inițiativa și la apelul partidului comunist; el a organizat-o împreună cu alte forțe antihitleriste și a fost principalul element dinamizator. În acele condiții grele, partidul a reușit să antreneze în acțiune largi mase de patrioți necomuniști și elemente neproletare, toate forțele patriotice și democratice, care au acționat cot la cot cu comuniștii în lupta deschisă cu vrăjmașul. Formațiunile de luptă patriotice în care au activat cu abnegație participanții la Rezistența română antifascistă au fost tot timpul prezente la datorie, aducîndu-și contribuția la victoria insurecției. Iată cîteva pasaje din Apelul Comandamentului Formațiunilor de Luptă Patriotice lansat la 26 august 1944 și semnat din împuternicirea partidului comunist de către Emil Bodnaraș: „**Cetățeni patrioți! Lupta cu arma în mină împotriva cîmpurilor naziste a început. Din această clipă, fiecare român e un soldat al României libere.**

Cetățeni ai Capitalei! Muncitori, Funcționari, Intelectuali, Patrioți!

Pentru respingerea și exterminarea cîmpurilor sînt necesare toate forțele și toate resursele noastre.

Urmați fără șovăire ordinele și dispozițiile Comandamentului Formațiunilor de Luptă Patriotice, înrolați-vă în detașamentele patriotice. Prezentați-vă la locurile indicate în comunicatele noastre, cu arme sau fără arme.

Capitala țării, inima mișcării de eliberare națională, trebuie ținută cu orice preț.

Puneți-vă brațele, mijloacele și tot sufletul pentru exterminarea dușmanilor noștri de moarte!

Urmați exemplul fraților noștri francezi, eroicii eliberatori ai Parisului!

Urmați exemplul luptătorilor patrioți de pretutindeni, iugoslavi, cehi, polonezi, greci! [...]

Cetățeni patrioți!

De lupta noastră depinde soarta țării! Numai acțiunea organizată, sub ordinele și dispozițiile noastre poate să asigure rezistența și victoria cu cele mai mici pierderi.

Ajutați și colaborați cu armata română, dați tot concursul iubitorilor și eroicilor noștri ofițeri și soldați!

Locuitorii din suburbii!

Țărani din jurul Capitalei!

Asigurați legături largi cu țărănimea!

Formați detașamente țărănești pentru apărarea Capitalei!

Aprovizionați Capitala cu produse alimentare de tot felul, împiedicați cu arma în mină aprovizionarea dușmanului hitlerist!

La luptă hotărîtă, cu arma în mînă!

Moarte cîmpurilor germane!

Pentru obținerea victoriei, forțele insurecționale din București s-au bucurat de sprijinul neprecupețit al întregii populații. Muncitori, intelectuali, cetățeni patrioți s-au prezentat la Comandamentul Formațiunilor de Luptă Patriotice; unități organizate pe loc, instruite din mers, au fost trimise succesiv în diferite misiuni.

Este important de subliniat că muncitorii din întreprinderile de importanță militară și de strictă utilitate publică (sectoarele gaz și electricitate, apă, panificație etc.) au asigurat paza întreprinderilor, au lucrat chiar și în timpul luptelor de stradă și bombardamentelor. Ei au reușit să asigure armatei și populației muniția, armamentul și alimentele necesare. Lucrătorii de la transporturile comunale au asigurat deplasarea rapidă a unităților; personalul radiodifuziunii din București și de alte stații, cei de la centrele și posturile telefonice și telegrafice, au fost tot timpul la datorie, transmițînd dispozițiile, ordinele și comunicatele noului guvern.

Eroismul forțelor insurecționale a determinat în cele din urmă victoria din Capitala țării și de pretutindeni, unde s-a intrat în acțiune. În Valea Prahovei, la Oltenița, Călărași, Urziceni, Fetești, Găești, Gura Ocniței, Alexandria, Slobozia, Tâmbăreii, Giurgiu, în localitățile de pe întinsul Dobrogei, în Oltenia, sudul Transilvaniei, în Banat și Crișana, au fost înscrise file eroice în cronică la 1 august 1944.

Victoria insurecției naționale antifasciste din august 1944 — finalizarea unei îndelungi activități — poartă pecetea contribuției fundamentale pe care și-a adus-o clasa muncitoare, forța socială aflată consecvent în prim-planul mișcării antifasciste din România.

■ Casa de piatră din Herești

În urmă cu mai bine de trei secole, șeful cancelariei și „sfătuitorul de taină” al domnitorului Matei Basarab, marele logofăt Udriște Năsturel a hotărât să-și înalțe palat pe moșia sa de la Herești, sat așezat la numai 37 km de București. Clădirea terminată în 1640, impresiona în primul rând prin caracterul mai puțin obișnuit al construcției. Întregul edificiu a fost ridicat din piatră finisată, aspra masivitate a blocurilor fiind atenuată, îmblinzită de modul măiestrit în care meșterii epocii au reușit să îmbine formele, dând liniilor simple sau de boltă neașteptate perfecțiuni geometrice.

Construcția — alcătuită de fapt din două corpuri de locuințe distincte — a servit ca reședință de vară atât logofătului cărturar cât și fratelui său, Căzan II, ispravnic de București.

Paul de Alep, secretarul patriarhului Macarie al Antiohiei, vizitând în septembrie 1657 clădirea, a consemnat că „...s-au început și s-au construit aceste palate pentru ca să se spună că nu există altele asemănătoare lor în lumea din țările Frâncilor”.

Doi ani mai târziu, în 1659, Udriște Năsturel s-a stins din viață. Numele său însă îl vor duce în secolele următoare cărțile pentru care ostenise a fi date limbii și poporului român: Viețile sfinților Varlaam și Ioasaf (1648-1649); Penticostar (1649); Antologhion (1643) etc.

Construcția și-a schimbat proprietarii, trecerea anilor și oamenilor lăsând urme. „Căci piere și piatra...” spunea într-un loc V. Pârvan. Piatra părăsită, uitată, adăugăm noi. La Herești acest lucru acum nu se mai întâmplă cu impozanta casă de piatră.

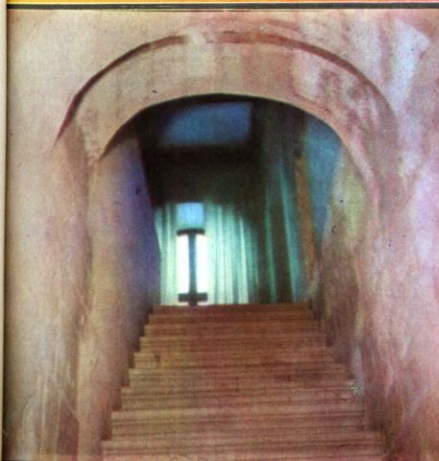
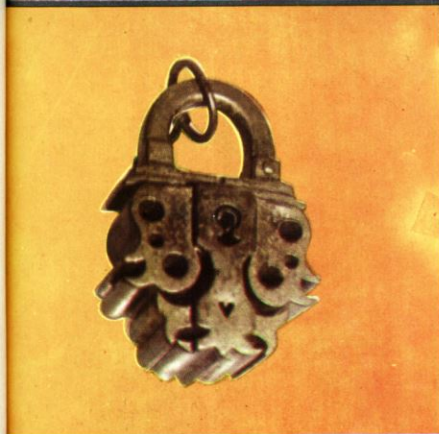
Restaurată prin grija Direcției Monumentelor Istorice și de Artă din cadrul Consiliului Culturii și Educației Socialiste (șeful lucrării arhitect Olga Bîzu), construcția adăpostește o expoziție permanentă de mobilier și feronerie populară, organizată de Muzeul de Artă Populară al R.S.R.

Frumuseții și valorii edificiului li se adaugă, astfel, sporindu-le, frumusețea și valoarea exponatelor, selectate dintre cele mai reușite creații ale meșterilor populari.

L. IOAN

PLANȘELE NOASTRE

- ① În apropierea Capitalei, la Herești, fosta reședință a marelui logofăt Udriște Năsturel găzduiește o expoziție permanentă de mobilier și feronerie populară (Clio anunță, p. 32)
- ② Reprezentare medievală (sec. XIV) a debarcării lui Cezar în Anglia — primul din
- ③ stînga, cu... plete, înconjurat de cavaleri în armuri medievale — Biblioteca Marciana, Veneția (Istorici britanici la ei acasă, p. 50)
- ④ Piesă de podoabă a principelui Transilvaniei Gabriel Bethlen, aflată în colecțiile Muzeului de Istorie a Republicii Socialiste România (1618-1648: Transilvania dobîndește un prestigiu european, p. 11)

FERICIREA DE A TRĂI ISTORIA

ION PAS

Pentru un scriitor, a vorbi despre propria-i viață, devine la un moment dat, un lucru aproape imposibil. Căci există cărțile scrise în care — vizibilă sau mai puțin directă — biografia autorului este oglindită. Situație și mai evidentă când este vorba de un scriitor pentru care literatura a fost, în primul rînd, un prilej de a reda cît mai fidel atmosfera și specificul unei anumite lumi, unei epoci, unor situații istorice.

În cazul prozatorului Ion Pas, această lume e formată din muncitorii exploatați, din toți cei oropsiți în sufletele cărora se încheagă flacăra revoltei care, mai devreme sau mai târziu, va izbucni rupînd lanțurile. Lanțuri încătușînd vieți sau zăgăzînd conștiințe. Literatura scriitorului militant Ion Pas urmărește și surprinde procesul de radicalizare a conștiințelor proletare, de la stadiul de revoltă mornică, dezorganizată, la transformarea acesteia în luptă conștientă, revoluționară, partinică. Fără a fi programatic autobiografice, în cărțile prozatorului se pot ușor recunoaște multe momente din biografia militantului socialist și, ulterior, activistului comunist.

De aceea, solicitîndu-i tovarășului Ion Pas contribuția pentru rubrica noastră de consemnări memorialistice, răspunsul firesc din partea d-sale a fost „Ce-aș mai putea spune? Cărțile mele au spus

de mult totul despre mine”. Și totuși...

— Pentru că ne aflăm în preajma unei importante aniversări în istoria poporului nostru — sărbătorirea celor trei decenii de la împlinirea actului de la 23 August 1944 — voi începe convorbirea noastră prin a vă ruga să reconstituiți aceea zi din viața dv. Deci, ce făceați la 23 August 1944?

— În această zi mă aflam, împreună cu prietenii mei, Ștefan Voitec și N. Deleanu, într-un bloc din Piața Rosetti, discutînd despre ceea ce știam că trebuia să se producă. Ne puneam, desigur, felurite întrebări, ne frământau idei, gînduri, însă îndoiala nu-și făcea loc în sufletele noastre. Ne spuneam: „A venit momentul!”.

— Vă aflați de mult timp în aceea casă?

— Nu, în ziua aceea hotărîsem să ne întîlnim acolo. Soția mea se afla la un frate al ei, care locuia pe Calea Dudești. Ne-am întîlnit în casa aceea stăpîniți de gînduri. Eram încordați. Dar, repet, nu era cîtuși de puțin îndoială în reușita acțiunii de răsturnare a dictaturii militaro-fasciste. Știam că, în aceeași după-amiază, C. Titel Petrescu,

în acel moment șeful Partidului Social-Democrat, urma să aibă o întîlnire cu Lucrețiu Pătrășcanu și că trebuia să ne îndreptăm și noi într-acolo.

— Și v-ați dus?

— Desigur. Apoi, împreună cu ceilalți — la vestea arestării Antoneștilor — ne-am îndreptat prin strada Bătiștei spre palat. În aceea seară, în palat au intrat primii doi miniștri ai clasei muncitoare: Lucrețiu Pătrășcanu și C. Titel Petrescu. Noi i-am însoțit pînă la ușa palatului, unde un ofițer i-a primit cu onorurile cuvenite unor înalți demnitari. Apoi, ne-am îndreptat spre Tipografia Adevărul, unde urmau să se tipărească **România liberă și Libertatea**. Eu devenisem prim-redactor al ziarului **Libertatea**, organ de presă al Partidului Social-Democrat. Imediat ne-am apucat de lucru, încercînd să transpunem în slovele care a doua zi știam că se vor afla în minile a mii de cititori, cît mai mult din incandescenta acelei zile deschizătoare de drum nou în destinele noastre ale tuturor românilor. Într-un birou alăturat, aceiași lucru îl făceau și tovarășii de la **România liberă**.

— Prin ce vă simțiți
legat de izbînda actului
de la 23 August?

— E greu să dau un răspuns concret. Prin ce... Aș putea spune că prin toată viața mea. Prin tot ce am realizat, încă din anii cei mai fragezi, am căutat să-mi aduc contribuția, știută sau neștiută, la izbînda clasei muncitoare, din rîndurile căreia făceam și eu parte. Am luptat pe calea scrisului. Alții pe alte căi. Dar toți credeam în aceleași idealuri, în numele cărora trăiam, unii dintre noi chiar mureau.

— De cînd datează contactul dv. cu mișcarea muncitorească?

— Destul de timpuriu am luat contact cu problemele luptei muncitorimii. Prin însăși originea mea eram legat de muncitorime. M-am născut în casa unui proletar bucureștean care, pe lângă mine, mai avea de crescut încă șapte copii. În aceste condiții, existența mea și a fraților mei nu putea lua decît un singur drum. Acela al muncii pentru a agonisi cîtiva bănuți pe care să-i aducem în casă, ușurînd astfel greutățile și necazurile unor părinți muncind pînă la epuizare.

— La ce vîrstă ați apucat pe acest drum?

— La 11 ani pot spune că am început să-mi cîștig plinea singur. Terminasem clasele primare și aș fi vrut să merg la școală în continuare. N-am reușit, oricîte eforturi au făcut părinții mei, să pot obține o bursă, fie la școala normală, fie la seminar. S-a pierdut, astfel, în mine un profesor sau un preot.

— Bineînțeles, nu vă pare rău...

— N-am ce regreta. Viața mea a fost plină și adevărată, cu mari satisfacții. Nici nu putea fi altfel, spun acum, ajuns aproape de capăt.

— Să ne întoarcem la celălalt capăt, la început.

— Acolo se află un copil care a schimbat haina de elev cu cea de hamal la Atelierul de legătorie Sfetea. Apoi am trecut la Întreprinderea de editură și tipografie Minerva, iar de aici la Tipografia Monitorul oficial și, în cele din urmă, la o fabrică de ace și nasturi, aflată pe Cheiul Dimboviței. Aici, într-o zi, privirea mi-a fost oprită de un afiș, nu mai mare de o palmă, lipit pe gardul fabricii. În cîteva cuvinte se spunea acolo cam așa: „Tineri muncitori! Ai cunoscut exploatarea, robia, ai fost bătut etc. Dacă vrei să scapi de toate acestea, vino duminică, orele 14, la Cercul tineretului muncitor din Sala Sotir, din Piața Amzei”.

— Ce amintire păstrați acelei duminici în care ați intrat pentru prima oară, la Cercul tineretului muncitor?

— A fost ziua hotărîtoare a vieții mele. O evoc întotdeauna cu emoție, pentru că de ea se leagă întreg drumul meu ulterior. Aici, la cerc, am ucenicit pe lângă activității de seamă ai mișcării socialiste de la începutul acestui secol. E vorba de I.C. Frimu, C. Dobrogeanu-Gherea, Gh. Cristescu, Ecaterina Arbore, Cr. Racovski, doctorul Ottoi Călin și mulți alții. Îndrumătorul, conducătorul nostru direct era Theodor Armindeanu. Se numea, de fapt, Iordăchescu, dar își luase acest pseudonim din prudență — impusă de faptul că era

funcționar și trebuia să-și apere poziția și plinea riscate mult prin activitatea sa militantă. Pot spune că a fost dascălul meu, în ale socialismului. El și I.C. Frimu, în casa căruia am fost primit de multe ori. Eram vecini cu Frimu, iar la cerc mă împrietenisem cu un băiat de al său, pe care-l vizitam deseori, discutînd împreună tot ceea ce ne frămînta inimile și mințile noastre tinere. Uneori, la convorbirile noastre lua parte și I.C. Frimu.

— Ucenicia aceasta la Cercul tineretului muncitor prin ce s-a continuat?

— Prin intrarea în Partidul Social-Democrat. Imediat după aceasta am fost încorporat și trimis pe front, de unde m-am întors cu brațul stîng strîmb pentru totdeauna.

Între timp, înainte de război, începusem să scriu și să public în diferite ziare și reviste. Împreună cu cîțiva prieteni — printre care și un nepot al lui I. Slavici — scosesem și o revistă, intitulată **Spre lumină**.

După război, am fost solicitat de C. Mille să lucrez în redacția ziarului **Adevărul**. Apoi am fost chemat de I. Moscovici ca redactor la organul Partidului Socialist, **Socialismul**. Aici aveam tovarăși de lucru pe Theodor Iordăchescu, I. Sion, Barbu Lăzăreanu și mulți alții. Cu ei am lucrat cînd s-a produs marea transformare a Partidului Socialist în Partidul Comunist Român.

— După 1921...

— Împreună cu alți tovarăși — Șt. Voitec, T. Iordăchescu și alții — am rămas în Partidul Socialist. Făceam parte din așa-zisul curent centrist. Țin să subliniez însă că polemicele erau mai mult de idei, de doctrină. Între noi și comuniști erau relații tovarășești. Aveam legături cu militan-

ții comuniști, cu unii ca Gh. M. Vasilescu, N. Popescu-Doreanu, pe care îi cunoșteam încă din tinerețe, eram chiar prieten.

— **Ați desfășurat o susținută campanie publicistică antirăzboinică, antifascistă, pentru că...**

— Pentru că am cunoscut războiul și nu-i voi uita niciodată ororile. Se adăuga, însă, concepția mea politică, credința mea în valorile umane care doar într-un climat de pace și democrație se pot afirma în plenitudinea lor. Numai astfel omul devine într-adevăr uman, își poate afirma umanismul. De altfel, în mare, cam aceasta era orientarea pentru care militam și prin publicațiile pe care le-am scos în această perioadă: **Omul liber, Cugetul liber, Șantier**, în paginile cărora au semnat, enumăr la întâmplare, Lotar Rădăceanu, F. Aderca, G.M. Zamfirescu, I. Călugăru, Emil Isac, C. Graur, Gala Galaction, P. Constantinescu-Iași, E. Camilar, N. Deleanu, I. Slavici, C.I. Parhon, G. Bacovia și mulți, mulți alții.

— **Autoritățile cum priveau activitatea dv.?**

— Am avut adeseori neacazuri din partea lor. Mai ales când scoteam revista **Șantier**, care era adesea confiscată de către Siguranță. Protestam bineînțeles, dar agenții aveau cinismul să spună că habar n-au, că nu ei fac aceasta că inventez eu.

— **Ați avut și momente de îndoială în acești ani de luptă?**

— Un om poate să vrea să facă foarte multe lucruri în viață și să reușească parțial sau deloc. Depinde ce-și propune. Te refereai însă la poziția și activitatea mea democratică. N-am fost sin-

gur. Am mers împreună cu tovarășii mei, unii pe care nici măcar nu-i cunoșteam. Am mers împreună — comuniști, socialiști, democrați în foarte multe împrejurări. Atunci dispăreau diferențierile. Eram uniți și simțeam puterea acestei unități. O simțeam vie între noi și suflul ne era încălzit de o mare încredere în forțele și în victoria noastră.

— **Întrucât vorbiți cititorilor Magazinului istoric, o întrebare referitoare la culegerea dv. de povestiri întâmplări cu Bălcescu. De ce Bălcescu?**

— Pentru că Bălcescu reprezintă exemplul strălucit al luptătorului pentru cauza socială. Bălcescu a ilustrat prin ființa sa, prin viața sa, modul exemplar de a fi al cărturarului patriot: în imina evenimentelor epocii sale, îmbinând scrisul cu lupta directă, fiind prezent oriunde interesele revoluției — crezul său — i-au cerut-o. Totodată m-am apropiat de Bălcescu și datorită faptului că mă simt destul de mult legat de secolul care a trecut. Nu atît prin data calendaristică a nașterii mele (1895), ci prin însuși faptul că, în acest secol XIX, s-au încheiat marile mișcări, marile lupte ale poporului nostru, finalizate, după cum se știe, prin revoluțiile de la 1848, prin Unirea din 1859, prin războiul de independență și continuate apoi, în secolul XX, prin tot ceea ce a dus la înfăptuirea României socialiste de astăzi. Bălcescu, în acest context, îmi apare și ca un om al epocii sale, dar, în egală măsură, și ca un om al viitorului, gîndind și acționînd în numele acestui viitor. Într-un fel, literatura pe care am scris-o își trage seva tocmai din acest climat efervescent al secolului trecut. Este, desigur, mai mult o stare de spirit decît una de fapte, în romanele mele vor-

bind despre viața pe care o cunoșteam cel mai bine — aceea a muncitorilor, a oamenilor din jurul meu.

— **Ce viitor anticipați operei dv.?**

— Nu știu ce se va întîmpla peste ani cu cărțile mele. Ele au fost scrise cu conștiința îndeplinirii unei datorii necesare — aceea de a lăsa o măturie cit mai fidelă asupra „zilelor vieții mele”, așa spune, parafrazîndu-mi titlul unui roman. Ce vor desluși generațiile viitoare în ele? Nu știu. Aș vrea totuși, ca și peste ani, cititorul — în special cititorul tînr — să găsească în paginile scrise de mine urmele unui mesaj pe care am căutat permanent să-l transmit concetățenilor mei. Și anume, acela de a nu uita că în urma noastră sînt generații și generații de luptători — știuți sau anonimi — care s-au jertfit pentru a aduce fericirea semenilor lor. La rîndul nostru, pe noi urmașii vor avea motive să ne învie-dieze, pentru că am trăit momentele grandioase ale istoriei. Ei vor afla din cărți și din documente îngălbenite de timpul scurs cîte prefaceri s-au produs în răs-timp, cum s-au ridicat și s-au prăbușit glorii, cum încercările de întoarcere a ome-nirii în negura mileniilor, pe temeli de cruzime și strîm-bătate au dat faliment — puterile dreptății și ale lumenii dovedindu-se mai tari pînă la urmă. Ne vor învidia pentru că am avut tăria să rezistăm și să înfrîntăm.

Ne vor învidia pentru că, așa cum am spus și în altă parte, e frumos să citești istoria, poate și mai frumos s-o scrii. E însă o fericire s-o trăiești, s-o făurești. Și noi putem spune că am trăit și trăim din plin această fericire.

Evocări memorialistice consemnate de:

Ioan LĂCUSTĂ

CU OCHII LA VIITOR, DAR CU GÎNDUL SPRE TRECUT

Dr. A. SIMION

Instaurarea dictaturii militaro-fasciste a afectat grav interesele vitale ale poporului român, suveranitatea și independența sa națională. Consecințele au fost resimțite de cele mai largi clase și pături sociale care au luat poziție, cu intensitate diferită și într-o mare diversitate de moduri, împotriva dictaturii militaro-fasciste și aservirii țării Germaniei naziste.

Încă din primele momente, masele muncitoare, proletariatul s-au ridicat cu fermitate împotriva regimului de teroare al generalului Ion Antonescu. Partidul Comunist Român a fost singura forță politică organizată, în ale cărei documente programatice au fost arătate, de la începutul dictaturii și instaurării dominației germane, clar și consecvent, căile și metodele pentru scoaterea țării din greaua situație în care se afla. Realismul soluțiilor propuse și acțiunile sale au situat P.C.R. în fruntea luptei antifasciste și antihitleriste, ca principal organizator al rezistenței antihitleriste, care s-a dezvoltat treptat, cuprinzând forțe sociale și grupări politice dintre cele mai diverse. Subordonarea față de Germania nazistă prin încălcarea suveranității țării reînvia în sufletul poporului român clipele de grea încercare din anii primului război mondial, cînd o mare parte a țărilor fusese cotoplită de trupele imperialismului german. Aceeași stare însă readucea în memorie și strălucitele victorii obținute de români în bătăliile de la Mărăști, Mărășești și Oituz, intrate în istorie ca un simbol al luptei pentru libertate și independență. „Rezistența față de dictatura fascistă și Germania hitleristă — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — cuprinde cercuri largi, inclusiv ale partidelor burgheze și Palatul regal, care își manifestau adversitatea față de ocupația germană, protestau împotriva jefuirii țării de către hitleriști“.

Despre lupta eroică desfășurată în anii 1940-1944 de Partidul Comunist Român, inițiatorul și principalul organizator și conducător al insurecției naționale antifasciste din august 1944 a poporului român, revista Magazin istoric a publicat numeroase articole. Alte semnificative pagini vor apărea în numerele viitoare ale revistei, în anul aniversării celor trei decenii de la insurecție. În articolul ce urmează ne propunem să prezentăm cititorilor atitudinea Partidului Național-Tărănesc și Partidului Național-Liberal, caracterizată prin duplicități, șovăieli și inconsecvențe. Cu toate acestea, prezența celor două partide într-un

sistem de alianțe largi era necesară pentru izolarea și răsturnarea regimului dictaturii militare-fasciste, alăturarea țării la coaliția antihitleristă și ducerea luptei pentru restabilirea și consolidarea independenței naționale a României în cadrul unui regim real democratic*.

Acorduri și dezacorduri

Conducătorii principalelor partide politice burghize — Partidul Național-Tărănesc și Partidul Național-Liberal — au avut o atitudine contradictorie, puternic dominată de poziția lor de clasă față de dictatura antonesciană și de politica promovată de aceasta pe plan intern și extern. Deși erau adepții alianței cu Anglia și S.U.A., Iuliu Maniu, C.I.C. Brătianu și alți conducători ai P.N.Ț. și P.N.L. au considerat că în condițiile internaționale din septembrie 1940 era inevitabilă o înțelegere temporară cu Germania hitleristă, care domina cea mai mare parte a Europei. Ca urmare, ei au fost de acord cu aducerea la putere a generalului Ion Antonescu și formarea unui guvern de militari, văzând în el persoana cea mai indicată pentru conducerea țării în acele momente. Atitudinea P.N.Ț. și P.N.L. față de dictatura antonesciană a fost stabilită pe baza următoarelor aprecieri făcute de I. Maniu pe care și-a însușit-o și C.I.C. Brătianu: „Regimul Antonescu este o expresie a voinței germane. Prin noua situație din Europa, Germania își asigură nu numai întreaga preponderanță în sud-est, dar și puțința de imixtiune în afacerile interne ale României. În această situație, grupările democratice [burghize — n.n.] nu se pot opune forței germane, dar guvernul Antonescu își poate asigura un rol însemnat, ferind țara de noi concesii și ameliorând condițiile ce le vor impune germanii”¹.

Conducătorii P.N.Ț. și P.N.L. (cele două partide politice erau interzise încă de la instaurarea dictaturii regale) au declarat

* În culegerea *Din istoria militară a poporului român*, vol. I, Editura Militară, București, 1973, colonelul doctor Ilie Ceaușescu semnează studiul *Aspecte contradictorii în atitudinea unor forțe politice burghize din România față de problemele militare și politice ale țării în perioada septembrie 1940-august 1944*. Pe baza unui bogat material documentar inedit autorul prezintă evoluția atitudinii diferitelor partide și grupări politice față de regimul antonescian și războiul hitlerist, ca și elementele de bază care au generat-o — n.r.

¹ Arhiva Ministerului Afacerilor Interne, (în continuare A.M.A.I.) fond Președinția Consiliului de Miniștri, pachet 2, dosar 369. Raport asupra activității grupării național-tărăniste și a lui Iuliu Maniu de la 4 septembrie 1940 pînă în mai 1943.

lui Antonescu că nu-i vor face greutăți în guvernare, cerîndu-i în schimb, libertate de acțiune pentru formațiunile lor politice, ceea ce generalul a promis. Mai mult chiar, ei au permis unor membri ai partidelor lor să ocupe funcții „tehnice” în aparatul de stat central și local, în măsura în care generalul le-a cerut concursul. Dar ei înșiși nu au acceptat să facă parte din nici o echipă guvernamentală a lui Antonescu, ci s-au constituit într-o „opozitie”, cu intenția de a-și păstra forțele pentru perioada finală a războiului, cînd scontau a ajunge din nou în prim-planul vieții politice a țării. „Încredințat că poate reface granițele țării odată cu victoria Angliei și Americii — afirma Maniu — el [P.N.Ț.] rămîne o mare rezervă a națiunii pentru momentul în care situația internațională, va fi fundamental schimbată”².

Teroarea și abuzurile neîngrădite declanșate de legionari, măsurile adoptate de autorități împotriva unor organizații sau persoane din partidele respective, au determinat pe șefii partidelor politice burghize să manifeste unele nemulțumiri față de guvernul instaurat la 14 septembrie 1940, chiar la scurtă vreme de la venirea lui la putere. În noiembrie 1940, într-o scrisoare adresată lui Antonescu, Maniu și Brătianu și-au exprimat dezacordul față de atitudinea autorităților, care împiedicau prin forță orice acțiune vizînd refacerea organizațiilor județene ale P.N.Ț. și P.N.L. „În audiența ce ne-ați acordat [în luna septembrie — n.n.] v-am cerut să nu se facă dificultăți activității Partidului Național-Liberal și celui Național-Tărănesc [...] — au reamintit ei generalului. V-am comunicat că departe de a crea vreo dificultate guvernării a cărei răspundere ați luat, nu vom refuza concursul nostru tehnic [...] Ați recunoscut utilitatea partidelor ce prezidăm și ne-ați făgăduit că veți lăsa libere organizațiile noastre centrale și județene [...] V-am promis că vom proceda cum doriți și vom suspenda orice activitate de manifestațiuni zgomotoase. Încrăzători în cuvîntul ce ne-ați dat, am procedat la regrouparea cadrelor organizațiilor noastre centrale și apoi am dat instrucțiuni conducătorilor noștri din județe ca să proce-

² Ibidem.

deze la fel, grupind elementele care aveau aceleași credințe cu noi. Dar, din primul moment, ne-am lovit de paralizarea acțiunii noastre”.

Declarându-și dezacordul față de metodele de guvernământ ale „statului totalitar” aplicate de guvernul legionar-antonescian, Maniu și Brătianu au subliniat că „menținerea forțelor de rezervă este un imperativ nu numai în acțiunea militară, ci și în cea politică” și au cerut lui Antonescu să aprobe libera funcționare a organizațiilor național-tărăniste și liberale. „În fața tulburărilor ce încep a se ivi în România — au precizat ei — în dezorientarea și în panica ce au cuprins cetățenii din cauza actelor săvârșite de persoane fără răspundere, rolul partidelor noastre devine și mai necesar ca până astăzi”³.

În virtutea respectării principiilor democratice burgheze de guvernare, cerind libertate de acțiune pentru formațiunile lor politice, șefii P.N.Ț. și P.N.L. mergeau însă numai până la jumătatea drumului. Pentru că nicodată în scrisorile trimise de ei lui Antonescu n-au cerut să se aplice același tratament și altor partide politice, cum era Partidul Național-Liberal condus de Gheorghe Tătăreanu, și cu atât mai puțin pentru partidele politice ale clasei muncitoare: Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat.

Oscilațiile continuă

Asasinatelor de la Jilava, Snagov și Strejnicu din 26-27 noiembrie 1940, în care și-au pierdut viața numeroși foști demnitari (profesorul Nicolae Iorga, Virgil Madgearu — secretarul general al P.N.Ț., fruntașul liberal Victor Iamandi ș.a.), au determinat severe reproșuri din partea șefilor celor două partide către Antonescu: „Cînd ați luat șefia partidului [guvernului — n.n.] legionar — scria C.I.C. Brătianu, la 5 decembrie 1940 — am crezut că ați făcut-o ca să disciplinați oarecare apucături incompatibile cu bunul mers al afacerilor publice, că veți potoli simțămintele de răzbunare [...] Prezența dumneavoastră în capul statului legionar trebuia să fie o garanție pentru ordinea publică, pentru averea particulară și pentru siguranța individuală”.

Șeful P.N.L. îl făcea direct răspunzător pe Antonescu pentru crimele comise de legionari, arătînd că „trebuia evitat orice ar fi putut spori porniri anarhice sau singeroase. Or, diferitele ceremonii care au avut loc în ultimul timp și pe care le-ați prezidat au avut tocmai efectul contrar [...]. Rezultatul a fost măcelurile întîmplate în ultimele zile”.

Subliniind că „lumea este revoltată și îngrozită și se întreabă cine mai are siguranța averii și vieții sale în statul legionar?”, C.I.C. Brătianu îl interpela direct pe Antonescu: „Ce face conducătorul statului? [...] Va lăsa el oare să se continue cu acte care îngrozesc lumea civilizată, care dezorganizează statul român, care sălbătesc și fac inconștienții de datorile lor de om pe cetățenii țării noastre?”. În încheiere, el cerea măsuri aspre pentru a pune „capăt anarhiei, care amenință chiar existența României independente”⁴.

Cîteva zile mai tîrziu, conducerea P.N.Ț. a lansat un manifest în care se aduceau acuzații și mai grave lui Antonescu pentru faptul că n-a luat măsuri de pedepsire a asasinilor lui Iorga, Madgearu și a celorlalți. „Astăzi toată lumea își dă seama că, în ceasul grelelor încercări, generalul Antonescu, uitînd îndatoririle lui de conducător responsabil, a șovăit și că între riscurile atitudinii eroice și comoditatea echivocului, a preferat-o pe aceasta din urmă”. Manifestul cerea generalului „să-și facă examenul răspunderilor ce poartă și să tragă consecințele”, precizînd: „A promis cîndva să treacă sarcina conducerii altuia mai capabil în momentul în care va avea convingerea că nu mai poate face față situației. Este cazul să se țină măcar acum de cuvînt și să PLECE! Aceasta dacă nu cumva onoarea lui de militar nu-i dictează mai mult decît altul”⁵.

Văzînd că Antonescu nu lua atitudine publică fermă pentru a preîntîmpina noi excese din partea legionarilor, și temîndu-se că și alți fruntași politici vor cădea victime terorii legionare, I. Maniu și-a îndreptat atenția spre armată, în care vedea „singura forță capabilă să ia puterea de la legionari”. Remarcînd faptul că ofițerii „nu se simt în siguranță sub cîrmuirea legionară și nu așteaptă decît un prilej ca să reacționeze”, el a luat legătura cu diferiți comandanți militari, preconizînd „canalizarea nemulțumirilor din armată provocate de politica externă și internă și de excesele legionarilor”, dar aceste nemulțumiri să fie îndreptate — cum precizau emisarii săi care stabiliseră contacte cu diferiți ofițeri superiori — „în contra legionarilor... și nu a domnului general Antonescu”⁶.

Reprimarea rebeliunii legionare din 21-23 ianuarie 1941 și eliminarea Gărzii de fier de la conducerea statului a fost aplaudată de șefii celor două partide burgheze, care au

³ Loc. cit., filele 52-56.

⁴ A.M.A.I., dosar 3854, vol. I, p. 105.

⁶ Loc. cit., fond Președinția Consiliului de Miniștri, pachet 2, dosar 369.

³ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 103, dosar 8174, filele 47-49.

promis generalului Antonescu tot sprijinul lor în opera de guvernare. Într-un raport întocmit de Corpul detectivilor al Direcției Generale de Poliție și Siguranță referitor la activitatea fruntașilor P.N.Ț., se preciza că, după rebeliune, Maniu aprecia că „consolidarea regimului Antonescu este o necesitate; el promite sprijinul său generalului Antonescu...”. La 22 februarie 1941, liderii național-tărăniști au ținut o consfătuire în cadrul căreia s-a hotărât „să se dea cel mai

țara în condițiile externe și interne de astăzi. Îi dăm tot concursul ce îi putem da...”⁷. Cei doi șefi politici burghezi sperau că după interzicerea Gărzii de fier, Antonescu, din dorința de a „umple golul care-l desparte de țară”, va permite formațiunilor lor politice să-și reia în mod oficial activitatea. Generalul dictator nu era însă dispus să permită vreunei formațiuni politice să activeze în mod legal. Și pentru a da iluzia unui „contact” cu poporul, el a recurs la organi-

C.I.C. Brătianu, Ion Antonescu și Iuliu Maniu

desăvârșit concurs tehnic domnului general Antonescu, însă nici un fruntaș național-tărănist să nu intre în guvern”. La rîndul său, C.I.C. Brătianu a ținut, la 14 februarie 1941, o consfătuire cu colaboratorii apropiați făcînd următoarea declarație: „Astăzi avem un guvern de generali. Era cea mai bună soluție ce se putea da crizei actuale. Soluție care asigură ordinea în țară, care poate, prin armată[...], să domine curențele anarhice și sub direcția conducătorului statului, să rezolve multe din grelele probleme ce sînt la ordinea zilei [...] este singurul om care poate guverna

zarea a două simulacre plebiscitare desfășurate în condițiile stării de asediu și ale interzicerii, sub amenințarea asprelor sancțiuni, a oricărei propagande împotriva dictaturii.

Legăți prin interese de afaceri și afinități ideologice de puterile democratice occidentale, conducătorii P.N.Ț. și P.N.L. erau convinși de victoria acestora în război, victorie de care vorbeau în mod public. Este semnificativă în acest sens convorbirea avută de Iuliu Maniu cu emisarul cercurilor condu-

⁷ Arhivele Statului, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosarul nr. 925/1941, filele 167-170.

«toate germane, prințul Karl Anton de Rohan, la 16 iulie 1941, într-un moment cînd Germania se afla la apogeele succeselor sale militare. În nota privitoare la această întîlnire, înaintată de Serviciul Special de Informații lui Ion Antonescu se arăta: „D[omnul] Maniu, cu politețea ipocrită pe care o afișează cînd e nevoie, a exprimat satisfacția de a-l revedea pe prințul Rohan, coborîtor dintr-o familie atît de nobilă, într-o locuință atît de modestă». După o introducere în care partenerii au tatonat reciproc terenul, D. Maniu a declarat prințului Rohan: «Îmi spuneți că Führerul vrea să dea o nouă organizare statelor Europene. Intenția cancelarului Hitler [...] nu poate fi realizată decît prin liberul consimțămînt al fiecărui stat. Prin sabie nu poate fi organizat nimic temeinic. Ce se organizează cu sabie se năruie». În continuare, Maniu a arătat că în nici un caz el nu va face o politică progermană, cu atît mai mult cu cît era «convins că Germania va pierde războiul», ci va continua să se orienteze spre Anglia și Franța, care au sprijinit poporul român în realizarea idealului său național. «Generalii cari pun poate mai puțin preț pe cuvîntul dat în anumite împrejurări politice [aluzia îl viza pe Antonescu, ale cărui sentimente fuseseră pînă în vara anului 1940 filoengleze și filofranceze — n.n.] sau unii politicieni a căror conduită este orientată de bătaia vîntului, pot să uite ceea ce România datorează Angliei și Franței. Eu nu. Atîta vreme cît Anglia și Franța nu declară că sînt învinse... eu merg alături de Anglia și Franța»⁸.

Manifestînd o asemenea orientare în politica externă, șefii celor două partide n-au fost de acord cu punerea României în stare de război cu foștii săi aliați. După semnarea de către Antonescu a documentelor de aderare a României la pactul tripartit, Maniu și Brătianu i-au trimis generalului-dictator o scrisoare în care declarau: „Ce ni s-a oferit în schimbul obligațiilor ce luăm? [...] Dacă ne-am supus unei presiuni puternice făcută de Germania și Italia, cînd am cedat în dezmembrarea României Mari, să considerăm oare actul iremediabil?»⁹.

O deosebită îngrijorare a produs celor doi oameni politici faptul că, prin articolul 3 al pactului, guvernul Antonescu își asuma obligația de a susține prin toate mijloacele politice, economice și militare celelalte țări semnatare, în cazul în care acestea intrau în război cu un alt stat. În acest sens, în scrisoarea din 8 noiembrie 1941, înaintată lui Antonescu, Iuliu Maniu preciza că „nu poate aproba situația periculoasă și umilă în care se găsește statul român din punct de vedere internațional, alături de pactul «tripartit» care îl pune în dușmănie, aproape

în stare de război, cu democrațiile occidentale, neputînd să salveze partea ruptă din Ardeal»¹⁰.

Sfatul lui Brătianu...

Exponenți ai claselor și păturilor stăpînitore legate de Anglia și Franța și ale căror interese economice erau puternic lezate de subordonarea României față de Reich, conducătorii P.N.Ț. și P.N.L. se arătau tot mai îngrijorați de situația economică a țării, supusă unei puternice presiuni din partea monopolurilor germane. La consfătuirea din 14 februarie 1941, făcînd un bilanț al situației, C.I.C. Brătianu constata: „O micșorare considerabilă a producției industriale și o restrîngere a hranei populației, avînd la rîndul lor ca consecință o scumpire a mărfurilor devenite insuficiente consumației interne [...]. Schimburile cu străinătatea, din cauza blocării României prin faptul războiului, au suferit o mare scădere. Astăzi ele sînt reduse la comerțul cu germanii, protectoratul Boemiei și la acela cu Italia [...]. Economia noastră națională este grav atinsă prin lipsa materiilor prime [...] Germania și Italia nu ne pot furniza articolele ce importăm din alte țări [...], situația economică este foarte îngrijorătoare și nu s-ar putea repara decît printr-o puternică majorare a producției pe care în situația actuală nu o putem realiza”. Șeful P.N.L. — ca reprezentant al acelor cercuri burgheze nemulțumite de „colaborarea” economică aproape exclusivă cu Germania — se declara împotriva acordului economic româno-german din 4 februarie 1940, explicînd că, prin aplicarea lui, România avea să fie transformată într-o colonie. „Germania, prin puterea armelor a cucerit continentul european pe care-l consideră ca destinat exclusiv numai exploatații germane — arăta el în scrisoarea din 18 decembrie 1940 adresată lui Antonescu[...] Se pune întrebarea: la ce rol sînt reduse celelalte țări? Răspund: rolul de colonii ale Germaniei”. El atrăgea atenția că programul economic german urmărea lichidarea industriei românești, țara noastră fiind condamnată să rămînă furnizoare de materii prime și piață de desfacere pentru produsele industriei germane. „Este acest schimb avantajos țărilor băgate în axă? — se întreba el. Orice materie primă exportată și reimportată ca articol fabricat constituie o pagubă a economiei naționale. Interesul unei țări este de a transforma ea însăși materiile sale prime, dîndu-le maximum de valoare prin munca ce a băgat în ele, fie pentru consumația internă, fie pentru export»¹¹.

Cu toate acestea, Brătianu nu se declara, însă, împotriva oricărei colaborări economice

⁸ Arhivele Statului, fond Președinția Consiliului de Miniștri, pachet nr. 149, dosarul nr. 1041.
⁹ Arh. C.C. al P.C.R., fondul 103, dosarul nr. 8174, filele 66-68.

¹⁰ Ibidem, filele 85-89.

¹¹ Ibidem, filele 71-74.

cu Reichul hitlerist. „Nu am pretenția — afirma el — că guvernul poate rezista la presiunea unei țări învingătoare pînă acum, dar sînt convins că interesele țării noastre nu sînt apărute [...]. Politica Țării Românești a fost în trecut să concilieze interesele României cu interesele europene. În situația de astăzi înțeleg să se armonizeze interesele României cu cele ale Germaniei, dar nu să le sacrificăm”¹².

Aprecierile făcute de C.I.C. Brătianu în ziua de 14 februarie 1941 la întîlnirea cu colaboratorii săi apropiați din partid, potrivit cărora, prin venirea Misiunii militare ger-

cantonează pînă în ultimul sat din țară, care rechiziționează locuințe particulare, cărora li s-au cedat cele mai importante cazărmi și spitale, care construiește mii de barăci pentru trupele sale, care are depozite de armament, de munițiuni și de alimente în orașele noastre, care are consilieri tehnici în ministere, care a pus mîna pe tot comerțul nostru de export, prin întreprinderi germane, care are în mînă aproape toate instituțiile mari bancare și alte fapte ce ar fi prea lungi să vi le înșir aici”.

Șeful P.N.L. sfătuia pe Antonescu să fie mai circumspect în relațiile cu Hitler, să

Raporturile dintre Hitler și Antonescu (Caricaturi de Eugen Taru)

mane în România în toamna anului 1940¹³, țara noastră era în fapt sub regim de ocupație, a provocat o adevărată polemică între șeful P.N.L. și Antonescu. „Vă supără cuvintele ce am întrebuințat: că sîntem sub ocupația germană — scria Brătianu. Nu văd cum aş putea califica situația noastră în aceste timpuri cînd: în loc de trupe de instrucție, avem în țară o armată de operație, care

nu se lasă înșelat de promisiunile vagi, dar ademenitoare ale acestuia, privind anularea Dictatului de la Viena și refacerea integrității teritoriale a României. Subliniind că „peste convenții și înțelegeri domină interesul fiecărei țări, care nu execută decît angajamentele ce îi convin”, Brătianu reamintea lui Antonescu că „nu putem conta decît pe noi înșine” și îl sfătuia să nu se angajeze „în acțiuni al căror rezultat nu-l putem cunoaște [...] Să nu puneți toate speranțele dv. pe o singură carte”. „Ce putare să avem de aici înainte?” — se întreba bătrînul șef al P.N.L.,

¹² Arh. C.C. al P.C.R., fondul 103, dosarul nr. 8174, filele 66-68.

¹³ Vezi *Magazin istoric*, nr. 1/1974, articolul *Musafiri nedoriti*.

pentru a răspunde tot el în următorul fel: „... Nu ne putem opune astăzi politicii germane, pentru că această țară este stăpînită azi în Orient. Dar să nu exagerăm și să avem încredere limitată în făgăduielile ce ni se fac”¹⁴.

...și ironiile dictatorului

Dacă primele scrisori și memorii adresate de Maniu și Brătianu l-au lăsat indiferent pe Antonescu, insistențele acestora l-au determinat, pînă la urmă, să le răspundă prin lungi misive, în care dictatorul încerca să-și motiveze acțiunile. „...Acesta obiecțiuni își au punctul de plecare în discordanța concepțiilor pe care le reprezentăm, atît în ce privește regimul, cît și în orientarea politicii noastre externe”¹⁵, arăta Antonescu într-o scrisoare adresată lui Iuliu Maniu la 22 iunie 1941.

În răspunsurile dictatorului erau strecurate adesea observații pline de ironie la adresa celor doi oameni politici, care pretindeau că vorbesc în numele „opiniei publice”, și al „poporului român”. Într-o scrisoare îl ironiza, de pildă, în acest fel pe Brătianu: „Conformîndu-vă procedeeleor politicianiste pe care le practicați în trecut, după cîteva luni de opoziție, agitați azi spectrul ‘foamei’ și al ‘morții de frig’ a bietului popor [...] V-ați uitat în pivnițele și în cămările dumneavoastră, ale familiei și ale partizanilor domniei voastre cînd ați făcut și faceți această profeție?”¹⁶. Iar cu un alt prilej: „...Nici un Brătianu, nici un Costinescu, nici un Pîlat, nici un Alimănișteanu, nici un Doro-banțu [lideri liberali — n.n.], nici astăzi și nici în războiul trecut [...], nu și-au lăsat pe cîmpul de luptă nici viața, nici ochii, nici picioarele și nici nu și-au sacrificat stă-rile. Dimpotrivă, și din acest punct de vedere, nici unul din d-voastră nu a fost în cele două epice drame ale poporului românesc plătitor, ci încasator”¹⁷.

Iritat de protestele și sfaturile celor doi, Antonescu a recurs la o măsură care, credea el, avea să-i reducă la tăcere. În primăvara anului 1941, a anunțat că era dispus „să se retragă”, oferind conducerea statului lui Iuliu Maniu sau Brătianu. Propunerea i-a obligat pe cei doi lideri să bată în retragere: „În ceea ce privește propunerea dv. să vă iau locul, dacă nu sînt mulțumit cu conducerea dv. — scria C.I.C. Brătianu — știți bine că o atare schimbare este imposibilă în situația de astăzi și că de altminteri sînteți

singura persoană care poate inspira încredere conducătorilor celor două dictaturi din Europa”¹⁸.

Apropierea momentului declanșării agresiunii hitleriste împotriva Uniunii Sovietice, în care, împotriva voinței poporului, a fost antrenată și România, a pus într-o grea dilemă conducerea celor două partide burgheze. Avînd în vedere pozițiile de clasă și concepțiile politice anticomuniste, unii dintre conducătorii P.N.Ț. și P.N.L. s-au pronunțat pentru participarea la război alături de Reichul hitlerist. Alții, deși cu aceleași poziții și concepții politice și ideologice, au privit cu teamă antrenarea țării în această conflagrație, cu atît mai mult cu cît ei apreciau că Germania va fi învinsă, pînă la urmă, de coaliția statelor antifasciste. Referindu-se la diversitatea punctelor de vedere din cadrul conducerii P.N.Ț. față de participarea la războiul hitlerist, un raport întocmit de organele de informații antonesciene menționa: „Iunie [1941] e iarăși o lună agitată. Războiul ruso-german flutură în aer. În primul moment, Maniu nu crede în posibilitatea acestui război. El declară că germanii n-au nici un interes să-și complice singuri situația. Alarma e însă generală. La 7 iunie, Comitetul Național-Țărănesc se întrunește pentru a examina situația. Care va fi situația României? Mihalache [...] se pronunță pentru o participare ‘la un cabinet de război’. Popovici de asemenea [...] Maniu e categoric contra”¹⁹.

Ordinea visată

La 18 iunie 1941, cu prilejul unei noi reuniuni a conducerii P.N.Ț., Maniu „descrie consecințele unei acțiuni militare alături de axă”, subliniind că „ea va deveni o colaborare de durată și ne va atrage pe fronturi ce nu ne privesc” și că „poziția noastră la pace va fi nespun de grea”.

Dar, deși erau conștienți de consecințele grave ale intrării în războiul hitlerist, Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu, în loc să se pronunțe public și ferm împotriva antrenării țării în conflagrație, au acționat cu duplicitatea lor des înțilnită; în urma unui acord încheiat între cei doi șefi, conducerile P.N.Ț. și P.N.L. au declarat că **lasă întreaga răspundere generalului Antonescu**. Cînd dictatorul a hotărît intrarea în război alături de Reichul hitlerist, ei s-au declarat de acord cu faza inițială a războiului (Ion Mihalache și Gheorghe Brătianu au mers chiar voluntari pe front), recomandînd apoi lui Antonescu

¹⁴ Arhivele Statului, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosarul 81/1940, filele 161-164.

¹⁵ A.M.A.I., dosarul nr. 40 001, vol. 34, filele 8-58.

¹⁶ Arhivele Statului, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 1323, fila 8.

¹⁷ Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dosar nr. 8174, fila 204.

¹⁸ Arhivele Statului, fondul Președinția Consiliului de Miniștri, dosarul 81/1940, filele 161-164.

¹⁹ A.M.A.I., fond Președinția Consiliului de Miniștri, pachet 2, dosar 369.

sistarea operațiilor militare, Maniu precizând că, în continuare, „întreaga conștiință românească trebuie să rămână mobilizată pentru recucerirea Ardealului”.

Intrucât generalul a refuzat să țină cont de voința poporului, a respins și sugestiile formulate de Maniu și Brătianu, continuând operațiile militare, începând din a doua jumătate a lunii iulie 1941 aceștia din urmă au înaintat dictatorului numeroase scrisori, cerându-i să aducă trupele în țară. „Nu este admisibil să ne prezentăm ca agresori față de Rusia, astăzi aliata Angliei [...], în tovărășie de arme cu Ungaria și cu axa, care ne-au rupt printr-un act arbitrar, neratificat de nimeni, o parte importantă a țării noastre, vătămându-ne teritoriul, mîndria și onoarea noastră națională”²⁰ — se arăta într-o scrisoare din 18 iulie 1941 a șefului P.N.Ț.

În anii următori, pe măsură ce evenimentele militare au evoluat în favoarea Națiunilor Unite și s-a conturat din ce în ce mai mult perspectiva înfringerii Germaniei hitleriste, conducătorii P.N.Ț. și P.N.L. au cerut tot mai insistent dictatorului să pună capăt participării României la războiul hitlerist și să aducă armata acasă. „Astăzi, cînd evenimentele se precipită — scriau ei la 12 august 1942 — trebuie ca ceea ce nu s-a făcut în urma demersurilor ce v-au fost aduse la cunoștință în atîtea împrejurări, să îndeplinească acum, cînd situația politică și militară vă arată că participarea noastră mai departe la război nu poate duce decît la o catastrofă ce trebuie evitată cît mai este timp. Nu este admisibil ca națiunea română să fie angajată și reținută într-o conflagrație universală prin voința unei ocîrmuiri contra opiniei publice, iar armata ei ținută departe de hotarele țării, periclitată din toate părțile. Națiunea română cere să se termine acest război, iar armata ei să fie adusă acasă ca să apere hotarele țării și glia strămoșească...”²¹.

Insistînd pentru aducerea trupelor în țară și dotarea lor cu tehnică de luptă nouă, ei aveau în vedere conservarea armatei pentru a fi utilizată, atunci cînd condițiile internaționale o vor permite, în vederea alungării horthyștilor din partea de nord a Transilvaniei și refacerea integrității teritoriale a patriei, dar și pentru reprimarea mișcărilor sociale ale oamenilor muncii și menținerea ordinii de stat burgheze. Aceste intenții erau exprimate foarte clar într-o scrisoare din 27 septembrie 1941, adresată

de Maniu doctorului N. Lupu: „Să fim pregătiți că după încetarea războiului se vor produce mari dezordini sociale și economice în întreaga Europă, dar mai ales în sud-estul ei. Nu putem spera că marile puteri, oricare va fi dintre ele învingătoare, vor putea lua rolul de jandarm, pentru păstrarea ordinii. Vor fi mulțumite dacă vor putea ține ordinea la ele acasă. **Singura noastră mintuire va fi ordinea noastră internă și o armată bine încheagată, cu moralul ei păstrat întreg** [subl. n.]”²².

Problema care în perioada 1940-1944 preo cupa întregul popor român, toate partidele și grupările politice, de la comuniști și social-democrați și pînă la partidele burgheze, și Palatul regal, a fost anularea Dictatului de la Viena din august 1940. Aproape nu există document elaborat de partidul comunist sau organizațiile democratice aflate sub influența sa care să nu menționeze acest obiectiv de luptă ce stătea în fața poporului român. Cît privește pe frunțașii celor două partide burgheze, au avut și ei asemenea preocupări, au sprijinit editarea ziarului **Ardealul**, și-au dat concursul la constituirea unor organizații ca Pro-Transilvania, Asociația refugiaților și expulzaților din Ardealul de Nord, Vulturii Ardealului etc., care-și propuneau să ajute pe refugiații din partea de nord a Transilvaniei și să demaște atrocitățile săvîrșite de horthyști. Pentru unele manifestări de opoziție față de dictatura militar-fascistă și de continuarea războiului alături de Reichul hitlerist, unii dintre frunțașii celor două partide burgheze au fost chiar arestați și internați în lagăre.

Abisul dintre vorbe și fapte

Adîncirea crizei regimului fascist, creșterea stării de spirit antihitleriste a maselor, loviturile puternice date mașinii de război naziste pe front și în spatele frontului, apropierea teatrului de luptă de frontierele țării și pătrunderea trupelor sovietice în nordul Moldovei au provocat o adîncă îngrijorare virfurilor burgheziei românești pentru evoluția politică a țării și mai ales pentru soarta orînduirii burgheze. Această îngrijorare răz bate cu limpezime din documentul intitulat **Consiliul de Coroană**, datat 3 mai 1944 și redactat de cercurile Palatului, în care se arată: „Nu numai aliații, dar însăși opinia publică română va putea susține cu drept cuvînt că opoziția democratică prin inacti-

²⁰ Loc. cit., dosarul nr. 40 001, vol. 47, filele 627-631.

²¹ Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dosar nr. 8 174, filele 150-153.

²² Loc. cit., filele 78-82.

vitatea ei, s-a dovedit neputincioasă. Poporul român va fi înclinat în mod natural să-și îndrepte privirea către noi forme de organizare politică și socială²³.

Înspăimîntați de o asemenea perspectivă, conducătorii P.N.Ț. și P.N.L., ca reprezentanți ai celor mai importante partide ale burgheziei și moșierimii române, s-au adresat guvernelor de la Londra și Washington (de altfel, legăturile cu reprezentanții puterilor occidentale din cadrul coaliției anti-hitleriste, deși mult îngreunate, n-au fost niciodată total întrerupte). Prin aceste contacte s-a încercat captarea bunăvoinței guvernelor american și englez pentru găsirea unei soluții de ieșire din situația în care se afla țara, dar pe o cale care să excludă participarea comuniștilor și tratativele cu U.R.S.S. Motive proprii au determinat guvernele S.U.A. și Angliei să dirijeze pe emisarii cercurilor burgheze românești a se adresa și reprezentanților U.R.S.S. Propunerile conducătorilor P.N.Ț. și P.N.L. s-au dovedit însă lipsite de realism politic și tratativele au suferit eșecuri.

Privită prin prisma efectelor ei, opoziția liderilor Partidelor Național-Tărănesc și Național-Liberal n-a produs mari dificultăți lui Antonescu, fiind mai mult o frondă de cabinet, limitată la memorii și scrisori și din cînd în cînd la răspîndirea unor manifeste în rîndul aderenților lor. De fapt, considerîndu-se stăpîn pe situație, Antonescu nici n-a acordat prea mare importanță memoriilor și scrisorilor primite. Acest fapt era recunoscut chiar de Iuliu Maniu, care, într-o discuție avută în mai 1943 cu un reprezentant al C.C. al P.C.R., întrebat de acesta ce efect au avut memoriile și scrisorile de protest trimise mareșalului, a răspuns: „nici unul”, precizînd că „ultimul memoriu trimis de el și de Dinu [C.I.C.] Brătianu nici n-a fost primit”.

Opoziția conducătorilor P.N.Ț. și P.N.L. — limitată și nehotărîtă — a fost permanent dominată de tendința spre tergiversare în speranța că se vor găsi soluții de ieșire politică fără ridicarea la luptă a maselor populare (pe care, pe bună dreptate, cei doi bătrîni lideri se temeau că nu le vor mai putea controla) și mai ales fără participarea partidului comunist. Iată de ce ei s-au declarat mereu împotriva organizării de acțiuni (sabotaje industriale, agitații politice în armată) preconizate și utilizate cu efecacitate de comu-

niști. Prizonieri ai propriilor lor poziții de clasă, conducătorii P.N.Ț. și P.N.L. nu au avut și de fapt nu voiau să vadă perspectiva clară a evenimentelor, le-au lipsit realismul politic și mai ales hotărîrea de a trece fără șovăială la răsturnarea lui Antonescu, riscînd astfel interesele supreme, naționale ale țării. Între declarațiile și decizia lor de a acționa a existat permanent o distanță pe care nu au trecut-o. Încă din vara anului 1942, Maniu a declarat unui reprezentant al P.C.R. că: 1. Războiul împotriva U.R.S.S. este o catastrofă pentru România. 2. Victoria Germaniei ar fi o catastrofă și mai mare decît războiul însuși. 3. Guvernul Antonescu, care duce o politică alături de Germania, trebuie dărîmat. 4. Întrucît guvernul Antonescu nu poate fi convins să schimbe această politică, vremea sfaturilor a trecut și trebuie să se treacă la acțiune. Cu același prilej a afirmat că era gata să colaboreze „cu toate partidele care stau pe aceeași bază politică, în special Partidul Comunist din România”, precizînd că deosebirile ideologice nu l-ar împiedica să acționeze împreună cu comuniștii „pentru eliberarea țării de nemți, pentru ieșirea din război și dărîmarea regimului Antonescu”²⁴. Dar, în pofida acestor declarații, nici Maniu, nici Brătianu personal, și nici vreun alt conducător al P.N.Ț. sau P.N.L., n-au întreprins nimic din care să rezulte intenția de a acționa eficient pentru răsturnarea lui Antonescu. Dimpotrivă, în timp ce pertractau cu acesta, ei au refuzat vreme îndelungată să accepte încheierea unor alianțe politice cu partidul comunist, făcînd eforturi pentru a capta opinia publică și a traversa cu sorți de izbîndă furtunoasele frămîntări sociale ce se anunțau pentru perioada de sfîrșit a războiului. În acest sens, cercurile P.N.Ț. și P.N.L. au făcut o largă popularitate lui Iuliu Maniu prezentîndu-l ca pe „singurul om politic în stare să refacă granițele naționale cu ajutorul puterilor occidentale”, ajungînd chiar pînă la „omul providențial”. Raportul întocmit de Corpul detectivilor, pe care l-am mai citat în articol, arăta că Maniu „își arogă singur o mare popularitate”. În privința realismului unei astfel de aprecieri, documentul era însă cît se poate de sceptic: „E de văzut în ce măsură războiul și curentele noi la care el va da naștere, vor schimba structura politică a țării. În ultimă instanță numai urmările interne

²³ Arhiva Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., fond 8, dosar nr. 481.

²⁴ Loc. cit., Cota A XXVI, 9.

și externe ale războiului vor desemna rolul politic al lui Iuliu Maniu".

Obstrucționismul politic, tergiversările, consecvențele atitudinii sale nu puteau aduce capital politic șefului P.N.Ț.; ba mai mult, îi erodau încet, dar sigur, autoritatea. La 16 octombrie 1943, un document întocmit de Serviciul Special de Informații constata că „pe zi ce trece autoritatea d-lui Maniu, nu numai în rindurile maselor care habar n-au de ceea ce face sau gîndește domnia-sa, ci chiar în cercurile partizanilor săi — cu excepția celor câțiva intimi — scade vertiginos, cei mai mulți fiind încredințați că [...] nu mai este de așteptat de la domnia-sa nici un act important ca opozant, și cu atât mai puțin stăpînirea situației într-un moment în care situația internațională ar aduce apă la moară democrației“.

Cît privește atmosfera din cadrul P.N.L., același document arată: „La liberali situația este cel puțin la fel de incomodă pentru conducerea partidului. Dl. Dinu [C.I.C.] Brătianu, cu cei 78 de ani ai săi, este considerat un om sfîrșit, iar dl. Gheorghe Brătianu nu se bucură de o cît de neînsemnată autoritate în partid, reproșîndu-i-se pur și simplu totala incapacitate de care a dat dovadă în cei vreo cincisprezece ani de cînd se agită în viața politică“. Fără a-și extinde investigațiile și la alte partide, Serviciul Special de Informații trăgea o concluzie liniștitoare pentru Antonescu, afirmînd că „în viața politică a României nu există, în momentul de față, nici o grupare și nici un om suficient de înzestrat spre a folosi eventuala schimbare a situației internaționale“²⁵.

Partidul capabil să rezolve schimbarea cerută

Viața avea să infirme însă cu totul aceste pronosticuri, demonstrînd că în România exista un partid politic puternic, matur, oțelit, capabil să realizeze schimbarea cerută cu insistență de poporul român, apt să se ridice la înălțimea momentelor de grea cumpănă în care se găsea țara.

Era partidul care s-a pronunțat cu deosebită consecvență și hotărîre, de la început, împotriva regimului militar-fascist, neamînițînd nici un fel de compromisuri cu

dictatorul Antonescu. Înzestrat cu un program de acțiune clar, izvorit din cerințele arzătoare ale momentului istoric, ogîndind interesele naționale majore ale țării, revendicările cele mai stringente ale maselor, acest partid, în condiții extrem de grele, a acționat cu un neasemuit curaj și eroism, pentru a ridica întreg poporul la lupta împotriva dictaturii și războiului. Era partidul care, animat de profunde convingeri internaționaliste, a condamnat cu toată hotărîrea de la început războiul declanșat de Germania hitleristă împotriva Uniunii Sovietice, subliniind că locul firesc al poporului român se afla în coaliția antifascistă, alături de popoarele U.R.S.S., S.U.A., Angliei și de celelalte popoare iubitoare de libertate. Era partidul care, fără a ignora memoriile și scrisorile de protest trimise lui Ion Antonescu, a acționat în mijlocul poporului nebosît, tenace, pe toate căile și prin toate mijloacele, inițiind și conducînd mișcarea de Rezistență antifascistă, antihitleristă din România, organizînd greve și conflicte latente de muncă, acte de sabotaj în întreprinderile industriale care lucrau pentru aprovizionarea frontului, în transporturi etc., editînd un număr de peste 30 organe de presă ilegale, răspîndind sute și mii de manifeste, broșuri, prin care mobiliza permanent națiunea la luptă împotriva dictaturii militar-fasciste. Era partidul care a militat tot timpul pentru unirea pe o platformă de luptă comună a tuturor forțelor antifasciste; la insistențele sale s-a făurit largul sistem de alianțe (Frontul Patriotic Antihitlerist, Frontul Unic Muncitoresc, Blocul Național Democratic etc.), cuprinzînd totalitatea forțelor politice interesate, dintr-un motiv sau altul, în răsturnarea dictaturii antonesciene și alungarea hitleriștilor din țară, refacerea integrității teritoriale a patriei. Era partidul care a elaborat planul răsturnării pe cale insurecțională a dictaturii militar-fasciste, plan acceptat pînă în cele din urmă și de celelalte forțe politice antifasciste din România, inclusiv de P.N.Ț., P.N.L., de cercurile Palatului și de rege, plan transpus în practică în zilele fierbinți ale lui august 1944. Era partidul care, prin întreaga sa activitate constituia nucleul principal în lupta de eliberare a poporului român de sub dominația fascistă.

Era PARTIDUL COMUNIST ROMÂN,

²⁵ Arhiva M.A.E., fond 71/1939, E. 9, anul 1943-1944, vol 99.

ISTORICI BRITANICI

LA EI ACASĂ

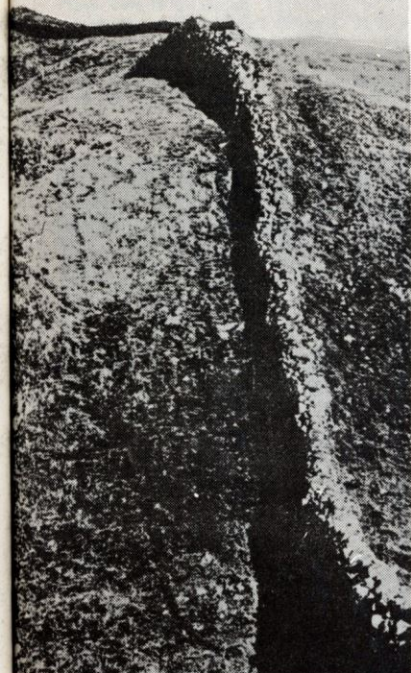
CRISTIAN POPIȘTEANU

Cu un veac și jumătate înainte ca Traian cucerind Dacia să împingă hotarele europene ale Imperiului roman la Dunăre și Marea Neagră un predecesor demn de faima sa, Caius Iulius Caesar strămutase limitele stăpînirii romane, din Galia pe insula de dincolo de Marea Minecii. În castrele romane din Britania — devenită cea de-a 45-a provincie a imperiului — avea să fie cantonată ulterior o cohortă de daci, în vreme ce în Legio XIII Gemina, adusă în Dacia, exista o subunitate britanică. Așa cum Traian după izbînzile de pe pămînturile transilvane și dobrogene avea să fie aureolat cu renumele Dacicus, tot astfel generalul Claudius întorcîndu-se la Roma după ce subjugase cu adevărat Anglia în anul 43 e.n. (Cezar nu realizase decît două expediții fulger de trei și opt săptămîni după care vreme de aproape un veac celtii își prezervaseră în cea mai largă măsură sistemul de viață și organizarea autonomă) primise din partea Senatului titlatura Britannicus.

Și deși cele patru secole de apartenență la lumea romană nu au forjat un popor latin, prezența legiunilor și administrației imperiale este pentru totdeauna împlîntată în zorii istoriei Engliei.

Omagiul cel mai atotcuprinzător pentru un anglosaxon i l-a adus Winston Churchill care în a sa Istorie a popoarelor de limbă engleză scrie: „Romei datorăm Londra“. Și așa se face că istoria a ceea ce noi recunoaștem astăzi a fi metropola celor zece milioane de locuitori, o capitală cu cea mai diferită viață de Roma, a fost creată pentru întîia dată de inginerii, administrația și comerțanții cărora le-au deschis drum legiunile lui Claudius. „Comerțul a urmat dezvoltarea sistemului roman de drumuri. Un oraș întins și bine cîrît, cu ziduri puternice a luat locul în anul 61 e.n. așezării comerciale cu case din lemn dobîndind curînd un rol de frunte în viața provinciei romane Britania“. Tot Winston Churchill amintînd că romanii au lăsat pe pămîntul englezesc doar mărturiile zidului lui Hadrian și ale altor vestigii arheologice fără a influența în esență limba, instituțiile, tradițiile autohtonilor relevă: „Debarcarea lui Cezar la Deal a creat o legătură între două pămînturi separate de însăși natura“.

Desigur că multiple și pasionante sînt constatările ce ți le oferă poporul în țara care constituia odinioară extremitatea nord-vest europeană a Imperiului roman. Lăsînd pentru altădată incursiunile — mai vechi și mai noi — în istoria Angliei atît de densă și care se bucură de o incredibilă venerație la cetățenii săi de toate vîrstele, să prezentăm aici cititorilor Magazinului istoric cîteva dintre noutățile descoperite în preocupările istoricilor britanici.

Zidul lui Hadrian

O imbucurătoare surpriză mi-a furnizat întâlnirea cu profesoara de arheologie clasică Jocelyne Mary Catherine Toynbee. Trăind în cetatea universitară a Oxfordului, doamna J.M.C. Toynbee (sora ilustrului filozof al istoriei) deși septuagenară continuă o intensă activitate științifică. Ultima sa realizare o constituie traducerea și redactarea lucrării arheologului italian Lino Rossi, **Columna lui Traian și războaiele dacice**. Semnând versiunea engleză, doamna Toynbee mi-a mărturisit că dă curs unei pasiuni îndelungate, deoarece în cercetările sale simbioza daco-romană a atras-o de mulți ani. „Avem acum în sfârșit o primă carte despre Columna lui Traian în limba engleză și personal o apreciez ca un eveniment

atît pentru lumea universitară, cît și pentru cititorul nespecialist. Sînt îndrăgostită de vechea Romă ca și de Grecia antică și trebuie să vă spun că mă fascinează și astăzi priveliștea Columnei, care este cu adevărat cel mai spectaculos și bine păstrat monument al străvechii Capitale imperiale. Aș putea spune chiar că ea îmi este monumentul cel mai familiar din Roma. Iată cîteva motive care m-au determinat să mă ocup de excelența lucrare a dr. Lino Rossi. Aș dori însă să subliniez că pentru reușita acestei cărți, de deosebită inteligență, rafinament și discernămint al interpretării, i-au fost de un neprețuit ajutor intensele cercetări și lucrări ale arheologilor români. Vă felicit pentru fericirea de a vă ști conservate pe un monument, care a înfruntat mileniile, momentele de răscruce din care a rezultat poporul român. Sper ca puterile să-mi permită să văd copia Columnei, ca și Muzeul Național de Istorie din București și acele monumente romane care mă interesează îndeaproape în Dobrogea“. Am reprodus întocmai cuvintele prof. J.M.C. Toynbee pentru că ele nu mai necesită nici o adăugire privind interesul cu care este urmărită istoria timpurie românească în Anglia. De altfel, însăși apariția cărții despre Columnă și războaiele dacice la prestigioasa Casă de Editură Thames and Hudson în colecția **Aspecte ale vieții din Grecia și Roma** de sub îngrijirea profesorului M. M. Sculard este un semn evident al interesului în acest domeniu.

La Institutul de cercetări istorice din Londra, directorul prof. A. Dickens iar la British Academy, secretarul științific dr. N. J. Williams mi-au evocat excelențele impresii din cercurile academice în legătură cu recentul colocviu de epigrafie româno-englez de la Cambridge, subliniind dorința și necesitatea continuării dialogului cu specialiștii din Republica Socialistă România. Experiențele atît de reușite ale colocviilor de la Mamaia și Cambridge sînt un îndemn sigur în această direcție. În lunga discuție avută cu prof. A. Dickens, interlocutorul meu pleda pentru necesitatea unei largi și susținute cooperări între cercetătorii din întreaga Europă.

Spre impozantă clădire cenușie neoclasică din cartierul făcut celebru de Oscar Wilde, spre Bloomsbury* unde se găsește British Museum se îndreaptă zilnic aproximativ 10 000 persoane. E însă greu să stabilești cîte dintre acestea vor să viziteze colecțiile de artă, sau expozițiile deschise aici, sau vin în sălile de lectură. Directorul general de la

*Unul dintre cele mai vechi cartiere rezidențiale și literare ale Londrei, datînd din sec. XVIII. Aici a trăit și marele om de stat britanic Disraeli.

British Museum pentru exercitiul 1973, Sir John Wolfender mi-a vorbit cu lux de amănunte despre istoricul deloc liniștit al instituției al cărei nume impune aproape religiozitate în Anglia și despre semnificația sa pentru cultura britanică. Sir John mi-a dezvăluit entuziasmul său nereținut pentru „excepționala expoziție etnografică românească găzduită de British Museum ca și pentru unicitatea noastră renașteriste: mănăstirile din Moldova”, pe care le-a vizitat toamna trecută.

Cunoscut cititorului român din lucrările traduse în țara noastră (**Mama neagră** și **Leul se trezește**) ca și pentru studiile istorice, dintre care unele apărute și în **Magazin istoric**, africanologul britanic Basil Davidsohn a insistat în discuția avută asupra însemnătății luptei tinerelor state africane pentru apărarea și consolidarea independenței și suveranității lor. El îmi declara: „Prestigiul României este enorm pe continentul african. Atitudinea României față de problemele care frământă popoarele care abia ieșite de sub jugul colonial sînt confruntate cu primejdiiile neocolonialismului este demnă de respect. Solidaritatea cu lupta poporului din Guineea-Bissau, recunoașterea acestei țări de către guvernul român ca stat independent suveran, au o valoare istorică și vor rămîne ca atare în cronică relațiilor din Europa și Africa în a doua jumătate a secolului XX”.

O scurtă călătorie la Sussex mi-a permis să cunosc cea mai tinără universitate britanică datînd doar din 1963. Complexul de clădiri din tradiționala cîrmidă roșie, însă de o arhitectură modernă cît se poate de funcțională, mi-a fost prezentat de prof. Asa Briggs, vicecancelarul universității. Prof. Asa Briggs este unul dintre cei mai cunoscuți istorici britanici din noua generație. Studiile sale despre istoria sec. XIX se asociază cu lucrările consacrate istoriei veacului nostru potrivit concepției pe care însuși și-a definit-o „a sta cu cite un picior în ambele secole”.

Lucrarea care l-a făcut celebru a fost o voluminoasă istorie a BBC-ului, din care au apărut primele trei volume, ultimul fiind în pregătire. Asa Briggs cunoaște Bucureștii, fiind unul dintre reprezentanții britanici la Conferința rectorilor universităților din țările europene, care s-a ținut în Capitala noastră și manifestă un puternic interes pentru a vizita din nou România. Domnia sa a insistat asupra interesului pe care studenții de la Sussex University îl manifestă față de afirmarea României în lumea contemporană. Și în mod implicit pentru cunoașterea trecutului „acestui viguros popor”.

L-am reîntîlnit pe prof. Dimitri Obolensky în aceeași locuință de la Christ Church College, din Oxford. Preocupările sale erau direct îndreptate spre România. Mi-a arătat o scrisoare din partea prof. Mihai Berza în legătură cu pregătirile pentru Congresul de

studii sud-est europene, din septembrie de la București*. „Am fost desemnat de Comitetul internațional să pregătesc unul din rapoartele principale. Și e o treabă, nu glumă. Iubesc prea mult România, stimez prea mult pe colegii mei români, admir prea mult acel original „Bizanț după Bizanț” (ca să-l citez pe Nicolae Iorga) înscris în istoria dumneavoastră, pentru ca să nu fac totul spre reușita științifică a întîlnirii din toamnă.

LINO ROSSI

TRAJAN'S COLUMN AND THE DACIAN WARS

ENGLISH TRANSLATION
REVISED BY J. M. C. TOYNBEE

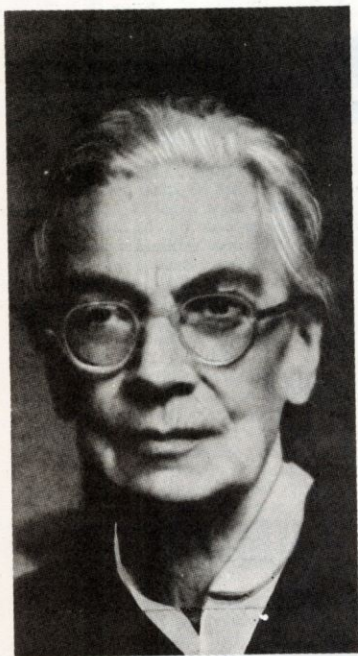
ASPECTS OF
GREEK AND ROMAN LIFE
GENERAL EDITOR: H. H. SCULLARD
THAMES AND HUDSON

„...un eveniment afit pentru lumea universitară cît și pentru cititorul nespecialist”: versiunea engleză a cărții lui Lino Rossi, *Columna lui Traian și războaiele dacice*

Așa încît — a încheiat D. Obolensky — pe lingă cursurile și conferințele obișnuite, raportul amintit îmi va solicita tot timpul și întreaga atenție”.

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1974.

O convorbire cu A. J. P. Taylor nu este niciodată o recreație. Am fost deseori avertizat în acest sens de confracții britanici. Și așa a și fost. Dintr-o lungă dispută pe temele celui de-al doilea război mondial — A. J. P. Taylor pregătește o nouă ediție a operei sale despre originile acestuia — rețin aici că unul dintre cei mai serioși istorici canadieni din noua generație, Sydney Asher împărtășește cu noi și interesante argumente într-o

Profesor emerit Jocelyne M. C. Toynbee, vice-președinte al Societății britanice pentru promovarea studiilor de istorie română

lucrare despre anul izbucnirii marii conflagrații — 1939 — punctul de vedere privind presiunile și izolarea spre care era împinsă România de către marile puteri europene.

Înceind scurtul itinerar pe la istoricii britanici ajung din nou la numele Toynbee.

De data aceasta Arnold J. Toynbee istoricul atit de controversat în primul rînd în patria sa, filozoful atit de contradictoriu. O dimineată întreagă petrecută împreună a însemnat o convorbire cu subiecte dintre cele mai variate, de la istoria Indiei și Chinei la viața în capitala britanică în timpul bătliei Angliei, de la problematica poluării atmosferice la necesitatea idealurilor care să anime noile generații.

Exprimîndu-și admirația și încîntarea față de ediția recent apărută la București a lucrării lui Dimitrie Cantemir, *Istoria creșterii și descreșterii Imperiului otoman*, Arnold J. Toynbee îmi spunea: „Iată una dintre cărțile pe care mi le-am dorit întreaga viață în bibliotecă; mi-a fost însă imposibil să achiziționez vreunul din exemplarele princeps tipărite aici la Londra în traducerea lui N. Tindal în 1734-1735. Aduc mulțumiri și felicitări editorilor și cercetătorilor români care restituie azi lumii europene o operă de o valoare capitală pentru timpul său. Omiagiul meu pentru Dimitrie Cantemir este exprimat din convingerea că într-un veac (XVIII) care nu a dus lipsă de genii, el a adus Europei dovada forței creatoare a popoarelor din sud-est și în primul rînd a poporului român. A fost unul dintre cei mai mari erudiți ai vremii sale, savant de o universalitate autentică“. Asemenea aprecieri veneau de la omul care în al 85-lea an al vieții a scris cea mai completă istorie a împăratului bizantin Constantin Porfirogenetul și a lumii sale notînd cu exemplară modestie că lucrarea sa (aproape 800 pagini) nu reprezintă decît un simplu studiu.

Transcrierea integrală a opiniilor în domeniul istoriei care mi-au fost comunicate de diferiți interlocutori britanici va fi treptat încredințată cititorului *Magazinului istoric* căruia i-au fost destinate. Imaginea generală pe care au urmărit-o consemnările de față a fost de a releva aceluiași cititor că, într-o țară confruntată cu dilemele unor realități și scadențe neiertătoare, cufundată cu aviditate în propria-i istorie, fie că începe la Cezar sau se sfîrșește la Churchill, că debutează cu masivele neolitice de la Stonehenge și se eternizează prin lespezile funerare de la Westminster Abbey, interesul și dorința de a cunoaște ruta istorică a poporului român au încetat de a mai fi singulare. Pornind de la contemporaneitatea relațiilor româno-englze, în dezvoltare pe multe planuri, dorința de a afla experiența trecutului românesc a devenit sesizabilă și ea adaugă un nou semn adîncirii consonanțelor istoriei naționale cu cea europeană și universală.

ŞAPTE ANI DE RĂZBOI ÎN SECOLUL LUMINILOR

MIRCEA N. POPA

„Secolul luminilor“, cum a rămas în istorie veacul XVIII, a fost în acelaşi timp şi o epocă de numeroase, singeroase şi pustitoare conflicte militare, de nesocotire a normelor tradiţionale ale dreptului internaţional de către monarhii „mindri de iluminata [lor] înţelepciune de stat“ (F. Engels). Războiul pentru moştenirea spaniolă (1701-1714) şi războiul nordului (1700-1721) au constituit debutul. Au urmat războaiele de succesiune la tronul Poloniei (1733-1735) şi la tronul Austriei (1740-1748). Până la izbucnirea războiului de şapte ani, care prin amploarea, duritatea şi consecinţele sale a depăşit în importanţă evenimentele care i-au premers, pământul bătrânului continent european cunoscuse puţini ani de pace. Şi întrucât acest război s-a declanşat ca un conflict în cadrul Imperiului german, care deţinea regiunile central-europene, să precizăm situaţia acestuia.

Sfântul Imperiu romano-german (primul Reich) era constituit, cum spune istoricul G. Livet, din două elemente: o fațadă — Reichul, și o realitate — statele. În sec. XVII și, parțial, în cel următor imperiul cuprindea teoretic teritoriile italiene (Ducatele de Milano, Savoia, Parma, Mantua, Modena), Boemia, Ungaria, Silezia, Țările de Jos, Franche-Comté, cantioanele elvețiene, Austria propriu-zisă, conglomeratul de state germane. Imperiul avea în frunte un împărat ales, care era ajutat de Dieta imperiului — constituită din colegiile electorilor, prinților și orașelor libere. Prerogativele Dietei erau: stabilirea impozitelor, declararea războiului și ratificarea tratatelor de pace, depozitarea prinților de state lor, exercitarea drepturilor de suveranitate. Puterea împăraților — aleși de secole din Casa de Habsburg — depindea de resursele domeniilor lor ereditare: Arhiducatul Austriei, Ducatele Stiriei și Carintiei, Tyrolul, Brisgau etc.

Imperiul german cuprindea, în veacul XVIII, 330 state, 20 teritorii reprezentate în Dietă, precum și peste 1 200 seniori nereprezentăți. El era doar cu numele un stat, deoarece principii își arogaseră o suveranitate tot mai deplină în raport cu împăratul. Franța încuraja această anarhie, iar o consolidare a puterii împăratului, prin îngăduirea libertăților principilor imperiului, nu era posibilă fără acordul ei. Regii Franței — Ludovic XIII, Ludovic XIV, Ludovic XV — au susținut în lupta împotriva Habsburgilor de la Viena, ca de altfel și a celor de la Madrid, principalii lor adversari din Europa Continentală, orice forță ostilă, capabilă să le anemieze puterea, începând cu Imperiul otoman și terminând cu ultimul prințisor german rebel. Aproape toate războaiele cu străinătatea în care era implicat împăratul deveneau războaie civile germane, deoarece în tabăra dușmanului ajungeau inevitabil diverși principii ai imperiului.

În momentul în care Frederic II de Hohenzollern, supranumit și Frederic cel Mare, a ocupat tronul regal din Berlin (1740), „răzvrătirea Prusiei împotriva Imperiului german a devenit un sistem” (F. Engels). Frederic a continuat și a perfecționat politica tradițională a predecesorilor săi, care consta în „jocul de basculă” între Franța și Austria Habsburgilor. Cu ajutorul francezilor el a cucerit în 1740 Silezia, una dintre cele mai bogate provincii ale împărătesei Maria Tereza, dovedind că războiul împotriva celorlalți germani și împărțirea pământului german cu străinii „...a constituit întotdeauna pentru politica Prusiei principalul mijloc de a-și mări teritoriul” (F. Engels).

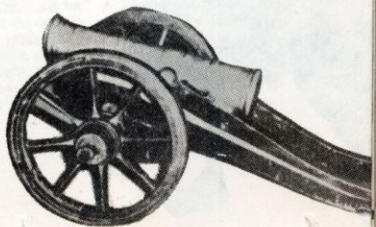
Adversarul redutabil al împăratului era așadar regele Prusiei, membru al imperiului, stăpînitorul unui stat relativ mic, constituit treptat dintr-o mulțime de teritorii germane și străine, prin forța armelor și a unei active diplomații. Chiar titulatura oficială a monarhului reflecta modul în care Hohenzollernii își măriseră continuu statul: în afară de rege, șeful acestei familii era la începutul sec. XVIII, de șase ori duce, de cinci ori prinț, de vreo zece ori conte, de două ori marchiz, de peste șapte ori senior al unor diverse teritorii etc.

Statul prusian s-a consolidat considerabil și a fost pregătit pentru rolul pe care l-a jucat la mijlocul sec. XVIII în vremea domniei „regelui-sergent”, cum a fost poreclit Frederic-Wilhelm I (1713-1740). Dezavele preferate de el au fost: „Nu cîrți!” și „Totul pentru armată!”. Codul de legi al statului se reducea, potrivit dorinței regelui, la o lungă listă de **verbote!** („interzis!”). Monarhii europeni rideau de mania „regelui-sergent” de a se înconjura cu o numeroasă gardă constituită din soldați-giganți, recrutați din mai toate țările continentului. Dar, la puțin timp după moartea lui, unii dintre acești monarhi, mai ales împărăteasa Maria Tereza au plins amarnic cînd armatele lor s-au ciocnit în cîmp deschis cu armata creată de Frederic-Wilhelm I.

Frederic II a moștenit în 1740, o vîstierie plină, o birocrație eficace, un popor foarte harnic, o nobilime arrogantă și brutală, dar supusă monarhiei și, mai cu seamă, una din cele mai numeroase și bine instruite armate din Europa. Puțin înainte de moarte, Frederic-Wilhelm I scrisese în testamentul său: „Acum îi este permis succesorului meu să arunce masca”.

★

În timp ce se naștea viitorul Frederic II, tatăl său „regele-sergent”, își instruia „scumpii săi copii albaștri” (uriașii soldați din gardă) sub ferestrele castelului, făcînd un zgomot infernal. Cînd regina a rugat să se facă liniște, soțul a răcnit un ordin: „Atențiune! Pentru a saluta sosirea unui nou recrut al armatei prusiene...! Foc!”. Așa că viitorul rege a venit pe lume în zgomotul asurzitor produs de salvele repetate ale gărzii, care parcă salteau un comandant de oști. În anii care au urmat, tatăl s-a străduit să-și „dre-

seze" fiul după modelul său. Totuși, în locul unui automat de precizie, Frederic II a devenit un umanist și filozof care gîndea, vorbea și scria cu plăcere și talent în franceză, dar care, „ca om de acțiune, era german și realist" (E. Carrias). Ca orice autentic Hohenzollern, el a intrat adesea în conflict cu tatăl său și a ajuns rege nu fără să fi trecut printr-o serie de peripecii.

Din primii ani ai domniei, s-a arătat a fi un suveran dinamic, un „geniu rece ca rațiunea pură, stăpîn pe sine, sincer față de el însuși și cu atât mai capabil să-i mintă pe alții...", indiferent față de tot ceea ce nu ținea de el și interesul Prusiei, ferm..., extrem de îndrăzneț..." (E. Lavisse). Mai plin de grijă și atenție față de lucruri, manufacturi, pămînt, decît față de om, fie el muncitor ori țăran, autoritar și dur în raporturile cu subalternii, el era un „despot luminat", prin formație și vocație. Frederic apărea în fața unor contemporani iluminiști drept un „erou eretic" (Voltaire), care a golit ideea monarhică de conținutul ei religios și a retras regalității caracterul de instituție divină. Un astfel de rege, care în întreaga-i domnie nu a găsit răgazul să asiste la serviciul religios decît de nouă ori, impresiona pe contemporani și entuziasma pe filozofi.

Acesta a fost omul care, în urma unui lung război (1740-1748), a anexat Silezia, smulgînd-o Habsburgilor. Moștenitorul „regelui-sergent" își aruncase masca!

Provincia cucerită a devenit, datorită bogățiilor subsolului și solului său, „coloana care susținea întreaga domnie" (P. Gaxotte) a lui Frederic, și, totodată, cauza unui nou și greu război cu Maria Tereza și aliații acesteia.

Frederic era perfect conștient de caracterul politicii sale și, cu sinceritatea-i brutală, a calificat documentul întocmit de către ministrul Podewils pentru a justifica anexarea Sileziei astfel: „Bravo! Treaba asta este opera unui adevărat șarlatan!".

Surprizele unui „război vioi și vesel"

Pentru majoritatea statelor participante la războiul de succesiune la tronul Austriei, Pacea de la Aachen (1748) a reprezentat un compromis nesatisfăcător, un răgaz necesar pregătirii unui nou război de mari proporții. Maria Tereza era gata de orice sacrificiu pentru a recuceri Prusia, pe care tratatul de pace o lăsase Sileziei. Franța, aliata lui Frederic, nu s-a ales cu nimic de pe urma acestui greu și costisitor război, în afară de un nou proverb: **Bête comme la paix** („prost ca pacea"). Anglia, adversara tradițională a Franței, a considerat clauzele păcii referitoare la America și India, care îngăduiau Franței să-și păstreze posesiunile coloniale din India și America de Nord, ca temporare, continuînd vechea ei politică europeană prin care urmărea să „închirieze aliați" pe continent, care să suporte loviturile destinate ei. În septembrie 1755, un astfel de aliat a devenit Rusia țaristă, care se angaja, contra unei consistente sume de bani, să atace Prusia în cazul unui conflict anglo-prusian, pentru Hanovra, domeniul ereditar al familiei regale britanice*. Dar n-a fost nevoie, căci Frederic, credincios zicalei că tratatele de alianță sînt o operă trecătoare, și-a modificat brusc politica și a încheiat cu Anglia, în ianuarie 1756, Tratatul de alianță de la Westminster, prin care dădea garanții pentru Hanovra și obținea garantarea integrității statului său.

Rezultatul noii orientări politice a lui Frederic a fost răsturnarea vechiului sistem de alianțe din Europa: Franța, rivala Angliei, a renunțat definitiv la politica de alianță cu Prusia și a încheiat, în mai 1756, un prim tratat de alianță cu Habsburgii, vechii ei adversari. În noiembrie a semnat un tratat de alianță ofensivă și defensivă cu Rusia. Această reacție a guvernului de la Versailles s-a datorat nu numai dorinței de a pedepsi regele fără credință și lege al Prusiei, ci și înrăutățirii neîntrerupte a relațiilor cu Anglia.

Rivalitatea comercială și colonială dintre Anglia și Franța în America de Nord, India etc., a dus la numeroase incidente. În vara anului 1755, în plină pace, o flotă engleză a atacat un grup de nave franceze care transportau întăriri în Canada. În noiembrie, escadrele britanice au primit ordinul de a captura orice navă franceză interceptată. Declanșarea oficială a războiului între cele două țări era doar o chestiune de timp. Pe vechiul continent, pe mări și în coloniile Angliei și Franței, războiul „plutea în aer".

Forțele care erau gata să se confrunte se grupau astfel, în vara anului 1756: Prusia

* În 1714, coroana britanică a fost preluată de dinastia de Hanovra (Braunschweig), iar între Marea Britanie și Hanovra a fost creată o uniune personală.

și Anglia pe de o parte, Austria, Rusia, Suedia și, în perspectivă, Spania, pe de altă parte. Conflictul urma să se desfășoare pe mai multe teatre de operațiuni situate uneori la mii de kilometri distanță unul de celălalt: pe teritoriul statelor germane, unde Prusia, avînd doar sprijinul unei mici armate britanice din Hanovra, trebuia să înfrunte trupele austriece, ruse, franceze, suedeze și ale unor state germane; pe mări și oceane, unde flotele engleze și franceze se și încăieraseră; în coloniile din America și India.

Pe continent, raportul de forțe era categoric defavorabil Prusiei și Angliei. Frederic putea conta pe armata sa bine instruită, dar inferioară ca efective adversarilor săi, pe banii Angliei, pe dificultățile posibile în ceea ce privește coordonarea acțiunilor forțelor adverse, pe geniul său militar și pe întimplare.

Contînd pe încetineala cu care Rusia își mobiliza, deplasa și concentra forțele și pe elementul surpriză, Frederic s-a decis să atace primul, la 16 iunie 1756, fără să-și avertizeze adversarul printr-un ultimatum sau o declarație de război. Dar, curînd, a constatat că făcuse un calcul greșit. Rușii se apropiau cu o repeziciune neobișnuită, membrii imperiului s-au alăturat împărătesei Maria Tereza, iar mica Prusie era amenințată simultan din mai multe direcții. Astfel, în loc de „un război vioi și vesel”, cum crezuse Frederic, el urma să suporte un conflict, care avea să hotărască soarta statului său și viitorul Hohenzollernilor.

Cursa de la un adversar la altul

Seria celor șapte campanii, care au avut loc în răsăritul Germaniei, a fost deschisă de atacul prin surprindere executat de armata prusiană asupra Saxoniei. Frederic i-a blocat pe saxonii la Pirna și i-a silit să capituleze în august 1756, respingînd apoi o armată austriacă care venea din Cehia.

În 1757, situația lui a devenit dificilă: Dieta germană a hotărît constituirea unei armate care s-o sprijine pe împărăteasa Maria Tereza; armata suedeză a intrat în acțiune pentru a ocupa o parte din Pomerania, care i-a fost promisă de adversarii Prusiei; rușii au pătruns în Prusia Orientală, iar francezii în regiunile centrale ale Germaniei. Frederic spera să-și înfrîngă pe rînd adversarii. A intrat rapid în Cehia, a atacat pe austrieci și i-a silit să se închidă între zidurile Pragăi. Dar o altă armată austriacă, comandată de generalul Daun, a înaintat spre Praga și, în bătălia de la Kollin din iunie 1757, Frederic a fost înfrînt și silit să părăsească Cehia.

În Prusia Orientală, rușii au învins o armată a lui Frederic, la Gross-Jägersdorf.

Mica armată engleză din Hanovra, „apendicele” european al Marii Britanii, n-a putut rezista atacului francezilor conduși de mareșalul Richelieu și a fost înfrîntă la Kloster Zeven, în septembrie 1757. Hanovra a fost temporar ocupată. Cu aprobarea Londrei, Frederic, de care depindea soarta războiului pe continent, a numit pe ducele de Braunschweig comandant al armatei anglo-hanovreze și a pregătit eliberarea Hanovrei. Pe de altă parte, înaintarea armatei franco-imperiale, comandată de mareșalul de Soubise și prințul de Saxa-Hilburghausen a devenit extrem de periculoasă pentru prusienii. Frederic s-a decis la o acțiune îndrăznească: la 5 noiembrie 1757, a atacat prin surprindere această armată la Rosbach — pe malul Saalei — și a înfrînt-o obținînd una dintre cele mai strălucite victorii din cariera sa militară. Din acest moment, francezii au căutat să evite bătăliile cu prusienii și și-au concentrat eforturile împotriva anglo-hanovrezilor în Westfalia și Hessa. Imediat, Frederic a pornit în marș forțat spre Silezia, unde austriecii pătrunseseră din nou, și l-a înfrînt pe Carol de Lorena, la Leutha.

În campania din 1758, Frederic a fost silit să mășaluiască cu disperare între ruși și austrieci. La Zorndorf, în răsărit, a suportat o singeroasă bătălie cu armata rusă la 25 august; s-a îndreptat apoi spre Saxonia, unde a fost înfrînt de austriacul Daun, la 4 octombrie, la Hochkirch. În vest, armata lui Frederic i-a bătut din nou pe francezii la Krefeld și i-a respins peste Rin. Apoi, teatrul de operațiuni s-a stabilizat între Rin și Mainul Inferior.

În 1759, „cursa” a continuat. Frederic s-a luptat cu energie și disperare în Brandenburg, la granițele Poloniei, în Silezia. Forțele de care dispunea s-au redus însă de la o campanie la alta. Rușii au atins Oderul în regiunea Kustrin, au făcut joncțiunea cu austriecii și l-au silit pe Frederic să suporte cea mai grea bătălie din cursul războiului,

la Künersdorf, la 12 august 1759. Cei 50 000 ruși și 18 000 austrieci au zdrobit pe cei 50 000 prusieni ai lui Frederic. Într-un dezastru de mari proporții. O altă armată prusiană a fost bătută în Saxonia, dar Frederic a obținut victoria de la Liegnitz, în Silezia.

În 1760, armata ruso-austriacă a ocupat temporar Berlinul; Silezia a fost ocupată de austrieci, iar Saxonia de aliații germani ai Mariei Tereza. Între Rin și Weser, anglo-hanovrezii au continuat să se bată cu francezii. Și în final, Frederic a obținut victoria asupra austriecilor, la Reichenbach, în 1762. Așadar, armatele prusiene și Frederic au rezistat ani îndelungați sub loviturile adversarilor numeroși. Cum au reușit?

Scheletul șchiop

Armata prusiană avea două caracteristici esențiale: în primul rând soldatul nu prezenta incredere și trebuia să fie continuu supravegheat, iar, în al doilea rând, efectivul era slab în raport cu lungimea granițelor ce trebuiau apărate, dar impresionant de mare în comparație cu numărul locuitorilor țării și potențialul economic al acesteia. În armata prusiană era încorporat oricine putea purta arme, de la locuitorii țării până la vagabonzii și aventurierii recrutați aiurea, de la voluntarii străini până la prizonierii de război. După capitularea de la Pirna, de pildă, toți soldații saxoni prizonieri au fost încorporați cu forța în armata lui Frederic II. În Prusia se spunea că „orice om care nu este soldat din naștere, nu este decît un mizerabil”.

Îndelungata dresare în cazarmă era realizată cu metode barbare și inumane. Soldatul nu era om, ci o mașină de precizie. Generalul prusian Scharnhorst*, patriotul german de mai târziu, a scris următoarele: „Nici un soldat din lume nu a fost atît de îngrozitor ciomăgît ca soldatul prusian”. Fiecare batalion era un fel de baterie ambulantă, care executa un tir rapid și eficient. Prusia însăși părea că nu fusese creată, nu trăia și nu muncea decît pentru a-și întreține

armata. Nevoile armatei aveau prioritate. În bugetul statului, cheltuielile militare dețineau primul loc. De pildă, în 1752, în timp de pace, armata prusiană număra 135 000 oameni, ceea ce era enorm în acele vremuri pentru o țară cu o populație de numai 3,9 milioane locuitori. Din veniturile statului de circa 12,2 milioane taleri, pentru armată s-au cheltuit în acest an 9,4 milioane. Arta militară se bucura, de asemenea, de o atenție specială. Se părea că în Prusia „toate celelalte arte înfloreau sub protecția artei militare”.

Încă înaintea războiului de șapte ani, Frederic a creat și definitivat o doctrină militară proprie, care a servit ca model de inspirație pentru unii contemporani. Strategia și tactica folosite de regele prusian în acest război l-au consacrat însă definitiv în rîndul genilor militare.

Frederic a evitat în general luptele sîngeroase, operațiunile de noapte și campaniile de iarnă, pentru a nu pierde soldații atît de greu de întreținut; își obosea și surprindea adversarul prin marșuri-manevră și atacuri efectuate cu mare repeziune asupra punctelor vulnerabile ale acestuia. Executa manevrele în chip desăvîrșit, acționînd în mare taină și cu o repeziune surprinzătoare.

Înainte de 1756, monarhul Prusiei aprecia că arma decisivă era cavaleria și, de aceea, aceasta reprezenta un sfert din armata prusiană. Importanța focului artileriei a crescut însă în timpul războiului de șapte ani și, ca urmare, Frederic a trebuit să acorde atenție dezvoltării artileriei sale și să se ocupe cu insistență de fortificații.

Generalii cu care s-a bătut Frederic în războiul de șapte ani au reprezentat, cu rare excepții, valori militare mediocre. Așa se explică faptul că uneori, Frederic a învins cîte o armată de 100 000 soldați inamici, cu numai 20 000 oameni.

Pregătindu-se în 1756 să plece în campanie, Frederic era optimist și-i privea cu dezaprobare pe cei din jurul lui care considerau acțiunea aventuroasă. De bătrînul său ministru Podewils s-a despărțit, spunîndu-i: „Adio, domn al timidității politice”. În scurt timp însă, cursele nesfîrșite și repetate de la Oder la Elba, de la Elba la Weser, de la un adversar la altul, au epuizat nu numai trupele, ci și pe comandantul lor. Adesea moralul lui Frederic a trecut prin grele încercări. Descurajarea a pus stăpînire pe el, iar sănătatea șubredă i-a deteriorat capacitatea de muncă. Ambele picioare și brațul stîng suferau din pricina gutei. El însuși scria că nu mai era decît un „schelet șchiop”, un „bagaj” care împovăra armata. În această perioadă s-a gîndit să folosească cele 18 pîile de opium, pe care le avea permanent asupra sa din 1756. A avut, totuși, voința și curajul de a continua lupta. Mărsăluind printr-o țară cîmpit devastată, îmbătrînit, exclamă: „Cea mai frumoasă zi a vieții este cea în care o părăsești!”.

* Vezi Magazin Istoric, nr. 12/1973.

Unii din contemporanii săi au fost profund impresionați de cele ce se petreceau, de victoriile și rezistența neașteptată de dîră și îndelungată a prusienilor lui Frederic. De multe secole germanii, mai ales cei din nord, nu mai reputaseră victorii atît de strălucite și, paradoxal, în vreme ce unii generali murmurau și-i reproșau că iubește vărsarea de sînge omenesc, filozofi și poeți îl prezențau ca pe un erou al libertății, ca o „încarnare politică a gîndirii libere”.

Între „cocoșul galic” și „perfidul Albion”

Conflictul dintre Anglia și Franța s-a declanșat fătîș prin debarcarea și atacul executat prin surprindere de trupele franceze asupra Insulei Minorca, din Marea Mediterană, stăpînită de englezi (18 aprilie 1756). Minorca a fost cucerită. Războiul dintre cele două țări în Europa a devenit deosebit de dur, odată cu intrarea în guvernul britanic a lui William Pitt (decembrie 1756) „cel mai bun cap al Angliei”, cum îl caracteriza Frederic. Pitt a ordonat blocarea țărmurilor Franței, a organizat în grabă o armată de 100 000 oameni, o puternică flotă, și a întocmit un program de sprijinire eficientă a Prusiei. În anii următori, țărmurile franceze au devenit ținta unor numeroase și pustitoare atacuri. Franța lui Ludovic XV a reacționat prin pregătirea unei invazii în Insulele Britanice, potrivit proiectului elaborat de energeticul ministru de Externe Choiseul (1759). Încercarea de concentrare a unor importante forțe navale militare franceze în Canalul Mincii a prilejuit, în august 1759, bătălia dezastruoasă din apele portugheze (Lagos). Cu toată înfrîngerea, francezii au încercat să debarce în Anglia (noiembrie 1759). Superioritatea în forțe navale a englezilor, marea furtunoasă și caracterul aventuros al acțiunii au contribuit la înregistrarea unui nou eșec de către Ludovic XV. Bătălia de la Quiberon le-a asigurat englezilor dominația pe mare.

În America, principalul teatru de operațiuni a fost Canada, unde englezii au obținut treptat o zdrobitoare superioritate în forțe asupra adversarilor lor, deoarece Franța, angajată aproape total în luptele de pe continentul european, nu a mai avut suficiente forțe pentru a se opune cu sorți de izbîndă Angliei. În anii 1756-1757, francezii comandați de generalul Montcalm, au înregistrat unele succese locale. În 1758, ca urmare a măsurilor luate de Pitt, englezii au trecut la o ofensivă de mari proporții și au reușit să cucerească forturile Frontenac, Duquesne — pe Ohio — și Louisville. Poziția lor strategică în Canada s-a consolidat considerabil. Raportul de forțe le era net favorabil: 6 la 1. Reluînd ofensiva în anul următor, englezii au cucerit Quebecul, pe care l-au

păstrat în ciuda contraofensivei franceze, iar în septembrie 1760, orașul Montreal. Victoria Angliei în Canada era totală.

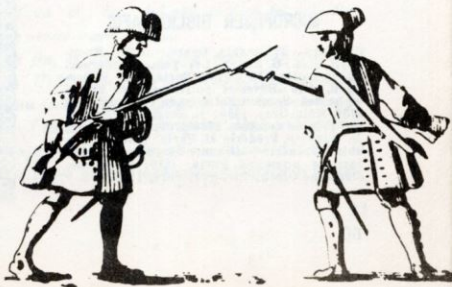
Luptele dintre englezi și francezi s-au extins și în regiunea Antilelor. În 1759, englezii au atacat Insulele Martinica și Guadelupa, reușind s-o cucerească pe cea din urmă.

În același timp, se hotăra soarta imperiului colonial francez din India, aflat în curs de constituire. Și aici raportul de forțe a devenit treptat favorabil englezilor, iar cuceririle făcute de francezii Dupleix și Bussy, în ajunul războiului, au fost pierdute pe rînd. Ciocnirea decisivă dintre cei doi adversari și aliații lor indieni (unii rajahi fiind de partea francezilor, alții de a englezilor) a avut loc la 23 iunie 1757 la Plassey, unde englezii au ieșit învingători. Puțin mai tîrziu, francezii au pierdut Chandernagorul iar întregul Bengal a trecut sub controlul englezilor.

În 1758, noul guvernator francez, contele Lally, baron de Tolland, a încercat să preia inițiativa atacînd Madrasul, dar insuficiența forțelor de care dispunea a contribuit în chip hotărîtor la înregistrarea unui nou insucces. În 1760, englezii au continuat ofensiva pe coastele Coromandelului, asediînd și cucerînd Pondichéry (ianuarie 1760). La puțin timp după aceea ei au cucerit Mahé, pe coasta Malabarului. Așadar, succesul britanicii a fost și în India de mari proporții. Viitorul colonialismului francez în această țară era definitiv compromis.

Maiestatea Sa întimplarea Blestemată

Rezistența îndelungată și disperată a armatelor prusiene pe continent nu s-ar fi transformat într-o victorie de război, fără apariția unei defecțiuni în sistemul de alianțe al adversarului. Mai mult, în 1762 Prusia se afla în pragul prăbușirii. Din fericire pentru ea, ca urmare a morții țarinei Elisabeta, tronul Rusiei a fost ocupat de Petru III, mare duce de Holstein. Cunoscind admirația pe care i-o nutrea țarul, Frederic al Prusiei a știut să-l lingusească în așa fel încît Petru și-a rechemat brusc armata din Sile-

zia și a început negocierile de pace. La 5 mai 1762, Rusia a semnat tratatul de pace cu Prusia, restituindu-i acesteia toate teritoriile cucerite. Modificarea atitudinii Rusiei față de Prusia a provocat schimbări și în atitudinea Suediei, care, la 22 mai 1762, a semnat o „pace albă” cu Prusia, restituindu-i Pomerania prusiană. „Maiestatea Sa Întimplarea cea Blestemată”, de care se plîngea uneori Frederic, i-a favorizat în 1762 pe prusieni, spre disperarea Vienei și Parisului. Regele Prusiei avea toate șansele de partea lui.

În Rusia a avut loc o nouă schimbare. Pe tronul imperial — după uciderea soțului ei — s-a urcat Ecaterina II. Deși nu-l simpatiza pe Frederic, țarina i-a asigurat „o protecție puternică”. Ea a rechemat trupele trimise de Petru III în sprijinul lui, dar s-a declarat neutră. Încălcarea armatei austriece, care nu fusese nicodată o problemă prea dificilă pentru Frederic, a devenit acum sigură. De acest fapt a fost conștientă și Maria Tereza și nu împlător Viena a fost cea care a propus Berlinului, la sfîrșitul campaniei din 1762, tratative de pace.

În noiembrie 1762, guvernele francez și britanic s-au hotărît să semneze preliminarile păcii la Fontainebleau. Tratatul definitiv de pace în vest a fost semnat la 10 februarie, 1763 la Paris. Potrivit stipulațiilor acestuia, Franța pierdea toate posesiunile sale din Canada, păstra o parte din Louisiana (la vest de Mississippi) și ceda Spaniei cealaltă parte, cu New-Orleans. Spania reprimea Cuba de la englezi. Dintre posesiunile sale din India, Franța păstra doar Chandernagor, Pondichéry, Karikal și Mahé — fără a avea dreptul să le fortifice. Franța pierduse în acest război, potrivit unor evaluări, un milion de soldați și cheltuisese circa două miliarde și jumătate de franci numai pentru a se vedea alungată din Canada și în cea mai mare parte din India...

Englezii își consacrau juridic victoria militară obținută pe mări și în colonii. Hegemonia lor maritimă, comercială și colonială avea perspective dintre cele mai grandioase.

În aceeași lună, în răsărit, prusienii și austriecii au semnat Pacea de la Hubertsburg. Tratatul restablija *statu quo ante* („situația de dinainte”), confirmînd clauzele păcii din 1748: Prusia păstra Silezia. Deci, învingătorii erau Anglia și Prusia. Statul Hohenzollernilor intra în rîndul marilor puteri militare.

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 22, București, 1965; G. Zeller, *Les Temps modernes*, II, De Louis XIV a 1789, Paris, 1956; E. Bosch, *Die „Réveries politiques” in Friedrichs des Grossen Politischen Testamenten von 1759*, Köln-Graz, 1960; L. Gershey, *L'Europe des princes éclairés. 1763-1789*, Paris, 1966; P. Gaxotte, *Frédéric II*, Paris, 1938; P. Fiszalme, *Frédéric-Guillaume I-er, père du militarisme allemand*, Paris, 1958; W. Treue, *Deutsche Geschichte*, Stuttgart, 1965.

Cărți sosite la redacție

● DOCUMENTE DIN ISTORIA MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI DIN ROMÂNIA (1879-1892).

Editura Politică, București, 1973: 323 documente, în majoritate inedite, din perioada caracterizată prin creșterea în amploare, pe multiple planuri, a acțiunilor proletariatului român, ca și prin adîncirea procesului de însușire a ideilor socialismului științific de către mișcarea muncitorească.

● Dr. Petru Groza — ARTICOLE, CUVÎNTĂRI, INTERVIURI, TEXTE ALESE.

Secția textelor Mihaela Dan, Gh. I. Ionită, Mircea Valea; prefață George Ivașcu. Editura Politică, București, 1973: amplă antologie din publicistica anilor 1919-1957 a eminentului om de stat și înflăcărat patriot.

● Dimitrie Cantemir — VIAȚA LUI CONSTANTIN CANTEMIR..

Text stabilit și tradus de Radu Albala, introducere de Const. C. Giurescu. Editura Minerva, București, 1973: biografia tatălui oșten al căruia de fiul cărturar.

● Constantin Sion — ARHONDOLOGIA MOLDOVEI.

Text ales și stabilit, glosar și indice de Rodica Rotaru, prefață de Mircea Angheliescu, postfață, note și comentarii de Ștefan S. Gorovei. Editura Minerva, București, 1973: savuroase „amintiri și note contemporane” privind familia boierilor moldoveni din secolul trecut.

● Șerban Polverejan, Nicolae Caros — MIȘCAREA MEMORANDISTĂ ÎN DOCUMENTE (1885-1897).

Cuvînt înainte de prof. Ștefan Pascu. Editura Dacia, Cluj, 1973: mărturii, unele publicate acum pentru întia oară, ilustrînd un moment important din istoria luptei populației române din Transilvania pentru afirmarea drepturilor sale legitime.

S-A ÎNTÂMPLAT CÎNDVA ÎN MUNȚII BANATULUI

Locot. colonel MIHAI GROZAVU

Se împlinesc 25 ani de cînd Partidul Comunist Român și guvernul țării noastre, continuînd politica de consolidare a cuceririlor revoluționare, de făurire a noului aparat de stat, au creat, în locul fostelor instrumente represive ale regimului burghezo-moșieresc, o nouă instituție menită să apere viața și avutul cetățenilor, proprietatea obștească, ordinea și liniștea publică — Miliția Populară. Condusă, educată și îndrumată în permanență de către partid, Miliția, alături de celelalte organe ale aparatului de stat, cu sprijinul larg al maselor de oameni ai muncii, stă la datorie, cadrele sale neprecupețind timpul și eforturile, iar la nevoie chiar viața, pentru îndeplinirea sarcinilor încredințate.

Acolo, sus, pe colina ce domăiește maiestuos Poiana Rusă — pe acel încălzător plătou subcarpatin presărat cu pîlcuri de arbuști sălbatici, dar și cu răzlefe grupuri de pomi fructiferi ce înconjură vechile așezări ale crescătorilor de vite de prin partea locului — mi-a fost dat să ascult una dintre cele mai emoționante istorisiri.

— N-am mai fost de mult pe aici; sînt peste 20 ani — îmi spune însoțitorul meu, ofițerul de miliție în rezervă,

Vasile Rednic. Și totuși, cît de mult mi-au rămas întipărite în memorie locurile acestea...

Îl privesc cu atenție: are părul nins de ani și fața brăzdată de cute adînci și aspre...

— Iată, continuă el, de aici se vede bine; între merii și clăia aceea de fîn, se află sălașul lui Ilie Urdăreanu.

În 1951, acolo au fost prinși doi dintre membrii bandei lui Sfirloagă. Aproape trei luni stătuseră ascunși într-o groa-

pă anume săpată și bine mascată, încît puteau observa tot ce se petrece în jur, iar la nevoie acționau. Aveau arme automate, muniție și grenade. Ieșeau din vizuină doar să jefuiască ori spre a se întîlni cu șeful bandei, ascuns, la rîndul său, într-un fel asemănător...

După cum vedeți, terenul le era prielnic: văi și coline acoperite, sate înșirate pe firul apelor pînă sub poalele munților, case izolate care, la adăpostul pădurilor și întune-

ricului, puteau fi atacate cu multă ușurință... Cîțiva ani în șir zi și noapte, sătenii de prin Rusca ori Domașnea, din Cornereva sau Borlovenii Vechi, au trăit din plin coșmarul fărâdelegilor comise de banda lui Sfirloagă...

— Spuneți-mi vă rog, îl întrerup pe fostul ofițer judiciar, participant la stîrpirea periculoșilor tilhari de codru, cum s-a format banda respectivă și care au fost cele mai grave fapte pe care le-a săvîrșit?

De la speculă, la omoruri

— Infracatorii la care mă refer, unii de pe aici (cum a fost Dumitru Isvănuș, zis Sfirloagă, originar din Domașnea), alții de prin Mehedintzi, dar împinși de relațiile lor de afaceri prin părțile acestor, au început cu... specula de leucă și delictul silvice, pentru care ar fi putut primi o pedeapsă de cîteva luni închisoare și au ajuns la omoruri bestiale... Cum a fost posibil o asemenea dezumanizare? Fi-rește, există explicații: mentalitatea înăpoiată a indivizilor respectivi, cunoscuți de altfel ca oameni cu porniri violente... Apoi viciul beției... Într-o vreme cînd se luau măsuri tot mai eficiente pentru asigurarea respectării normelor legale, pentru crearea unui climat civic favorabil noii vieți care se instaurase în societatea noastră, aceștia au reacționat ostentativ, intensificîndu-și acțiunile infracționiste și imprimîndu-le un caracter

tot mai grav, mai periculos. Astfel, profitînd de faptul că prin partea locului exista încă armament abandonat în timpul războiului, și-au procurat arme automate și muniții, s-au constituit în bandă și au început să atace magazine, locuințe, sedii ale unor posturi de miliție. Cu capetele înfierbîntate de băutură, membrii bandei lui Sfirloagă au răpit-o pe Nastasia Benghia din Domașnea, care avusese curajul să le spună în față că este o ticăloșie să-i terorizezi pe oameni, să-i jefuiești și să-i torturezi. Au dus-o cu forța în pădure, au batjocorit-o și după aceea au ucis-o cu un sadism înfiorător. Abia după două zile a fost găsit cadavrul femeii: zeci de tăieturi îi crescaseră corpul, fața, mîinile și picioarele... Peste răni, bestitiile cu chip omenesc presăraseră sare. Vă imaginați în ce chinuri groaznice a murit!...

Străbătînd împreună cărările întortocheate de pe colinele și văile de la poalele Munților Cernei, unde s-au petrecut evenimentele pe care le evocăm, căpitanul în rezervă Vasile Rednic mi-a furnizat și alte detalii. La 22 mai 1951, banda lui Sfirloagă și-a făcut apariția în satul Cănicea. Tilharii de codru, cu bărbi și plete mari, cu priviri fioroase și porniri de fiară, erau în stare de ebrietate. Sub amenințarea armelor au lovit pe toți cei care le-au ieșit în cale. Au jefuit apoi magazinul cooperativei, de unde au ridicat mari cantități de alimente și băutură... La 25 mai, au răpit cîteva femei care se aflau la sapă în marginea comunei Domașnea. Le-au tirat în pădure și le-au violat. O săptămînă mai tîrziu, au atacat

satul Borlovenii Vechi. Cîțiva săteni au fost duși, sub amenințarea automatelor, departe în pădure spre Muntele Mic. Acolo, unul dintre săteni, Iosif Imbrescu a fost legat de un stejar și împuscat.

Sergentul moare la datorie

Cînd i s-a raportat ultima monstruozitate săvîrșită de banda lui Sfirloagă în Borlovenii Vechi, șeful Miliției regiunii Severin, maiorul Viorel Tădurescu — în prezent general-maior, șef al Inspectoratului județean Timiș al Ministerului de Interne — a dat imediat alarma. Întregul efectiv, anume pregătit pentru acțiunile de urmărire și scotocire în vederea capturării ori nimicirii răufăcătorilor, s-a îndreptat spre Munții Semenic. Potrivit planului dinainte conceput, efectivele aflate în acel moment în mai multe puncte apropiate de locul unde fusese semnalată banda, au început deplasarea operativă, simultan și concentrică, pentru a-i încercui pe răufăcători, înainte ca ei să ajungă în masivul muntos, mai greu accesibil. Grupa călare din localitatea Bozovici, condusă de sergentul Virgil Păsărică, a primit misiunea de a traversa pădurea de la poalele Muntelui Mic, pentru a bara calea infractorilor, într-un punct obligatoriu de trecere. Restul efectivului, dispus în mai multe eșaloane, a primit ordin să se deplaseze pe firul pîrtului Nera, în sus, către izvoare, pentru a constitui un semicerc, de unde să înceapă scotocirea.

De la postul său de comandă, maiorul Viorel Tădurescu

urmărea cu privirea cum grupa călare urca în șir panta abruptă. Deodată, o rafală de automat a spart liniștea. Ecoul ei s-a pierdut în largul văii sălbatice, în care, de regulă, nu se auzea decât foșnetul frunzelor adiate de vânt și susurul uniform al pîrtului Nera. A urmat o nouă rafală, mai prelungă și alte câteva focuri izolate și din nou s-a așternut liniștea. Comandantul și ceilalți ofițeri au pornit în grabă spre luminile în care fusese văzută ultima dată grupa călare. Sergentul Virgil Pădărică, căzut de pe cal, zăcea cu vestonul înroșit de sînge. Încă mai răsufila. A murit puțin mai tîrziu, lîngă o tufă de măcieș, în timp ce tovarășii săi continuau să escaladeze înălțimile stîncose, în urmărirea ucigașilor.

Unii dintre bandiți au fost capturați în cursul acestei acțiuni, alții, dispersați, au căzut, rînd pe rînd, urmăriți zi și noapte de către ofițeri și subofițeri de miliție. Aceștia, deghizați în păstori sau tăietori de lemne, împreună cu ostași ai trupelor de securitate, cu sprijinul localnicilor după ce descopereau ascunzișurile fugarilor, organizau pînă și capcane; în scurt timp, banda a fost aproape în întregime capturată. Doar Sfirloagă, mai viclean decît ceilalți, profitînd de învîlmășeala luptei, s-a furișat spre deșeușul pădurii, dispărînd fără urmă.

Gîndul că cel mai periculos dintre răufăcători se afla încă în libertate, că mai putea primejdui viața oamenilor, îi frămînta profund pe cei care se angajaseră cu toată hotărîrea să readucă liniștea cetățenilor de prin partea locului.

„Vreau de-un leu drojdie de bere“

Acțiunile de amploare nu mai corespundeau noii situații. Pentru un singur bandit, fie el chiar și unul dintre cei mai odioși, angajarea unor mari efective, scotocirile de anvergură, blocările principalelor puncte obligatorii de trecere nu numai că ar fi fost costisitoare, dar nici nu puteau garanta succesul. Era, deci, necesar să se procedeze altfel. Pentru capturarea ori nimicirea lui Sfirloagă, s-a hotărît să acționeze un grup restrîns de ofițeri, între care Vasile Rednic, Ioan Pop, Constantin Popescu și alții, unii dintre aceștia, în prezent la pensie, alții încă în activitate.

Au început astfel zile și nopți de pîndă, supravegheri, investigații. Nu se știa nimic despre ascunzișul lui Sfirloagă. Era de presupus, însă, că, dată fiind apropierea iernii, nu va putea sta prin munți, ci va căuta adăpost în vreo casă. Dar cine i-ar putea oferi oare găzduire?

Un noian de presupuneri... Vasile Rednic s-a oprit la un moment dat asupra unui amănunt: undeva, la peste 25 km de Domașnea, în satul Sadova din comuna Slatina-Timiș, Sfirloagă avea un cunoscut cu care făcuse armata. Nu cumva?...!

Întîlnit „întîmplător“, singur pe uliță, mai departe de casă, el a recunoscut imediat în fața ofițerului, deghizat în pădurar, că, sub amenințarea automatului, „acceptase“ să-l adăpostească pe bandit în

beci. De aici Sfirloagă pleca, uneori, printr-o galerie anume săpată sub casă pînă în grădînă. De la gura galeriei pînă în pădure mai erau doar cîțiva pași.

— Mi-a fost teamă să-l denunț, a precizat cunoscutul lui Sfirloagă; tot timpul e cu ochii pe mine... Nici nu știți ce coșmar trăiesc de cînd îl știu în apropierea mea...

— Ca să nu dăm greș, i-a spus ofițerul, vei proceda în felul următor: mergi acasă și, după ce treci prin ascunzătoare, fără să dai cumva de bănuț, te întorci la bufetul din sat. În caz că „musafirul“ se află acolo, îi spui gestionarului: „Vreau de-un leu drojdie de bere“; dacă lipsește, cumperi un chibrit...

Zis și făcut. După câteva minute, cetățeanul a intrat în bufet și, cu vocea sugrumată de emoție, a îngăimat către gestionar:

— Vreau de un leu...

Și în timp ce noul soset, palid la față, căuta un scaun să se așeze, trei „consumatori“ necunoscuți au părăsit în grabă bufetul...

— Ești încercuit, n-ai nici o scăpare... Îți cer să te predai! a strigat un ofițer în apropierea beciului în care se afla Sfirloagă. În loc de răspuns, o lungă rafală de automat a răsunat din ascunzătoare.

Deși nu avea nici o șansă de scăpare, Sfirloagă nu și-a dezmințit nici de această dată bestialitatea. Ofițerii au fost obligați să riposteze. Explozia surdă a unei grenade aruncată cu precizie în subsolul casei l-a redus la tăcere pe bandit și, odată cu aceasta, în satele de la poalele Munților Cernei și Semenicului s-a așternut din nou liniștea, iar viața oamenilor a reintrat în normal...

ULTIMA BĂTĂLIE

General-colonel de aviație

A. I. POKRIȘKIN

de trei ori Erou al Uniunii Sovietice

Autorul paginilor ce urmează, Aleksandr Ivanovici Pokrișkin s-a născut în anul 1913 la Novosibirsk. După absolvirea școlii elementare de 7 ani a devenit muncitor lăcătuș, urmînd totodată cursurile serale ale facultății muncitorești. La vîrsta de 19 ani a intrat în armată, absolvind curînd Școala tehnică de aviație din Perm. În zburămintății ani al celui de-al doilea război mondial, aviatorul A. I. Pokrișkin și-a înscris numele, alături de ale altor numeroși eroi, în glorioasă istorie a marelui război pentru apărarea patriei dus de Uniunea Sovietică. El a executat 560 misiuni de luptă, a participat la 156 lupte aeriene și a doborât zece și zece de avioane inamice. Împreună cu alți aviatori sovietici de renume, a elaborat metoda de luptă aeriană pe verticală.

Bogata lui experiență de aviator și-a găsit oglindirea în volumul Aripă de vînător, apărut spre sfîrșitul războiului, precum și în alte cărți și articole despre tactica aviației de vînătoare. În 1948 A. I. Pokrișkin a absolvit Academia Militară „M. V. Frunze”. A fost decorat de trei ori cu Ordinul Lenin și cu multe alte ordine și medalii, iar ca o înecunare a abnegației cu care și-a servit patria, i-a fost conferit de trei ori titlul de Erou al Uniunii Sovietice.

Fragmentele care urmează sînt extrase din volumul de amintiri ale lui A. I. Pokrișkin intitulat Nebo voină („Cercul războiului”), apărut în anul 1966, în Editura Militară din Moscova.

M. V.

Ajunul ofensivei împotriva Berlinului *

La Legnica [Polonia] aerodromul era înfășat de avioane de asalt. Totul era pregătit. Trebuia să ajung neîntîrziat la divizia mea. Noi, vîndătorii, aveam de îndeplinit misiuni grele. Germanii intenționau să folosească bombardiere cu reacție de ultimul tip. Oare vom reuși să le facem față?

Hotărîndu-mă să iau legătura telefonic cu divizia, m-am dus la statul major, instalat într-o baracă ce servea și ca dormitor al piloților. În pridvor am văzut un soldat — probabil santinele — care pusese pușca alături și cînta de mama focului la un acordeon micuț, dar arătos. Cînta tare frumos! Cînd m-a observat a pus repede instrumentul de-o parte, a luat arma și m-a salutat perfect regulamentar. Această trecere fulgerătoare de la muzică la îndeplinirea datoriei de serviciu m-a făcut să zîmbesc. Am intrat în baracă și am rămas stupefiat: parcă eram la un conservator și nu la o unitate militară. Literalmente în fiecare încăpere oamenii cîntau pe întrecute. Pînă și ofițerul de serviciu stătea aplecat deasupra unui acordeon și interpreta cu foc nu știu ce melodii.

— Ce faceți, vă pregătiți pentru un concurs muzical? am întrebat eu cînd ofițerul de serviciu m-a condus la șeful de stat major.

— Cam așa ceva, a răspuns el zîbind. Băieții noștri au descoperit în podul barăcii un adevărat depozit de acordeoane. Și am hotărît să nu le luăm instrumentele pînă la începutul operației. Lasă să mai cînte oamenii...

* Subtitlurile aparțin redacției.

— Bine ați făcut, l-am susținut eu, știind că peste o zi sau două, pentru ei, ca și pentru noi toți, avea să înceapă o cu totul altă muzică.

Divizia s-a mutat mai aproape de front, pe un aerodrom de lângă Sagan, cu sol nisipos, bâdătorit cu compresoare. De aici Armata 3 de tancuri a generalului Ribalko, urma să-și înceapă asaltul impetuos spre periferia de sud-vest a Berlinului, iar noi trebuia să-i asigurăm acoperirea aeriană. Pe același aerodrom au aterizat, odată cu noi, bombardierele în picaj ale diviziei lui Polbin...

O secundă cit o viață

Toți știau că luptele pentru Berlin vor fi grele și sîngeroase. Hitleriștii, văzînd că nu mai au nici o scăpare, vor miza totul pe o carte. Ei au și folosit FAUSTPATRONEN (armă individuală cu reacție, utilizată de germani, spre sfîrșitul războiului, împotriva blindatelor, fortificațiilor etc.), împotriva infanteriei și tancurilor noastre; au lansat avioane încărcate cu explozivi, și se zvonea că mai aveau o armă de o forță distructivă nemaipomenită.

Toate acestea însă nu înspăimîntau pe nimeni. Nu mai era ca în '41 și nici chiar ca în '43. Fiecare vedea cu proprii săi ochi cîte trupe sovietice și cîtă tehnică de război erau concentrate pe căile de acces spre Berlin. Nici un fel de șiretlicuri sau ticăloșii nu-i mai puteau salva pe fasciști.

Și iată că puternica noastră forță a început să clocească, să bubue, ca un vulcan în erupție. În zorii zilei, după pregătirea de artilerie, avioanele sovietice au trecut în zbor pe deasupra riului

Neisse și au lansat o perdea de fum. Pionierii au început să întindă poduri, tancurile s-au îndreptat spre mal, avioanele de vîntoare s-au ridicat în văzduh.

Trupele noastre au pornit la atac. Trei poziții de apărare au fost cucerite din mișcare. Împotriva aviației noastre au intrat în acțiune toată artileria antiaeriană care mai rămăsese la Berlin, ultimele unități ale forțelor aeriene militare germane, odinioară atît de puternice, și regimentele proaspăt constituite ale apărării antiaeriene a orașului.

Ziua se arăta deosebit de frumoasă. Aviatorii noștri au primit misiunea de a patrula pe deasupra trecerilor de la sud de Cottbus. Prima a decolat formația lui Suhov, din care făceau parte Golubev, Kutîșev, Kudinov, Bondarenko, Dușanin, Beriozkin și Rudenko, intrînd imediat în dispozitivul de luptă obișnuit la divizia noastră de gardă, verificat în bătăliile din Cuban și din Ucraina: o patrulă de lovire și o altă, de acoperire. Capul formației a stabilit legătura cu „Tigrul” [stația de control și dirijare de la sol]. Dar în dimineașa aceea era greu de urmărit desfășurarea luptei de la stația de dirijare căci fumul unui uriaș incendiu acoperea cu un vîl compact tot terenul din jur. Aviatorii au descoperit singuri inamicul: patru FOCKE-WULF-uri se îndreptau, cu bombe la bord, spre punctele de trecere. Erău avioane de vîntoare în rolul de bombardiere. Chiar acest fapt dovedea situația critică a fasciștilor, prevenind începutul agoniei lor.

Sub acoperirea patrulei lui Bondarenko, cea de lovire a trecut la atac. Suhov și Golubev au doborât cîte un avion. Celelalte două au încercat să fugă, luînd înălțime,

dar nu s-au putut salva. Bondarenko a ciuruit avionul din cap, care s-a prăbușit ca un bolovan.

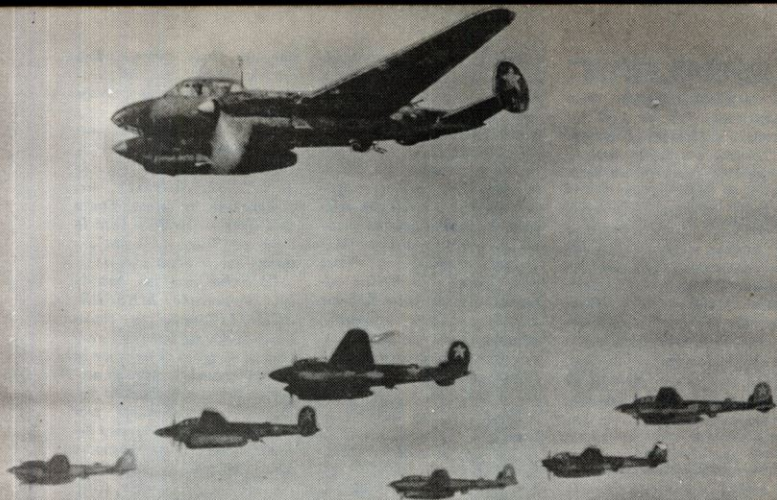
...Era doar începutul unei lupte îndrîjite. Alte șase FOCKE-WULF-uri și o celulă de MESSERSCHMITT-uri se apropiau în viteză. Stația de dirijare l-a avertizat însă la timp pe Suhov și lupta s-a încins cu o nouă vigoare.

Observînd mai sus patrula lui Bondarenko, MESSERSCHMITT-urile au atacat-o. Odinioară, hitleriștii reușeau să atragă și să angajeze în luptă avioanele noastre de acoperire, depășindu-le atît ca forță, cit și ca experiență. Dar vremurile acelea apuseseră demult. Acum vîntorii noștri au tăbărit cu toții asupra MESSERSCHMITT-urilor, silindu-le să coboare brusc și să se afunde în ceață, ca într-o apă tulbură. FOCKE-WULF-urile au angajat lupta singure. Atacuri, degajări prin răsturnare, angajări frontale. Secunde echivalînd cu o viață, urmărituri necrușătoare.

Uneori inamicul reușea să cadă în coada umviei de-ai noștri, dar în fiecare moment de tensiune cineva venea la timp în ajutor tovarășului amenințat și, din nou, unul din avioanele ce apărau Berlinul se prăbușea la pămînt, etalîndu-și pentru ultima dată în lumina soarelui strălucitor crucile albe și coiful-galbene ale elicei...

Urmăream lupta. Cînd se aprindea un nou avion, uitam de celelalte. Cine luase foc? Nu cumva unul de-ai noștri? Nu, ale noastre păreau legate printr-o coeziune indestructibilă, ca particulele unui corp.

Șapte coloane de fum negru s-au înălțat spre cer, de la avioanele căzute la pămînt. Alți doi vîntorii inamici, cu aparatele cuprinse de flăcări, au reușit cu greu să ajungă pe teritoriul propriu.

Avioane ale forțelor aeriene sovietice se îndreptau spre vest...

Întâlnire cu M-162

Ne-am mutat în apropiere de Cottbus. Aici, luptele aeriene erau mai frecvente. Urmărind un MESSERSCHMITT, Nikitin l-a ciuruit în momentul în care inamicul, executând o șandelă*, a epuizat puterile motorului. Pierzând din viteză, MESSER-ul lovit s-a prăbușit peste avionul nostru: numai o smucitură de manșă într-o parte l-a salvat pe Nikitin de la o moarte sigură; abia a mai avut timp să sară cu parașuta din aparatul mutilat. Trofimov s-a înapoiat la ae-

rodrom cu avionul ciuruit: antiaeriana nu ne lăsa în pace o clipă.

Am decolat în fruntea unei formații pentru o misiune de acoperire a trupelor terestre. Sub noi defilau ogoare înverzite, orașe și sate învăluite în fum. Ce tristă și apăsătoare era priveliștea șoselelor mohorite, pustii, punctate doar de exploziile bombelor și proiectilelor, de carcase fumegînde, de tancuri și mașini incendiate! Războiul își încheia sinistru-i ospăț pe întinderile Germaniei.

Tocmai cînd mă întrebam pe unde or fi insolenții hitleriști — „zeii” văzduhului, care nu prea se arătau — a apărut o formație de șase. Trebuia să ne apropiem pe

neobservate, ca să nu le speriem. Am început manevra de interceptare, dar, observînd cele opt avioane ale noastre, FOCKE-WULF-urile au luat-o imediat la sîndtoasa.

M-am înapoiat la aerodrom, fără să fi doborît măcar un avion. Deodată, s-a auzit un zăuierat pătrunzător. Din înălțimi venea vijelios în picaj, direct asupra noastră, un bimotor. Ce minunăție o mai fi și asta? Viteză de neînchipuit, siluetă necunoscută...

Nu mai aveam însă timp pentru a-l examina mai atent, căci hitleristul a deschis focul. M-am repezit spre avionul meu. Intrusul a redresat din picaj chiar deasupra avioanelor aflate la linie și cîteva tuburi trase, de la pro-

* Figură de zbor acrobatic, prin care se ia înălțime la un unghi maxim de urcare.

iectilele lui, au căzut pe un avion vecin cu al meu.

„Trebuie să fie vreo nouăte nemțească”, m-am gândit eu, dar pe urmă mi-am amintit că era un aparat bimotor cu reacție, pe care îl cunoșteam deja după albumele de siluete. Radiolocatorul nostru a stabilit că avionul M-162 venea dinspre Praga. Trebuia să fim permanent sub supraveghere această direcție.

O nouă apariție a MES-SERSCHMITT-ului cu reacție ne-a fost anunțată din timp. Un grup de avioane de vânătoare condus de Tabacenko a încercat să-l intercepteze, dar fără succes. Aparatul fascistului avea o viteză de vreo 800 kilometri pe oră, nu era chip să-l urmărești. „Dacă inamicul are multe avioane de acest tip — mi-am zis în sinea mea — or să ne dea destulă bătaie de cap”.

Loțiitor pînă la capăt

Tancurile noastre au ajuns lîngă Berlin. Statul major al armatei generalului Ribalko ne-a anunțat că tocmai fusese cucerit un aerodrom lîngă Jüterborg. Am ordonat șoferului să pregătească mașina pentru un drum lung. Șeful secției contrainformații a hotărît să meargă cu mine. Ne-am înțeles să plecăm peste o jumătate de oră, dar pînă atunci voiam să mai vorbesc odată la telefon cu statul major al armatei și să rog ca Jüterborgul să fie repartizat diviziei noastre. În zilele acelea, toate marile unități de aviație ale celor două fronturi* cădu-

* Este vorba de Frontul 1 blelor, comandat de mareșalul G.K. Jukov și Frontul 1 ucrainean de sub comanda mareșalului I.S. Konev.

tau să se instaleze pe aerodromuri situate cît mai aproape de Berlin.

Am intrat pentru câteva clipe la statul major al diviziei, apoi am mai zăbovit puțin pe aerodrom ca să dau câteva dispoziții comandanților de regimente. Cînd am terminat treburile și m-am îndreptat spre mașină, mi-a ieșit în întîmpinare loțiitorul meu, care tocmai se înapoiasse de la stația de dirijare. Am început să-i spun ce are de făcut în lipsa mea.

— Permiteți-mi să plec eu în locul dumneavoastră, m-a rugat deodată loțiitorul. După cum știți, nu cunosc prea bine regimentele, așa că aș prefera să mă ocup de aerodrom.

Mi-am dat seama că, într-adevăr, îi va veni cam greu să comande regimentele, pen-

...nîmicînd rezistența îndîrjită opusă de LUFTWAFFE

tru că nu cunoștea suficient oamenii și, după o clipă de gândire, am consimțit.

Două zile am așteptat vesti de la Jüteborg. Unitățile vecine începuseră deja mulțarea de pe aerodromurile lor, iar noi nu primiserăm încă nici o comunicare de la emisarii noștri. A treia zi am plecat personal cu avionul, împreună cu Golubev, la aerodromul „nostru”. Era o vreme splendidă. În timp ce ne angajam pe direcția de aterizare, am văzut în zare nori uriași de fum. Era Berlinul în flăcări!

La Jüteborg fusese o bază antiaeriană germană. Aici se înșiruiau sute de FOCKE-WULF-uri intacte. Am fost primii aviatori sovietici care au aterizat alături de ele. Printre avioanele germane cunoscute de noi am observat și câteva reactoare, inclusiv bimotoare. Un soldat s-a apropiat să-mi indice locul de staționare. Am degajat pista, pentru că după mine urma să aterizeze Golubev.

— „N-ai văzut pe aici un maior de-al nostru cu mașina?” am întrebat eu.

— „L-am văzut, tovarășe colonel de gardă, a răspuns soldatul, plecându-și privirea. A dat peste o mină și a sărit în aer”.

— „Cum? Unde?!” am exclamat eu.

— „Aici, pe aerodrom. Abia venise cu mașina și când a dat să tragă mai la o parte, s-a întimplat nenorocirea. Ieri l-au înmormântat”.

Am avut impresia că schizele acelei mine îmi ciuruesc obraji. Rămăsesem stână de piatră. Printr-o întâmplare fericită moartea mă ocologie din nou. Mai bine-zis maiorul mă ferise cu trupul lui, de mina dușmanului.

Mi-am scos casca de zbor și Golubev, apropiindu-se, a făcut la fel. Câteva minute am rămas tăcuți, privind ori-

zontul, unde valul negru de fum se înălța tot mai sus, spre cer. Fantoma Berlinului ce se profila la orizont, ne chema la luptă.

Aveam destul de furcă și pe pământ. Trupele germane încercaseră își croia drum în grupuri mari spre vest, ca să se predea americanilor. Și, deoarece se strecurau pe lângă aerodromul nostru, trebuia să ne apărăm împotriva lor ziua și noaptea.

În timpul acțiunilor desfășurate pentru nimicirea unei grupări inamice, încercuite în pădurea de lângă Cottenbus, am fost nevoiți să angajăm în luptă toată divizia.

Am condus personal Regimentul 16. Drumurile din pădure erau literalmente ticșite cu infanterie, tunuri și coloane de transport germane. La început am coborât ceva mai jos, ca să le descoperim intențiile, să vedem dacă n-au de gând să se predea. Dar fasciștii ne-au întâmpinat cu focul tunurilor antiaeriene, continuând să se deplaseze spre vest. N-am avut încotro și am început atacul la sol. Nu puteam admite ca o asemenea masă de trupe să iasă la șosea, să pătrundă pe căile de comunicație din spatele nostru. Am început să împrescăm drumurile și poteciile pădurii cu o ploaie de gloanțe și proiectile.

Când m-am înapoiat la aerodrom, technicianul care mi-a examinat avionul m-a întrebat nedumerit:

— „De unde au apărut acele de pin în coiful elicei și sub capetele niturilor?”.

Mi-am amintit că de mult coborisem în timpul atacului la sol și m-au trecut fiorii. O singură dată să mă fi lăsat ceva mai jos și n-aș mai fi apucat să urc din nou.

Lângă Jüteborg, aviatorii noștri au dat o adevărată bătălie cu trupele terestre germane. Comandantul de re-

giment Bobrov a repartizat întregul personal tehnic pentru apărarea terestră, punându-i la dispoziție armament de infanterie, iar pe aviatori i-a trimis să bombardeze coloanele dușmanului.

Hitleriștii care izbutiseră să iasă din pădure înaintau val după val. Dar mica garnizoană a aerodromului i-a întâmpinat cu foc organizat, în timp ce de sus vîndorii îi biciuiau mereu cu rafale de mitralieră. Spre seară, o parte dintre germani s-a repleat din nou în pădure, dar mai bine de 3 000 au depus armele și s-au predat.

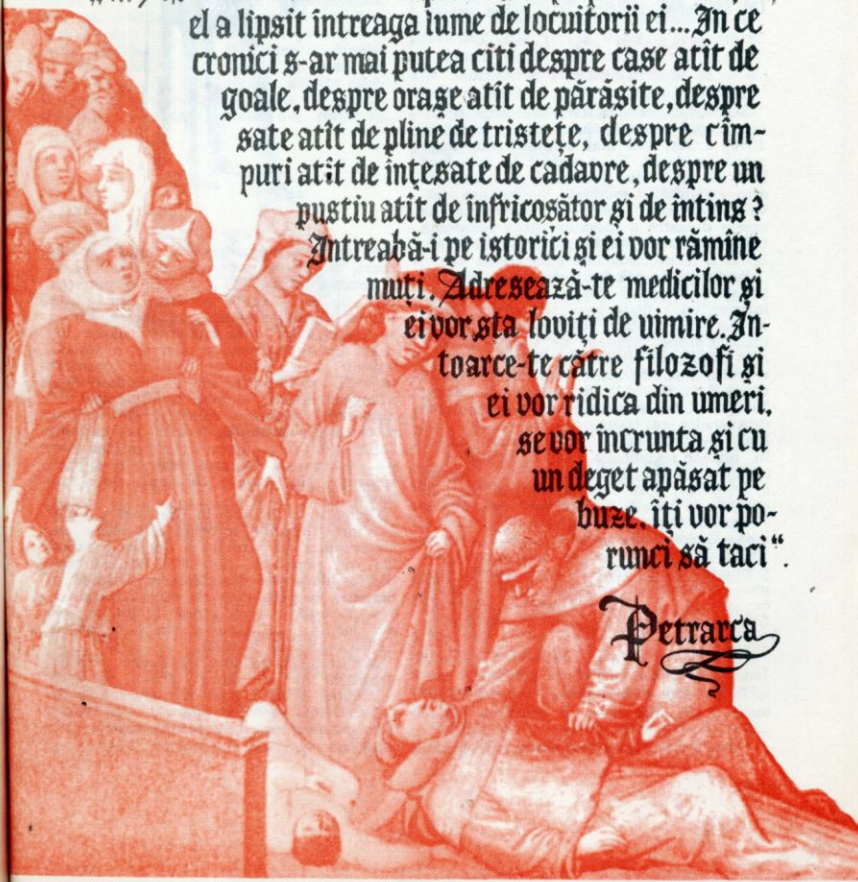
Ziua de 1 mai 1945, călduroasă și însorită, ne-a găsit pe Elba. Ostașii armatei sovietice înălțaseră drapele roșu deasupra Reichstagului și acum lichidau rămășițele garnizoanei Berlinului. În ziua aceea, de pe aerodromurile noastre au plecat în misiune foarte puține avioane. Numai de la Regimentul 1 de vîndoare de gardă a decolat în zorii zilei o formație mare de avioane, care s-a îndreptat spre Berlin. De astădată aveau de îndeplinit o misiune ieșită din comun. La bordul unuia din avioane era fixată o enormă pînză roșie, purtînd înscris cuvîntul „Victorie”. Aviatorii au făcut un tur deasupra Berlinului ingenuș, apoi au lăsat pînză să cadă lent, sub privirile a mii de ostași sovietici — infanteriști, tanchiști, artileriști. Toți îi aplaudau cu frenezie pe aviatorii care raportau patriei că obținuseră victoria definitivă asupra forțelor aeriene militare ale Germaniei fasciste.

La 2 mai, garnizoana Berlinului a capitulat.

În românește de:
Paul VERBITCHI

„ÎNTREABĂ-I PE ISTORICI ȘI EI VOR RĂMÎNE MUȚI...”

MARIA VASILESCU

„... Acest an nu ni i-a răpit numai pe prietenii noștri, el a lipsit întreaga lume de locuitorii ei... În ce cronici s-ar mai putea citi despre case atât de goale, despre orașe atât de părăsite, despre sate atât de pline de tristețe, despre timpuri atât de împlexate de cadavre, despre un pustiu atât de înfricosător și de întins? Întreabă-i pe istorici și ei vor rămîne muți. Adresează-te medicilor și ei vor sta loviți de uimire. Întoarce-te către filozofi și ei vor ridica din umeri, se vor încrunta și cu un deget apăsător pe buze, îți vor porunci să taci”.

Petrarca

Din timpuri vechi, marile epidemii au pricinuit multe suferințe omenirii*, dar nici o altă epocă n-a fost atât de crunt lovită ca evul mediu. Adăugându-se greutatea factorilor economici, alimentației proaste, cunoștințelor medicale insuficiente, un întreg cortegiul de boli a generat, în lumea medievală, mizerii fizice greu de imaginat.

Era un fenomen obișnuit în acel timp ca, la anumite intervale, să se ivească o criză alimentară datorată, în primul rând, capriciilor naturii. Orice anomalie climaterică avea drept urmare o recoltă slabă, cu efecte multiple. Produsele se scumpeau, iar starea de subalimentare a unor pături largi ale populației crea un teren prielnic bolilor. Oamenii evului mediu se obișnuiseră cu „discriminarea socială” a calamităților, care sporeau în primul rând mizeria celor neavuți. Cu atât mai mare le era mirarea când un flagel lovea deopotrivă în săraci și în bogați și ucidă fără deosebire de stare socială. Un asemenea flagel a fost ciuma neagră.

Microbii călătoresc cu caravanele

Dacă dăm crezare cronicarilor și istoricilor, epidemia de ciumă din anii 1348-1350, a fost cea mai cumplită din toate marile epidemii. Ea a apărut în Asia încă în anul 1346, fiind precedată de o serie de alte calamități: inundații, cutremure, năvala lăcustelor. Foametea provocată de aceste dezastre a subminat grav rezistența fizică a oamenilor și, în mai puțin de un an, boala a făcut milioane de victime.

Schimbul de mărfuri între țările asiatice și cele europene se făcea, în sec. XIV, prin intermediul a două zone principale. Prima a fost cea a Mării Mediterane, care lega țăările Europei Apusene de Orient. O altă cale comercială venea din China pe uscat, traversa deșerturi, stepe, trecători de munte, tăind Asia Centrală și ajungând la Marea Neagră și Marea Azov. Astfel, cu ajutorul caravanelor ce transportau mărfurile, molima s-a răspândit, într-un timp record, în diferite regiuni ale Asiei, în Africa și pe aproape tot continentul european. Flagelul a progresat, spre vest, în direcții care au coincis cu rutele comerciale: spre Marea Neagră și Constantinopol, spre Marea Caspică, Antiohia și Asia Mică, spre Arabia și Egipt. Multe ținuturi au fost aproape depopulate; zonele traversate de marile drumuri comerciale semănau mai degrabă cu un cîmp de bătaie. Morții nemaiputînd fi îngropați erau aruncați în văgăuni și fluvii.

În memoriile sale, împăratul bizantin Ioan Cantacuzino a descris amănunțit formele pe care le-a îmbrăcat această nemiloasă boală. Molipsirea se producea foarte

ușor, chiar și prin aerul respirat. Maladia era incurabilă, doborînd atât pe cei subrezi, cît și pe cei robuști, atât pe cei-care se îngrijeau, cît și pe cei lipsiți de ajutor, cu deosebire ca unii bolnavi mureau subit, în timp ce alții rezistau o zi pînă la trei. Toți sim-

teau o febră îngrozitoare și dureri chinuitoare, își pierdeau capacitatea de a vorbi și deveneau insensibili la ceea ce se petrecea în jurul lor. Pe brațe, pe obraji sau în alte regiuni ale corpului apăreau abcese. Pielea se acoperea cu pete tari și de culoare închisă. Cei ce îngrijeau pe ciumați se îmbolnăveau și ei, numărul deceselor crescînd în asemenea măsură, încît numeroase case rămăneau pustii. O stare de prostrație, de resemnare, paraliza bolnavul și-i grăbea moartea. Se întimpla, foarte rar, ca unii bolnavi să scape cu viață. Aceștia (așa cum s-a observat și în antichitate, în timpul epidemiei din Atena și Siracuză), deveneau imuni.

Ciuma a trecut apoi în Grecia și a ajuns în Cipru, invadînd totodată alte insule ale Mediteranei. În Sardinia și Corsica a răpus 2/3 din populație. N-a fost cruțată nici Sicilia, ale cărei orașe Messina, Catania și Siracuză au pierdut și ele circa 2/3 din locuitori. Apoi a fost atinsă Malta, iar de aici molima s-a năpustit din nou asupra Africii, pustiind Tunisul.

Manifestările violente ale ciumei, atât de deosebite de ale altor maladii la care este supus omul în mod obișnuit, au făcut, așa cum vom vedea, să apară în acea vreme diferite interpretări de natură mistică privind cauzele bolii.

*Vezi Magazin Istoric, nr. 2/1972 și nr. 4/1973.

Doliu la Florența...

Adușă de niște galere venețiene care acostaseră în portul Messina, ciurma a ajuns în cele din urmă, în Italia. La Neapole i-au căzut victimă circa 60 000 locuitori, la Siena 80 000, la Genova 40 000, la Veneția 10 000; la Florența, în primăvara anului 1348, au pierit peste 100 000 locuitori. Cifre impresionante! Boccaccio, martor ocular al acestor cumplite vremuri, notează: „O, cîte case minunate, cîte palate înălțătoare și cîte așezări domnești, care mai înainte vreme roiau de slujitori, de cavaleri și doamne, rămas-au pustiite pînă la cea din urmă slugă! Cîte neamuri strălucite, cîte moșteniri nemăsurate, cîte faimoase avuții nu s-au văzut rămase fără moștenitor?...”

Între-adevăr, la Florența, mîndra cetate a Toscanei, a bîntuit ciurma cea mai ucigătoare din Peninsula Italică. Nimic nu i-a putut sta împotriva, nici înțelepciunea, nici prevederea și nici curajul oamenilor, care au încercat să ia măsuri pentru a-și apăra sănătatea, prin păstrarea curăteniei orașului, oprirea celor atinși de boală să pătrundă în oraș etc. În ciuda acestor eforturi, ca și a remediilor încercate de medicii timpului, nemiloasa boală s-a răspîndit

uimitor de repede, ucigînd fără alegere de cele mai multe ori pînă în a treia zi de la ivirea primelor semne. Mai mult, boala s-a dovedit transmisibilă și la animale. Tot Boccaccio povestește cum, într-o zi, fiind aruncate în stradă zdrențele unui om sărac, mort de ciumă, porcii le-au găsit și tot trăgînd de ele și scuturîndu-le în dinți, după puțin timp au început să se rostogolească în țărîna, ca și cînd ar fi fost otrăviți, și s-au prăbușit morți...

În disperarea lor, mulți locuitori pe care molima i-a ocilit au fugit cît mai departe de Florența, căutînd uneori scăpare la țară. Unii dintre cei rămași, sperînd că o viață cumpătată îi poate ajuta, s-au închis în casele lor, mulțumindu-se cu hrană și băutură puțină, evitînd orice contact cu lumea din afară și chiar ignorînd existența morților sau a bolnavilor. Alții, dimpotrivă, organizau chefuri prelungite prin case străine,

părăsite de cei atinși de boală sau de cei ce fugiseră din Florența. De altminteri, în haosul și jalea ce stăpîneau orașul, nici o lege nu era luată în seamă, oricine putea face ce poftea.

Oamenii se ocureau. Din ce în ce mai des, bolnavii zăceau părăsiți de rude sau prieteni. Pînă și părinții se fereau să-și mai îngrijească copiii. Ciurmații mureau fără să-i mai asiste cineva și puțini erau cei care-i mai însoțeau pînă la biserică sau la cimitir, în cazul în care erau îngropați. Dacă își dădeau sîrșitul singuri în casele lor, vecinii aflau numai în momentul în care cadavrele intrau în putrefacție. De teama molipsirii, trupurile erau așezate în fața porților, de unde erau ridicate și aruncate în gropi comune.

Ciurma a făcut ravagii la Parma și în împrejurimi. În cîteva regiuni din Ducatul Modenei, la fiecare mie de locuitori au supraviețuit doar 10; la Bologna și Ferrara au murit circa 2 000 oameni pe zi. De aici molima și-a urmat drumul în mai multe direcții, a ajuns în Insulele Baleare și în Spania, unde a făcut numeroase victime. A înconjurat apoi Marea Adriatică, ajungînd în Iliria.

...și tristul marș continuă

Venind din Italia, molima a atacat provinciile meridionale ale Franței.

A fost crunt lovit Avignon, pe atunci reședință papală, unde s-au înregistrat cam 150 000 victime din populația orașului și a ținutului înconjurător. Primele cazuri au apărut la Mănăstirea carmelită, unde au murit circa 66 persoane, înainte ca boala să fie cunoscută în oraș. La Marsilia și Montpellier, cîteva mănăstiri au rămas complet pustii. Epidemia a ajuns la Paris, care i-a plătit un tribut de zeci de mii de vieți omenesti. În orașul Saint-Denis, așa cum reiese din *Chroniques de Saint-Denis*, numărul morților s-a ridicat cam la 16 000. Boala s-a întins și în ținuturile Champagne, Lorena și Alsacia, ajungînd pînă în Bourgogne. Un alt curent al bolii a cuprins Amiensul, unde s-au înregistrat vreo 27 000 victime, și a ajuns în Țările de Jos.

De pe continent, ciurma a trecut în Anglia. După unii autori, numai 1/10 din locuitori au scăpat de moarte. La Londra mortalitatea a fost cea mai ridicată, zilnic sute de cadavre fiind aruncate unele peste altele în gropi comune.

Depășiți de proporțiile epidemiei, majoritatea medicilor, cînd erau chemați la căpă-

tiul bolnavilor, se mărgineau să țină dizertații sau să aplice remedii total ineficace, ca, de exemplu, pansarea abceselor, luarea de sînge, simple dezinfectări.

Corabia unui negustor ce venea din Anglia a adus ciuma în portul Bergen și apoi în întreaga Norvegie, unde au murit 2/3 din populație. Epidemia a făcut ravagii și în Danemarca. Cartiere întregi au rămas pustii, iar cîmpurile au fost lăsate în părăsire. În Islanda, populația a fost aproape complet nimicită, încît insula avea să-și găsească cu greu prosperitatea anterioară. Pînă și așezările de pe coasta înghețată a Groenlandei au fost bintuite de acest flagel.

Un alt val al molimei a invadat Elveția, Austria, Germania, lovind mai ales orașele germane. La Lübeck i-a căzut victimă cam un sfert din populație și tot așa la Magdeburg și Hamburg. Nu după mult timp a fost cuprinsă Polonia și Rusia. Un letopisetz rusesc din 1351 scrie: „A fost boală foarte mare la Smolensk, Kiev și asupra întregii țări a Rusiei a fost moarte crudă, neindestulătoare și grabnică...”

„Marea ciumă” — cum a fost numită epidemia din anii 1348-1350 — a atins și teritoriul țării noastre. Potrivit unor indicii, prin ținuturile bihorene a fost cunoscut acest flagel al „morții dese”. Și astfel, ținuturile românești, supuse nu o dată unor grele încercări, n-au fost nici de data aceasta cruțate de groaza pe care a simțit-o, în acele vremuri, întregul continent.

E adevărat, cifrele mortalității care ne-au parvenit din sec. XIV nu pot fi decît aproximative. Toți istoricii sînt însă de acord că în Europa numărul victimelor se ridică cam la 30-40 milioane, care, adăugate la cele din Asia dau impresionanta cifră de 70-80 milioane. Printre victimele ilustre ale epidemiei au fost Jeanne de Bourgogne, regina Navarrei, Bonna de Luxemburg,

sora împăratului Carol de Luxemburg, regina Jeanne, soția lui Filip VI de Valois, doîna Leonor, regina Aragonului, Alfons XI, regele Castiliei, prințesa Joan, fiica regelui Eduard III al Angliei etc.

Cauze fanteziste și urmări concrete

Oamenii au simțit nevoia să-și explice cauzele care au determinat această nemiloasă boală. Or, la îndemîna le erau în primul rînd explicațiile religioase și de aceea nu puțini au ajuns să creadă că ciuma, ar fi fost o pedeapsă divină, pe care omenirea o merita pentru multele ei păcate. Cercurile de specialiști au încercat să dea o interpretare științifică, fără să reușească însă. Astfel, în anul 1348, Facultatea de medicină din Paris, consultată de regele Filip VI de Valois asupra originii flagelului, a presupus că el s-ar datoră unui eveniment astronomic care a provocat „coruperea” aerului, încercîndu-l cu „principii epidemice”...

Alături de acest gen de explicații au apărut și altele, care, făcînd răspunzători de răspîndirea ciumei pe cei de pe pămînt, n-au fost totuși mai puțin fanteziste. Astfel, ca și la Atena, în timpul lui Tucidide, s-a spus că anumiți indivizi, unele ale diavolului, au otrăvit fîntînile și au infectat casele oamenilor. Prin sate și orașe a început vînațoarea așa-zisilor răspînditori ai ciumei, multe persoane au fost arestate și executate după ce făcuseră „mărturisiri” complete...

Bănuielele au căzut mai cu seamă asupra evreilor și musulmanilor, acuzați că ar fi urmărit pieirea „neamului creștinesc”. Primele anchete împotriva lor au avut loc în Elveția. Populația din diferite țări a fost cuprinsă de un nou val de spaimă. Fîntînile au fost acoperite și păzite, pe străzi patru-lau gărzi înarmate; orice necunoscut era percheziționat și obligat să guste din produsele ce le avea asupra lui, pentru a arăta că nu erau otrăvite. La 14 februarie 1349, 2 000 evrei au fost arși pe rug la Strassbourg. Lucrurile au ajuns atît de departe, încît papa Clement VI s-a adresat direct credincioșilor cerîndu-le să înceteze aceste persecuții nedemne. Și totuși, prigonirea „otrăvitorilor” a continuat încă o bună bucată de timp în Germania, Spania, și în alte țări. În total, au fost masacrați peste 56 000 evrei. Numai în Polonia ei au găsit un refugiu sigur, oferit de regele Cazimir cel Mare. După părerea unor cercetători, printre care se numără A. Rambaud, E. Lavisse, A. Colnat, „marea ciumă” a influențat, în anumită măsură, evenimentele din Europa la sfîrșitul evului mediu.

Cu puțin înainte de izbucnirea flagelului, începuseră luptele sîngeroase între Franța și Anglia, cărora istoricii moderni le-au dat ulterior numele de războiul de o sută de ani. După ce, în anul 1346, francezii au suferit o grea înfrîngere la Crécy, din partea

unui dușman mult inferior ca număr, dar superior ca organizare și disciplină, regele Angliei Eduard III și-a îndreptat privirile spre portul Calais, pe care l-a cucerit după 11 luni de asediu (1347). Când trupele franceze au încercat să se salveze, în rîndurile lor a izbucnit ciuma neagră, decimîndu-le fără milă. Boala a trecut și în rîndurile englezilor care, înspăimîntați de această moarte misterioasă și neașteptată, au părăsit imediat orașul. Cele două armate angajate în conflict au fost aproape complet nimicite, încît Eduard III nu s-a ales cu prea multe foloase în urma victoriei de la Crécy. Însăși papa Clement VI, speriat de pierderile imense cauzate de această molimă, a cerut celor doi regi să facă pace. Și astfel, în prezența a doi cardinali trimiși de papă, a avut loc înțîlnirea lui Filip VI al Franței cu Eduard III al Angliei.

Înțîlnirea nu s-a soldat cu urmările scontate, mai ales în ce privește portul Calais, pe care îl revendicau ambele părți. Singurul lucru bun obținut a fost un răgaz pînă în septembrie 1350. Conform înțelegerii, drepturile asupra coroanei franceze — la care pretindea regele Angliei — urmau să fie discutate după această dată, dacă pînă atunci nu ar fi intervenit un tratat definitiv. Între timp însă regele Filip VI a murit și condițiile acestui tratat n-au fost executate. În felul acesta, conchide istoricul francez A. Rambaud, izbucnirea epidemiei de ciumă a scos — fie și provizoriu — regatul francez din impasul militar și politic în care se afla în acel moment.

În timp ce molima făcea ravagii în Anglia, scoțienii, aliați ai Franței, au încercat să ocupe partea de nord a Angliei; aceeași boală a decimat rîndurile armatei năvălitoare și englezii i-au respins ușor pe scoțieni.

Ciuma neagră a influențat și desfășurarea altor evenimente. A grăbit retragerea armatei ungare, care asedia Neapolul în vederea preluării coroanei mult rîvnite de regii Ungariei din dinastia de Anjou, a făcut să înceteze, temporar, ciocnirile dintre creștini și musulmani care se desfășurau pe pămîntul spaniol. Dar dacă pe de o parte, epidemia a influențat, fie și pentru perioade de timp scurte, mersul unor evenimente importante, pe de altă parte nu trebuie să uităm că răspîndirea ei a fost ușurată tocmai de aceste conflicte militare. Deplasările de trupe, stagnarea vieții economice — totul crea un cadru propice pentru extinderea acestei boli.

Chiar atunci cînd molima a încetat, urmările ei de ordin psihologic au persistat încă mult timp. Deficitul demografic s-a prelungit, ceea ce a pricinuit tulburări în domeniul economic. A scăzut numărul brațelor de muncă, viața s-a scumpit, a stagnat temporar activitatea comercială. În rîndul meșteșugarilor a apărut un număr mare de șomeri. Această criză economică a afectat mai ales pe cei care trăiau din munca pămîntului, adică pe principalii producători ai bogăției naționale în această

epocă. Mina de lucru a devenit nu numai foarte rară, dar și foarte scumpă, fenomen ce a dus la ruinarea unui mare număr de mici proprietari, care exploatau direct pămînturile. Nu-i mai puțin adevărat însă că din rîndurile claselor dominante n-au lipsit „norocoșii”, care au strîns, profitînd de situație, averi fabuloase. Ciuma a accentuat starea de mizerie a maselor muncitoare.

Această nemaipomenită epidemie a avut însă urmări și de alt gen. Din teamă, supra-viețuitoarii au ajuns la concluzia că numai o viață cuvioasă îi poate salva de alte nenorociri. Așa se face că a apărut un adevărat cult al sfinților care ocroteau, chipurile, de ciumă. Suferințele prin care au trecut oamenii au dat naștere la o accentuată înclinație spre misticism. În Germania a reapărut așa-numita sectă a flagelanților, care porneau în cete cîntînd imnuri religioase, iar de 2-3 ori pe zi se biciau. Aceste procesiuni fiind însoțite de o serie de excese și crime, au fost interzise de papă. Măsură cu atît mai oportună, cu cît ele au contribuit la reanimarea unor focare de ciumă, care, de-a lungul secolelor XIV și XV, au reapărut ici și colo, la intervale apropiate. În răsăritul Europei molima a durat, cu intermitențe, cam pînă la mijlocul sec. XV, iar în apusul continentului cam pînă în sec. XVIII.

Deceniile care au urmat primului val de ciumă neagră s-au caracterizat și printr-o serie de frămîntări social-politice, ca, de exemplu, răscoala condusă de Etienne Marcel*, starostele negustorilor din Paris, sau răscoala țărănească din Franța numită Jacquerie (1358)** etc. E adevărat, aceste tulburări n-au fost cituși de puțin urmări directe ale epidemiei, dar este de asemenea cert că ea a contribuit, prin decăderea economică, la crearea unui climat favorabil pentru amploarea evenimentelor ce au urmat.

Și totuși, care au fost cauzele apariției acestei boli? Nu există încă o explicație satisfăcătoare. O teorie mai larg răspîndită un timp a fost aceea a chirurgului Lorry, medicul lui Napoleon I în timpul expediției în Egipt, care susținea că ciuma ar fi fost provocată de miasmele ridicate de vințurile fierbinți din bălțile în care putrezeau diferite resturi vegetale și animale. În ceea ce privește măsurile profilactice adoptate în acea perioadă, cea mai eficace a fost introducerea carantinei. Această inițiativă a fost luată prima oară în portul Dubrovnik (Iugoslavia), apoi sistemul a fost adoptat și de Veneția, Marsilia etc. În secolele următoare, acestor măsuri li s-au adăugat și altele — o dată cu dezvoltarea științei medicale — făcînd ca epidemiile de ciumă să devină, cu vremea, doar o tristă amintire.

* Vezi Magazin Istoric, nr. 2/1972

** Ibidem.

CRUCIADĂ ÎN EUROPA

**Memoriile comandantului-șef
al forțelor anglo-americane
pe fronturile din Africa de Nord,
Italia, Europa Occidentală**

DAVID DWIGHT EISENHOWER

**Toamna anului 1943 a reprezentat
momentul crucial în definitivarea**

**„marilor strategii“ pentru înfringerea celui de-al treilea Reich.
Datorită mai ales victoriilor armatei sovietice, inițiativa strategică trecuse
de partea coaliției antihitleriste. Sunase ceasul
pentru asaltul dinspre vest al „fortăreței Europa“, cum botezaseră conducă-
torii Germaniei sistemul politico-militar instaurat pe continent prin
agresiune și teroare.**

**Al cincilea episod al memoriilor generalului D. D. Eisenhower¹
prezintă pregătirile în vederea zilei Z²: debarcarea în nord-vestul Franței.
Aceste pregătiri au fost rezultatul unor importante hotărâri
politice, diplomatice, militare.**

¹) Vezi Magazin istorie, nr. 1, 2, 3, 4 /1974. Titlul și subtitlurile aparțin redacției.
²) Pentru formulări de tipul celor din limba engleză **D-Day** și **H-Hour**, sau din limba fran-
ceză — **Jour-J** și **Heure-H**, echivalențele românești cele mai potrivite ni se par a fi **Ziua Z** și **Ora O**,
deoarece merg pe același principiu: inițiala majusculă a unei anumite zile sau ore —hotărîtoare, dar încă
nedeterminată pe fila de calendar sau pe cadranul ceasului.

În ajunul zilei Z

În după-amiaza zilei de 19 octombrie 1943, la Moscova s-a întrunit prima conferință a miniștrilor de Externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii. După rezolvarea problemelor de procedură, V.M. Molotov a pus întrebarea dacă în vederea scurtării războiului prin invazia anglo-americană în Franța (operațiunea „Overlord”) și prin „ofensiva sovietică împotriva forțelor principale ale Germaniei” rămân valabile declarațiile lui Churchill și Roosevelt, din iunie 1943, că debarcarea pe coasta franceză va avea loc în primăvara anului 1944. La această întrebare, care s-a dovedit capitală pentru succesul conferinței și convocarea întâlnirii de la Teheran, răspunsul n-a venit imediat.

Eden a raportat întrebarea în aceeași seară la Londra. După 48 ore a primit noile instrucțiuni ale lui Churchill, care, subliniind că strategia existentă era mai ales rezultatul „compromisului arbitrar dintre englezi și americani”, și-a manifestat preferința pentru amânarea planului „Overlord” și continuarea operațiunilor în Italia și mutarea lor în Balcani. În timp ce conferința bătea pasul pe loc, între premierul britanic și ministrul său de Externe a continuat schimbul de mesaje. Eden a atras atenția că de răspunsul la întrebarea privind deschiderea celui de-al doilea front, depinde soluționarea oricărei alte probleme. Dar Churchill, care nu voia ca „bătăliile să fie guvernate de înțelegeri avocățești”, a hotărât să ceară sprijinul lui Roosevelt. Când președintele a adus la cunoștința secretarului de Stat al Apărării conținutul noilor propuneri engleze, Henry Stimson a exclamat: „Ierusalime! Asta arată cât de hotărât este Churchill să înlățească cuțitul în spatele planului „Overlord”.

„Avocații” de la Washington nu erau însă dispuși să accepte așa ceva. Drept urmare, la 29 octombrie, Churchill i-a comunicat lui Eden că „nici vorbă nu este de a abandona „Overlord”, care rămâne principala operațiune pentru 1944”, ci doar de o mică amânare, „poate până în iulie”, pentru a folosi navele de debarcare din Mediterana în campania italiană. A doua zi, conferința de la Moscova lua sfârșit. La 1 noiembrie s-au semnat un „protocol secret” și un „protocol strict secret”. În acest ultim document se afirma: „În ce privește problema pusă de delegația sovietică —

dacă declarația făcută de dl. Churchill și de dl. Roosevelt la începutul lunii iunie 1943, că trupele anglo-americane vor întreprinde invazia în nordul Franței în primăvara 1944, rămâne valabilă — dl. Eden și dl. Hull au dat un răspuns afirmativ”³.

Noiembrie 1943 a fost o lună în care semnele victoriei păreau a se întrezări și mai clar. De șase luni, ofensiva sovietică continua. A început urmărirea trupelor agresoare peste Nipru. La 6 noiembrie a fost eliberat Kievul, la 13, Jitomirul, la 26, Gomelul. Cel de-al treilea Reich mai dispunea însă de mari resurse. La 20 noiembrie, în urma unei contraofensive, trupele germane au reocupat, temporar, Jitomirul, amenințând Kievul. La rândul lor, trupele anglo-americane căutau să exploateze capitularea Italiei, dar ofensiva nu înalțea.

Schimbul de mesaje între șefii guvernelor celor trei puteri, stimulată de rezultatele Conferinței de la Moscova, făcea certă înfrângerea lor. Churchill a propus ca înainte de reuniunea celor trei de la Teheran, să se întâlnească cu Roosevelt, la Cairo, pentru a conveni o poziție comună la înfrângerea cu Stalin.

La 11 noiembrie, Roosevelt și-a părăsit reședința pentru a se îmbarca la bordul noului crucișător U.S.S. IOWA, cea mai mare navă de luptă a marinei americane. În a treia zi a călătoriei, un moment de maximă tensiune a fost provocat de lansarea, din greșeală, de la bordul unui distrugător de escortă, a unei torpile în direcția lui U.S.S. IOWA. Dîra torpilei fiind observată la timp, crucișătorul a manevrat cu repeziune și astfel a putut ieși din raza ei de acțiune. Torpila a trecut la 400 metri.

Răgazul oferit de traversarea Atlanticului a permis lui Roosevelt o amplă trecere în revistă, cu șefii săi de stat major, a problemelor războiului. Documentele militare pleau pentru realizarea operațiunii „Overlord” la 1 mai 1944. Se cerea anularea oricărei înțelegeri anterioare din Statul major combinat și se preciza că pătrunderea în „fortăreața Europa nu e de dorit prin Balcani și Mediter-

3) După încheierea conferinței, la 2 noiembrie I.V. Stalin l-a primit pe secretarul de Stat al S.U.A., Cordell Hull. Unul dintre aspectele discuției i s-a părut lui Hull atât de important și de secret, încît, reîntors la Ambasada americană, a împărțit în două un mesaj de cinci rânduri către președinte, jumătate transmițându-l în cifru armatei de uscat, dar cealaltă jumătate în cel al marinei. Comunicarea anunța că după înfrângerea Germaniei, Uniunea Sovietică va intra în război împotriva Japoniei.

D. D. Eisenhower stînd de vorbă cu parașutiști ce urmau a fi lansați în Normandia

rana Răsăriteană, datorită terenului și comunicațiilor dificile pentru operații pe scară largă, și că în felul acesta s-ar sustrage mijloace importante de la „Overlord”. După ce a citit documentul, Roosevelt a spus: „Amint! El a anunțat că îl va înmîna lui Churchill. Între timp premierul a sosit în Malta. Aici i-a parvenit raportul generalului Wilson, care îl informa că la 16 noiembrie garnizoana anglo-italiană din Lerós, ultima poziție în Dodecanez, fusese capturată de trupele germane. Churchill nu și-a mai părăsit cabina, în perspectiva apropiatelor conferințe, a declarat: „Mă simt ca și cînd ar trebui să lupt cu mîinile legate la spate”.

Malta a fost, totodată, locul unei lungi convorbiri cu generalul D.D. Eisenhower, pe care Churchill a căutat să-l convingă de „necesitatea de a ataca Germania în pîntecele moale, de a intensifica campania noastră în Italia și de a extinde cîmpul de acțiune pentru a include cea mai mare parte a coastei nordice a Mediteranei”. În cadrul conferinței „Sextant” (Cairo, 22-26 noiembrie 1943), Churchill a insistat ca principalul obiectiv anglo-american să fie ocuparea Romei în luna ianuarie, și a Rhodosului, în februarie; iar în locul operațiunii „Anvil” să se urmărească o înaintare din nordul Italiei în direcția Vienei, prin Peninsula Istria și defileul Liublaneli, precum și intrarea în Creta și Grecia Continentală. Acceptarea acestui punct de vedere ar fi însemnat menținerea vaselor de debarcare destinate operațiunii „Overlord” în Mediterana și, implicit, amînarea invaziei în vestul Franței. Harry Hopkins a început să se îndoiască că „invazia va mai avea loc

vreodată”. Roosevelt, care oscila între insistențele lui Churchill și argumentele consilierilor săi militari, a aprobat în ultimă instanță să fie luată o hotărîre numai după întîlnirea cu Stalin.

Spre sfîrșitul lui noiembrie, în capitala iraniană, protejată de potcoava munților înzăpezii, vremea era plăcută. Din motive de securitate și la insistențele sovietice, Conferința „Cairo-3” sau „Evrika” (28 noiembrie-1 decembrie) s-a desfășurat în localul Ambasadei sovietice. După ample discuții, conferința „la notă că operațiunea „Overlord” va fi lansată în timpul lunii mai 1944, în conjuncție cu o operațiune împotriva sudului Franței”.

U.R.S.S. s-a angajat ca forțele sale armate să lanseze, în același timp, o ofensivă „cu scopul de a preveni transferarea forțelor germane de pe frontul răsăritean pe cel apusean”.

La 2 decembrie, Churchill și Roosevelt s-au reîntors în capitala egipteană. Între timp continua suita înfriguratelor ședințe ale Statului major combinat. La 7 decembrie, cu o oră înaintea plecării în S.U.A., președintele a participat la o ședință a Statului major combinat, la care au fost aprobate concluziile militare ale „Sextantului”: „Overlord” și „Anvil” sînt operațiunile supreme în 1944. Ele trebuiesc realizate în cursul lunii mai 1944”. Roosevelt a anunțat că îl va numi pe Eisenhower în funcția de comandant suprem al forțelor de invazie. Chiar în aceeași zi, în timpul unei escale făcute la Tunis, Roosevelt i-a spus lui Eisenhower: „Ei bine, Ike, tu vei comanda „Overlord”.

Generalul Marshall i-a cerut lui Eisenhower, care predase răspunderile sale lui Wilson, să se întoarcă la Washington. Noul șef al „Cartierului general suprem — Forța aliată expediționară” (S.H.A.E.F.) a rămas în Statele Unite de la 2 la 13 ianuarie 1944, unde a avut îndelungul discuții la statul major. La 16 ianuarie el a sosit la Londra pentru a-și prelua funcția. Din acest moment angrenajul pentru ziua Z s-a pus în mișcare.

Eugen PREDA

4) Pentru desfășurarea dezbaterilor conferinței, vezi *Magazin Istorie*, numerele 6-11/1969. Hotărîrea a fost inițial adoptată de Statul major combinat, întrunit în dimineața de 30 noiembrie la sediul Ambasadei britanice din Teheran. S-a convenit ca invazia să aibă loc la începutul lunii iunie, dar Roosevelt a considerat ca pentru Stalin, să se mențină ca dată luna mai. Americanii au fost, totodată, de acord să se continue înaintarea în Italia pînă la aliniamentul Pisa-Rimini și în acest scop 68 vase de debarcare să nu fie transferate pentru „Overlord” pînă la 15 ianuarie. Mareșalul G.K. Jukov relatează în memoriile sale, că după Conferința de la Teheran, Stalin a arătat că în cazul în care aliații nu-și vor respecta angajamentul de a debarca în Franța, „vom avea destule forțe proprii să dăm și singuri Germaniei lovitura de grație”. Jukov subliniază că spre sfîrșitul anului 1943 „nu mai aveam altă nevoie, ca în cei doi ani precedenți ai războiului, de deschiderea celui de-al doilea front în Europa. Dar în scopul înfrîngerii cît mai rapide a Germaniei fasciste și al terminării războiului, voiam cu toții ca cel de-al doilea front să fie deschis într-un viitor apropiat”.

PRELUDIU LA „OVERLORD“

În această perioadă [de pregătire a operațiunii „Overlord“ — n.t.] am avut frecvente și fructuoase contacte personale cu primul ministru britanic. Îl interesa fiecare detaliu mai important și ne-a sprijinit chiar și atunci când ceream organismelor civile britanice, și așa suprasolicitate, un efort suplimentar¹.

La Chequers² mă duceam întotdeauna cu treabă. Dar regiunea era atât de plăcută și liniștită, încât a hoizilor din când în când cite o oră, colindând câmpurile și pădurile sale, era o adevărată relaxare. La Chequers locuise cîndva Cromwell; cadrul, arhitectura și mobilierul, prezentau un mare interes istoric.

Primul-ministru își invita de obicei musafirii spre seară. După cină, urma un film de scurt metraj, iar apoi, în jurul orei 10,30, începea sesiunea de lucru care, uneori, se prelungea pînă la 3 dimineața. Eray adesea de față Eden și unul sau mai mulți dintre șefii de stat major britanici. Se discuta tot felul de probleme și se luau hotărîri definitive. La fiecare citeva ore, parveneau mesaje operaționale de la cartierul general din Londra, iar Churchill participa la redactarea și expedierea instrucțiunilor, chiar și atunci cînd erau de natură strict militară.

1) Una dintre cele mai dificile mășuri a constituit-o transformarea sudului Angliei într-o tabără strict izolată. În vederea păstrării secretului, în ultima etapă a pregătirilor, guvernul de la Londra a dispus întreruperea tuturor comunicațiilor, inclusiv diplomatice, din Marea Britanie.

2) Domeniul situat la 50 km de capitala engleză, donat guvernului în 1921 pentru a servi ca reședință de țară primului-ministru în funcțiune.

Front de-a lungul plajelor

În cursul acestor întâlniri de lucru, Churchill și-a expus foarte explicit atitudinea sa față de operațiunea „Overlord“³ și așteptările legate de acest plan. Deși devenise mai optimist decît fusese la început, nu îngăduia speranței să-i înlăture îndoilele. Mi-a spus de citeva ori: „Generale, dacă începutul iernii vă apucă instalați împreună cu cele 36 divizii aliate, pe o poziție solidă pe continent, avînd în mîini Cherbourgul⁴ și Bretonia⁵, voi declara în fața întregii lumi că această operațiune este cea mai mare reușită a războiului“. Adăugînd de fiecare dată: „... și dacă mai asigurați și controlul asupra portului Le Havre și smulgeți Parisul din mîinile inamicului, voi proclama victoria voastră drept cea mai mare victorie din istoria modernă“.

Iar eu răspundeam de fiecare dată: „Domnule prim-ministru, vă asigur că începutul iernii va găsi trupele aliate la granițele Germaniei⁶. Dumeavoastră nu luați în considerație decît cele 36 divizii

de care dispunem în prezent. Vom mai aduce însă 10 divizii din sectorul mediteranean, iar prin porturile cucerite vom începe în curînd să debarcăm încă 40 divizii din Statele Unite“.

Churchill se îndoia că vom avea răgazul necesar pentru a realiza acest program în cursul verii și al toamnei anului 1944, zicîndu-mi deseori: „Planuri de viitor! Deocamdată, afirmațiile mele încă sînt valabile“. La insistența cu care încercam să-l conving că nu folosisem fără justificare culoarea trandafirie în înfățișîndu-i perspectivele, îmi replica zîmbînd: „Dragul meu general, e lăudabil pentru un conducător de oaste să fie optimist. Își admir entuziasmul, dar eliberează Parisul pînă în Crăciun și nimeni nu-ți va cere mai mult!“.

În ziua de 7 aprilie, generalul Montgomery⁷ și statele majore ale marinei și aviației care lucrau împreună, au fost în măsură să-i prezinte planul general, completat cu toate detaliile privind operațiunea de atac a plajelor⁸. A fost convocată o sesiună cu o participare foarte largă în localul Școlii Sf. Paul⁹ din Londra și prezentarea, analiza și coordonarea detaliilor a durat toată ziua.

7) După ce a comandat Armata 8 britanică în Sicilia și Italia, a fost numit, în decembrie 1943, comandant-șef al Grupului 21 armate. În această calitate, generalul B.L. Montgomery era comandantul Forțelor aliate terestre care urmau să participe la debarcare.

8) Sub protecția unităților aeropurtate, lansate în interiorul Peninsulei Cotentin, forța de invazie urma să fie debarcată pe o serie de plaje, a căror denumire codificată era Utah, Omaha, Gold, Juno, Sword.

9) Clădire de cărămidă roșie, în stil gotic, care adăpostea una dintre cele mai vechi și renumite școli publice engleze, printre al cărei elevi au fost John Milton și Samuel Pepys. În momentul respectiv era cartierul general al lui Montgomery, fost elev al acestei școli.

Conform planului, trupele erau dirijate direct spre sud de-a lungul coastei franceze — americanii în flancul drept, iar britanicii și canadienii în cel stâng. Extrema flancului drept avea drept ținută plaja Utah de pe Peninsula Cherbourg, în timp ce extrema stângă trebuia să ajungă pînă la vărsarea Fluviului Orne¹⁰. Frontul de asalt se întindea pe o lungime de peste 60 mile¹¹.

Cum voiam să aducem aproape de linia frontului un număr cît mai mare de avioane de vîntătoare și bombardiere și să cucerim terenuri în care forțele noastre blindate considerabile să opereze cu maximum de eficiență, planul prevedea cucerirea cît mai rapidă de către Armata 2 britanică a cîmpiei de la sud de Caen¹². Americanii și odată cu ei britanicii, trebuiau să înainteze spre sud, pornind de la plaja Omaha pînă în dreapta orașului Caen [în sensul mișcării frontului] în timp ce mai departe, tot în dreapta, trupele generalului J.L. Collins¹³, debarcate pe Utah, urmau să-și fixeze drept obiectiv principal cucerirea rapidă a Cherbourgului. Deoarece în regiunea Calais¹⁴ erau masate numeroase forțe germane, era de presupus că inamicul își va concentra eforturile în jurul zonei Caen, pentru a menține legătura între această regiune și Normandia. Era de asemenea sigur, că va încerca cu disperare să păstreze Cherbourgul, ca să nu putem folosi noi portul. Speram totuși ca, prin rapiditate și surprindere să intrăm, destul de devreme în posesia cîmpiei de lîngă

Caen, iar Bradley¹⁵ susținea că americanii aveau să cucerească Cherbourgul în 10 pînă la 30 zile, în funcție de noroc.

Desigur, imaginea anticipată a etapelor de desfășurare nu constituia elementul esențial al planului nostru de debarcare: obiectivul primordial al acestuia era capturarea unui cap de pod sigur, pe care să-l putem întări cît mai repede în vederea declanșării bătăliei hotărîtoare pentru Franța. Dar o asemenea imagine anticipată asupra desfășurării unei operațiuni este de folos serviciilor de aprovizionare, care, în raport cu datele indicate, își pot întocmi propriile lor planuri, aștînd din timp cam ce sarcini le revin. Operațiunea a fost efectuată în mai puțin chiar decît cele 90 zile stabilite, dar precizările privind primele zile n-au putut fi realizate, din care cauză s-au ivit anumite dificultăți.

Planul aerian, pus deja în aplicare, prevedea slăbirea progresivă a LUFTWAFFEI și distrugerea rețelei feroviare și rutiere în cîteva puncte strategice, pentru a izola regiunea de coastă unde urma să lansăm atacul. În ziua Z, forțele aeriene aveau misiunea de a bombarda anumite obiective dinainte stabilite din apărarea de coastă a inamicului, de a asigura protecția convoaielor și de a participa direct la lupta de înaintare a trupelor terestre spre interiorul țării.

Planul naval era mai complicat, atît din cauza naturii și configurației coastei normande, ce oferea un spațiu limitat manevrelor strategice, cît și din pricina întinderii zonelor înfășate de mine. Totuși, întregul program privind dragarea minelor, escortarea convoaielor, bombardările preliminare, contribuția artileriei și, în general, apărarea împotriva navelor și a submarinelor inamice, a fost elaborat în cele mai mici detalii. Planul de organizare a spatelui frontului privind transportul, în-

treținerea și aprovizionarea trupelor, a fost studiat la fel de amănunțit.

Comandantul-șef al aviației protestează

În ziua de 15 mai, în localul Școlii Sf. Paul a fost organizată o conferință sub conducerea SHAEF. Au participat toți membrii principali ai Statului major general britanic și ai Cabinetului de război, precum și regele Angliei și o serie de alți generali. Feldmaresalul Smuts¹⁶ a venit împreună cu vechiul său prieten, Churchill. În toată perioada războiului n-am asistat la vreo conferință la care să se îngheșuească atîția înalți demnitari. Scopul întrunirii era de a verifica dacă punctele incerte, asupra cărora în conferința anterioară existaseră neînțelegeri, fuseseră lîmpezite și corectate. Era totodată și un mijloc de a atrage atenția tuturor comandanților asupra obiectivelor generale ale Statului major interaliat și de a prezenta fiecăruia o imagine completă a sprijinului pe care putea conta. Un factor preponderent l-a constituit păstrarea secretului absolut.

Cu această ocazie regele și primul-ministru au rostit cîteva cuvinte. Churchill a finit unul din acele discursuri combative, cum numai el știa să fină, în cursul căruia a folosit o expresie ce a impresionat puternic pe mulți dintre noi, mai cu seamă pe americani: „Domnilor — a spus el — am devenit un par-

10) Cele cinci „plaje” se întindeau de la vest spre est, din vecinătatea Cherbourgului spre Ouisterham. Pe primele două „plaje” urmau să fie debarcate trupe americane, iar pe celelalte trei, anglo-canadiene.

11) Aproximativ 96 kilometri.

12) Oraș și port în Normandia, situat la 14 km de mare, la confluența râurilor Orne și Odon.

13) General-maior, comandantul Corpului 7 american.

14) Regiunea franceză cea mai apropiată de coastele britanice.

15) Generalul Omar S. Bradley fusese transferat în Marea Britanie în septembrie 1943, în calitate de comandant al Armatei 1 americane.

16) Ian Christiaan Smuts (1870-1950) sud-african de origine olandeză: a participat la războiul burilor împotriva Marii Britanii (1899-1902). Ulterior a devenit adept al înțelegerii cu Londra fiind numit în 1941 general și conducând campania împotriva germanilor din colonia Africa de Sud-Vest. Prim-ministru al Africii de Sud între 1919-1924 și din nou, în intervalul 1939-1948. În 1941 a primit gradul de feldmaresal britanic și a fost inclus în Cabinetul de război de la Londra.

tizan din ce în ce mai îndrăgălat al acestui proiect". Prin asta ne lăsa să înțelegem că deși mult timp se îndoise de oportunitatea „Overlordului” și pledase pentru amânare, dând înțietate operațiunilor de pe alte fronturi, ajunsese în cele din urmă să creadă înpreună cu noi că, într-adevăr aceasta era calea cea bună spre victorie. Înțelegerea a avut o deosebită semnificație. Pe lângă faptul că a marcat încheierea procesului preliminar de planificare și pregătire, a sporit și încrederea zecilor de generali și ofițeri superiori prezenți, care aflaseră în ce măsură avea să fie sprijinită acțiunea fiecăruia în cadrul acestei vaste operațiuni.

Înainte de începerea atacului o parte a serviciilor operative ale SHAEF, precum și cartierul general al Grupului de armate 21⁷ au fost instalate la Portsmouth, pe coasta sudică¹⁸. Aceasta era regiunea stabilită drept punct principal al imbarcării și tot aici serviciile marinei își înlocuiseră un sistem de comunicații ce avea să ne permită în primele ore ale zilei Z să urmărim evoluția fiecărui element component al marii armate.

După transferarea statelor majore la Portsmouth mi-am dat seama că înainte de ziua Z mai rămăsese o singură hotărâre de luat și anume stabilirea definitivă a zilei și orei atacului. Totuși, în mintea comandantului șef al aviației, Leigh-Mallory¹⁹

vechea întrebare în legătură cu oportunitatea misiunii parașutiștilor în Peninsula Cherbourg încă nu-și găsisese un răspuns limpede. Mai târziu, la 30 mai, a venit la mine protestând încă odată împotriva a ceea ce el numea „masacrul inutil” a două divizii de elită²⁰. Era de părere că terenul nefavorabil al coastei, conjugat cu rezistența inamicului, constituiau un risc prea mare. Nu aceeași era primejdia în flancul stîng, unde urma să fie lansată divizia parașutată bri-

de a ajunge la sol. În consecință, diviziile fiind de la început epuizate, operațiunea se solda cu sacrificiul a multor mii de vieți omenești, fără a contribui la reușita atacului general.

Leigh-Mallory era, bineînțeles, profund sincer. Recunoscut pentru curajul său, el nu făcea decât să-mi împăntăsească — așa cum îi cerea datoria — punctul său de vedere.

E greu de imaginat o problemă mai dificilă și spinosă. Dacă expertul meu

Președintele Roosevelt și generalul Eisenhower în avionul prezidențial

17) Compus din Armata 1 americană și Armata 2 britanică.

18) Așa-numitul „post avansat de comandament” a fost mutat, la 2 iunie 1944, în portul Portsmouth de la Marea Mincii.

19) Mareșalul de aviație T. Leigh-Mallory s-a distins, în 1940, în cursul „bătăliei Angliei”. În intervalul noiembrie 1942-decembrie 1943 a fost comandantul aviației de vânătoare britanice, după care a fost numit comandant al aviației Forțelor expediționare aliate. La începutul toamnei anului 1944 a fost transferat în Asia de Sud-Est, dar a murit într-un accident de avion, în drum spre noul său cartier general. Opiniile lui Leigh-Mallory erau împărțite și de mareșalul britanic de aviație Sir Arthur Tedder, care deținea funcția de locțiitor al lui Eisenhower.

20) Divizia 82 aeropurtată era comandată de generalul-maior M.B. Ridgway. Divizia 101 aeropurtată care urma să participe de asemenea, la operațiunile de desant, era comandată de generalul-maior M.D. Taylor.

militar avea dreptate, atunci termenul de „încăpăținare demență” era prea blînd pentru a califica operațiunea, deoarece, în ciuda prețului enorm pe care conform pronosticurilor trebuia să-l plătim, tot nu ne atingeam obiectivul principal. Dacă avea dreptate, însemna că nici atacul de pe plaja Utah n-avea șanse de reușită; în felul acesta riscurile planului „Overlord” căpătau dintr-o dată proporții uriașe, transfor-

mîndu-l într-o adevărată nebunie ce avea să ne ducă la un eșec spectaculos, poate chiar la înfrîngerea forțelor aliate în Europa.

I-am cerut comandantului forțelor aeriene să pună în scris recomandările sale pentru a-l descărca de orice responsabilitate în cazul în care nu se pînea seama de avizul său, făgăduindu-i că-i voi răspunde în cîteva ore.

N-am stat de vorbă cu nimeni. Sfaturile consilierilor tehnici nu mai serveau la nimic.

Am intrat în cort singur și am început să mă gîndesc. Am recapitulat toate etapele problemei în ordinea în care fuseseră expuse, analizîndu-le pînă în cele mai mărunte detalii. Eram desigur conștient că, dacă în mod deliberat treceam peste avizul expertului militar și evenimentele i-ar confirma previ-

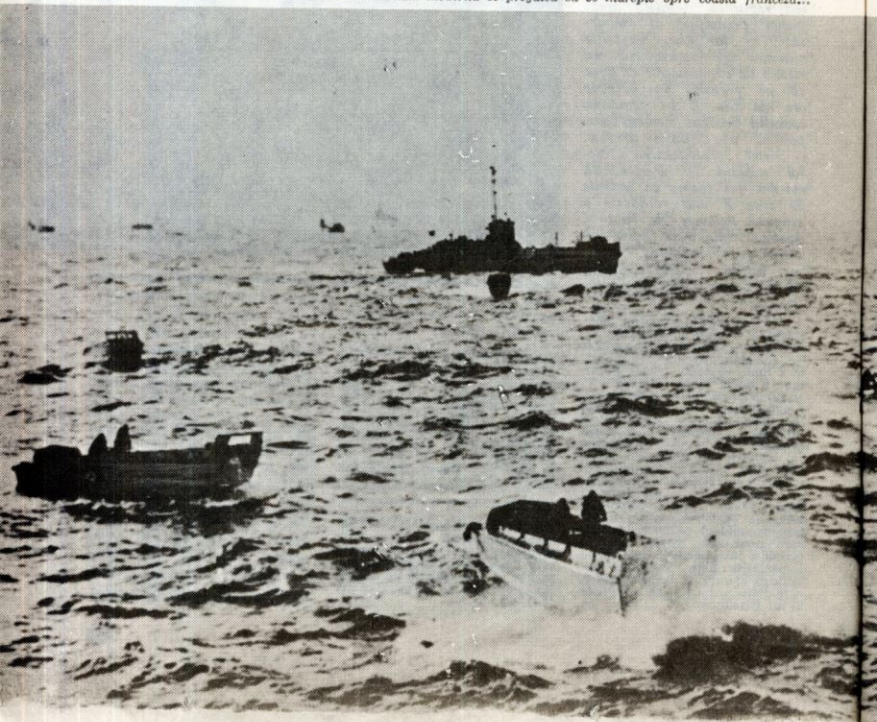
ziunile, aveam să port pînă la moarte o povară pe conștiință, acuzîndu-mă pe bună dreptate de sacrificarea stupidă și inutilă a mii de soldați, floarea tineretului nostru. Mai grea chiar decît povara responsabilității personale atîrna însă în balanță posibilitatea ca, în cazul în care temerile lui Leigh-Mallory erau justificate, dezastrul să nu se limiteze la acest sector, ci să aibă repercusiuni asupra întregului front.

Totuși în urma unei temeinice analize am redus dilema la următoarele puncte: dacă anulam operațiunea de parașutare trebuia sau să renunț la atacul asupra plajei Utah, sau să condamn forțele atacante la probabilitatea unui dezastru și mai mare decît cel prezis diviziilor aeropurtate; dacă anulam atacul asupra plajei Utah provocam asemenea per-

turbări în planurile minuțios întocmite, încît diminueam șansele de reușită pe toate celelalte fronturi și periclitam buna desfășurare a aprovizionării în etapele următoare. Cu toții fusesem de acord — atunci cînd elaborasem calm și pe îndelete întregul plan — că atacul plajei Utah era unul din factorii esențiali ai succesului nostru. A renunța la acest atac însemna a renunța la un plan în care credeam de doi ani.

În definitiv, ipoteza lui Leigh-Mallory nu era decît o ipoteză, nimic mai mult, iar experiența noastră în Sicilia și Italia nu justifica pesimismul său. Bradley, ca și Ridgway și alți comandanți de trupe aeropurtate ne susținuseră întotdeauna pe mine și statul meu major,

O adevărată armada modernă se pregătea să se îndrepte spre coasta franceză...

în această problemă, ceea ce m-a încurajat să-mi păstrez convingerea că Leigh-Mallory se înșela.

I-am telefonat informându-l că atacul se va desfășura conform planului și că îi voi confirma de îndată hotărârea în scris. După reușita atacului el a fost primul care m-a chemat să-mi spună cât de fericit era și să-și exprime regretul de a se fi socotit dator să-mi sporească bătaia de cap în zilele încordate din ajunul zilei Z.

Complicații, complicații...

În așteptarea fixării definitive a zilei și orei atacului nu puteam sta cu brațele

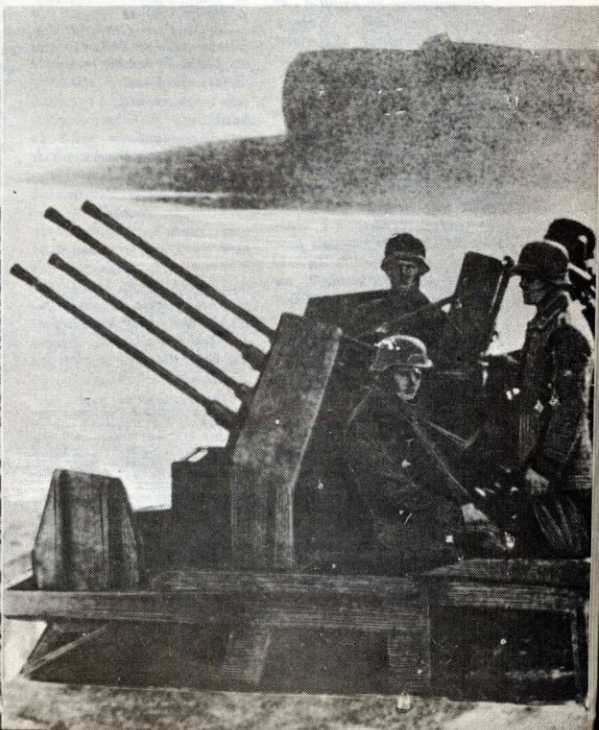
încrucișate, căci mai erau multe de făcut. Ne-au vizitat numeroase persoane oficiale importante. Printre ultimii a venit generalul de Gaulle; între el și noi s-au ivit unele neînțelegeri în legătură cu programarea și natura declarațiilor oficiale care urmau să fie adresate populației franceze imediat după debarcare. Generalul de Gaulle voia să fie recunoscut în mod categoric, de către ambele guverne [american și britanic] șeful statului francez. A insistat că numai lui îi revenea dreptul de a da poporului francez ordine în cadrul cooperării cu forțele aliate.

Dar președintele Roosevelt se opunea ferm să i se recunoască această calitate. El a subliniat, ca și în alte dăți,

că în Franța suveranitatea aparținea poporului francez și că aliații nu veneau pe teritoriul țării pentru a impune populației un anumit guvern ori un anumit șef. De aceea, susținea el, din proclamațiile noastre trebuia să reiasă că eram gata să colaborăm cu toate grupările franceze dispuse să participe la distrugerea forței germane. Dacă aceste grupări sau câteva dintre ele doreau să-l urmeze pe de Gaulle, președintele era de acord să-l recunoască drept conducătorul cooperării lor în cadrul unor relații de colaborare, dar nu putea fi de acord să-l impună altora.

Încercările de elaborare a unui plan care să-l mulțumească pe de Gaulle, dar care să nu depășească limitele sta-

...unde străjuiau fevile de tun germane

bilite de guvernul nostru, au revenit în mare măsură carterului nostru general, dându-ne multă bătaie de cap, căci contam pe un sprijin substanțial din partea insurgenților francezi. Se știa că aceștia erau numeroși în special în Bretania și în zonele de dealuri și munți din sud-estul Franței. Un conflict săftș cu de Gaulle ne-ar fi dăunat imens, trezind resentimentul amare și solidându-se cu inutile pierderi de vieți omenești²¹.

Statul major a apreciat că, într-un sens, cearta era doar academică. S-a hotărât așadar că, de vreme ce, cel puțin în fazele inițiale ale operațiunii, de Gaulle reprezenta singura autoritate în stare să asigure unificarea și coordonarea francezilor, i se putea acorda, fără nici un inconvenient, recunoașterea pe care o cerea. Îl acceptasem deja, cu consimțământul guvernelor noastre, pe reprezentantul generalului de Gaulle, generalul Koenig, drept comandant al Forțelor franceze în interior. Generalul Koenig era unul din subordonații mei direcți în organizația aliată²².

Doream în mod special ca, în ziua Z, generalul de Gaulle să se adreseze, împreună cu mine, populației franceze, prin intermediul posturilor de radio, pentru a-i recomanda să nu se răscolească provocând jertfe inutile în regiunile care, deocamdată, nu fuseseră cuprinse în planul

nostru de luptă, ci să fie pregătită să ne dea ajutor acolo unde aveam nevoie. În limitele instrucțiunilor primite, am făcut tot ce ne-a stat în puteri pentru a-l îndupleca pe de Gaulle să adere la punctul nostru de vedere, dar, deși după începutul campaniei a colaborat în mod efectiv cu noi, în momentul acela ne-a refuzat concursul²³.

În ultimele zile petrecute la Portsmouth înaintea zilei Z, mai rămăseseră de pus la punct și alte câteva detalii, dar semnul de întrebare cel mai neliniștitor îl constituia starea vremii în cursul singurei perioade de la începutul lunii iunie de care puteam profita, și anume zilele de 5, 6 și 7.

Întreg sudul Angliei era o vastă tabără militară, înesată de soldați, așteptând ordinul de plecare, și de depozite de furnituri și echipament, așteptând să fie transportate pe celdaltărm al Minccii. Regiunea fusese izolată de restul Angliei. Guvernul stabilise o linie de demarcație, ce nu putea fi trecută în nici o direcție fără autorizație. Fiecare campament, cazarmă, parc auto și fiecare unitate era însemnată cu griji pe hărțile noastre. Programul de deplasare fusese astfel întocmit, încât fiecare unitate să sosesacă la punctul de imbarcare exact în momentul în care nava era în măsură să o primească. Taberele cele mai sudice, unde erau concentrate trupele de asalt, fuseseră încercuite cu garduri de sîrmă ghimpată, pentru a-i împiedica pe soldați să

părăsească tabăra după primirea instrucțiunilor privind rolul fiecăruia în cadrul acțiunii. Puternica forță armată din regiune era încordată ca un arc și, la drept vorbind, chiar asta și era: supuși unei încordări maxime, așteptam cu toții momentul în care energia, odată declanșată, ne va propulsa dincolo de Canalul Minccii, lansându-ne în cea mai mare operație amfibie întreprinsă vreodată.

Timpul se împotrivesc

De două ori pe zi, la nouă și jumătate seara și la patru dimineața, ne întâlneam cu comisia meteorologică. Comisia alcătuită dintr-un personal mixt american și englez, era condusă de un scoțian austri și priceput, comandantul de grup J.M. Stagg. La aceste întruniri, cele mai mărinate indicii meteorologice erau cu multă băgare de seamă expuse, cu multă băgare de seamă analizate de către experți și cu tot altă băgare de seamă studiate de către comandanți. Pe măsură ce se apropia ziua Z, creștea și tensiunea datorită pronosticurilor meteorologice din ce în ce mai defavorabile.

Ultima ședință, pentru examinarea posibilității de lansare a atacului la data stabilită — în principiu 5 iunie — fusese programată la 4 iunie, ora patru dimineața. O parte din contingentele de atac primiseră ordinul de a ieși în larg, deoarece, dacă toate trupele aveau să debarce în ziua de 5 iunie, unitățile amplasate în regiunile nordice ale Angliei nu puteau rămâne pe loc pînă în dimineața zilei de 4, cînd se lua hotărîrea finală.

Cînd comandanții s-au întrunit în dimineața zilei de 4, raportul pe care l-am primit era descurajant: nori joși, vînturi puternice și marea foarte agitată. Buletinul meteorologic făcea ca de-

21) Mișcarea de Rezistență antifascistă din Franța urma să joace un rol de mare importanță în sprijinirea debarcării aliate, prin acțiuni de paralizare a traficului feroviar și distrugere a liniilor de comunicații germane.

22) Pierre-Joseph Koenig, căpitan în Legiunea Străină la izbucnirea războiului a luptat, în mai și iunie 1940, în Norvegia la Narvik. După capitularea Franței s-a refugiat în Marea Britanie, alăturându-se generalului de Gaulle. A comandat brigada franceză în luptele de la Bir Hacheim (Libia). În martie 1944, Comitetul național de eliberare, condus de de Gaulle, l-a desemnat delegat la SHAEF. După debarcare a fost numit comandant al Forțelor franceze de interior.

23) Generalul de Gaulle considera că poziția S.U.A. se datoră dorinței lui Roosevelt de a impune o „pace americană”. La 26 mai 1944, Comitetul național francez de eliberare a adoptat o ordonanță prin care și-a luat titlul de „Guvern provizoriu al Republicii franceze”. La 4 iunie, de Gaulle a încercat să-l răleze pe Churchill la punctul său de vedere. Cu acest prilej, premierul britanic ar fi rostit cuvintele: „De fiecare dată cînd va trebui să alegem între Europa și largul mării vom fi totdeauna pentru întinsul mării”.

barcarea să apară ca o operațiune hazardată. Meteorologii afirmau că în asemenea condiții, sprijinul aerian era compromis, artileria marină — ineficăce și chiar manevrarea ambarcațiunilor mici — dificilă. Amiralul Ramsay²⁴ era de părere că manevra debarcării putea fi efectuată dar era de acord că reglarea tirului artileriei avea să fie dificilă. Poziția sa era neutră. Generalul Montgomery, pe drept cuvânt îngrijorat de gravele inconveniente ale unei amânări, spunea să-i dăm drumul. Tedder se opunea.

Cîntîrind toți factorii, am hotărît că atacul trebuia amînat. Hotărîrea necesita expedierea imediată de ordine către navele și trupele aflate în larg și se punea întrebarea dacă ele vor putea fi gata de luptă 24 ore mai tîrziu, în cazul în care a doua zi condițiile pentru lansarea atacului ar fi fost favorabile. Într-adevăr, în Marea Irlandei, manevra navelor a fost foarte dificilă, din cauza furtunii. Faptul că au izbutit să se întoarcă în porturi, să se realimenteze cu combustibil și să se pregătească pentru a reîncepe manevra a doua zi a reprezentat o cîrmă a artei marîndrești și a muncii strălucite depuse de co-

mandanți și de statele lor majore.

Sedînța din seara zilei de 4 iunie nu a adus nici o rază de lumină tabloului sumbru prezentat dimineața; tensiunea creștea, deoarece consecințele inevitabile ale amînării erau atît de grave, încît nici nu îndrăzeam să ne gîndim la ele²⁵.

A doua zi, la ora trei și jumătate dimineața un vînt aproape de proporțiile unui uragan amenința să ne dărîme cortul, iar ploaia bădăna cerul în fișii orizontale. Distanța de o milă ce trebuia parcursă pe șoselele noroioase pînă la cartierul general naval nu era de fel reconfortantă, deoarece în asemenea condiții, nici nu mai avea rost să discutăm despre situație.

La începutul întrunirii, Stag și serviciul său meteorologic ne-au raportat că prognoza din ziua anterioară privind înrăutățirea vremii pe coasta Franței se adevărase și că, dacă am fi persistat în încercarea de a debarca în ziua de 5 iunie, operațiunea ar fi eșuat probabil în chip dezastruos. Introducerea aceasta avea desigur menirea de a ne îndemna să acordăm încredere declarației surprinzătoare ce avea să urmeze și anume că, de a doua zi dimineață, se anunța un interval de vreme relativ calmă, fenomen pînă atunci impo-

sibil de prevăzut și care urma să dureze aproximativ 36 ore. Pentru mai tîrziu, prognoza vestea din nou vreme proastă. Experții ne-au afirmat însă că intervalul de acalmie va avea loc între sfîrșitul furtunii prin care treceam și începutul viitoare perioade de vreme foarte proastă.

Perspectiva nu era strălucită, deoarece chiar dacă reușeam să efectuăm cu bine primele etape ale debarcării, ne puteam trezi apoi în imposibilitatea de a aduce întăriri și am fi fost nevoiți să lăsăm primele noastre forțe de atac izolate, transformîndu-le în pradă ușoară pentru un contraatac german. Totuși, consecințele unei amînări justificau asumarea unui mare risc și eu m-am grăbit să anunț hotărîrea de a lansa atacul în ziua de 6 iunie. Erau exact orele 4 și un sfert ale dimineții de 5 iunie²⁶. Nici unul dintre cei de față nu s-a opus; și în timp ce fără să rostească un cuvînt fiecare pornea spre locul de unde urma să transmită subalternilor ordinele ce aveau să pună în mișcare întreaga armadă, chipurile noastre se luminau.

Versiunea românească a memoriilor:

Dana CRIVĂȚ,
Mădălina NICOLAESCU

24) Amiralul Bertram H. Ramsay a comandat forța navală care a realizat evacuarea corpului expediționar englez de la Dunquerque (1940). În decembrie 1943, a fost numit comandant-șef al flotei Forței expediționare aliate în Europa. Acest post l-a deținut pînă la 1 ianuarie 1945, cînd a murit într-un accident de avion în Franța.

25) Prognoza meteorologică anunța că în noaptea de 5 spre 6 iunie cerul va fi suficient de clar pentru a permite bombardierelor grele să opereze. Persistau însă dubii asupra posibilităților flotei de-a acționa. S-a stabilit declanșarea debarcării, urmînd ca hotărîrea finală să fie reconfirmată după cîteva ore.

26) Generalul Eisenhower a notificat această hotărîre Statului major combinat la Washington, în următorul mesaj codificat: „Alicone [personaj mitologic transformat în pescăruș albastru și care, vrînd vîntul, îl potolea] plus 5 confirmat definitiv și categoric”.

Păstrați și citiți cu atenție numerele din acest an ale revistei noastre! În curînd detalii asupra noului concurs „Magazin istoric”.

PE URMELE

UNEI ERORI JUDICIARE:

Cazul sublocotenentului Ciulei

prof.dr.EUGEN D.NECULAU

Nici istoriografia, nici literatura n-au luat pînă azi în cercetare cazul sublocotenentului Constantin Ciulei, care, în timpul primului război mondial, a fost victima unor împrejurări nefericite, ce l-au dus fără vină în fața plutonului de execuție. Doar poporul și-a făcut, într-un fel, datoria: prin sate a circulat Cîntecul lui Ciulei (versuri și melodie), în care este deplînsă această zguduitoare dramă.

Articolul din Magazin istoric, nr.10/1972, în care se arată cum colonelul Alexandru Sturdza a trădat țara și a dezertat în liniile inamice, sacrificînd viața sublocotenentului Ciulei, a adus redacției numeroase scrisori, ai căror autori cer lămuriri despre cazul Ciulei, unii transcriind și versurile cîntecului amintit. Este un prilej potrivit pentru a încerca o contribuție la elucidarea acestui caz dramatic.

Piese principale la „dosar“

1. Din „Sentința nr. 20, pronunțată de Curtea Marțială a armatei II, astăzi 26 ianuarie 1917:

[...] Sublocot. Ciulei Const. este culpabil de părăsire de post în prezența inamicului, prin aceea că în ziua de 26 decembrie 1916 [8 ianuarie 1917] a părăsit poziția ce ocupa cu plutonul său la cota 625 (Momlia)?

[...] Curtea Marțială declară asupra chestiunii cu unanimitate de voturi da [...] **Curtea aplicând art. 205, al. I și 181 din Codul Justiției Militare îl condamnă pe sublocot. Ciulei C. [...] la moarte.**

2. Dintr-un proces-verbal: „Execuția a avut loc în ziua de 28 ianuarie [10 februarie] 1917, la ora 3 după-amiază, pe poligonul de tragere din Bacău. Înhumarea s-a făcut la locul execuției, după ce medicul a constatat moartea omului“.

3. Din ziarul **Avântul*** (16 noiembrie 1919), despre „cazul locot. Ciulei. Un ofițer brav. Acuzat deodată de trădare de colonelul Sturdza. Curtea, intimidată de situațiunea acuzatorului, îl condamnă. Un pluton îl execută [...] Sturdza dezertează. **Se află că Ciulei era nevinovat.** Bănuise însă legăturile lui cu dușmanul. Sturdza, ca să nu fie demascat, se servise de influența lui asupra Curții, ca să-l înlăture“ [subl. n.].

Acuzatul și acuzatorul

Sublocotenentul Constantin Ciulei: născut în 1886, absolvent (1909) al Școlii superioare de agricultură de la Herăstrău, fiu al maiorului cu același nume, veteran din războiul pentru independență, răsplătit, pentru actele sale de bravură, cu decorații române și ruse. În august 1916, când a sunat mobilizarea, din casa familiei Ciulei de la Urziasca (județul Olt) au plecat doisprezece combatanți: șase fii și șase gineri.

Încadrat în Regimentul 8 Buzău, sublocotenentul Ciulei a participat la luptele din Dobrogea (august-septembrie 1916), unde a fost rănit, împreună cu căpitanul Stelian Mărculescu. La ieșirea din spital, cei doi camarazi s-au regăsit într-un detașament comandat de Mărculescu și format din elemente eterogene: ordonanțe și pompieri, ostași rătați de unitățile lor sau ieșiți din spitale cu rănilor încă nevinate, oameni chemați în grabă, fără să fi făcut instrucție militară. Refăcut, în urma unor ciocniri cu inamicul, în decembrie 1916,

detașamentul lui Mărculescu — în cadrul căruia Ciulei conducea compania I — a fost atașat Brigăzii 7 mixte, comandată de colonelul Alexandru Sturdza, care acționa, împreună cu Divizia 15, în sectorul Oituz-Vrancea.

Colonelul Alexandru Sturdza: fiul lui Dimitrie Sturdza (1833-1914) — fost secretar particular al lui Cuza Vodă, politician liberal, în repetate rânduri ministru la diverse departamente, de patru ori prim-ministru; ginerele lui P.P. Carp (1837-1918), politician conservator de nuanță junimistă (în 1864 a fost unul din întemeietorii societății Junimea din Iași) de mai multe ori ministru și de două ori prim-ministru, cunoscut germanofil**. Colonelul Sturdza își făcuse studiile militare în Germania și fusese, înainte de război, profesor de educație militară și director al Școlii de ofițeri de infanterie. Aparținând vechii aristocrației, fiu și ginere al unor înalți demnitari, colonelul Sturdza se bucura de încrederea și simpatia unor șefi ai armatei române, care, în timpul războiului, i-au încredințat comanda Brigăzii 7 mixte***.

Între 22-31 decembrie 1916 s-a desfășurat bătălia de la Cașin, pe un front care s-a întins de la Ghimeș până în Vrancea. Lupta a început în sectorul lui Sturdza, care s-a retras fără să opună vreo rezistență. „Cu tot ordinul generalului Averescu de a relua ofensiva, sau cel puțin a rămâne pe loc, spre a nu descoperi stînga Diviziei 15, Sturdza crede că această mișcare ar fi riscată și continuă la 31 [decembrie] retragerea oprindu-se pe [Muntele] Răchitașul, călare pe Valea Șușitei****. Noua poziție a Brigăzii 7 mixte a fost atacată la 5 ianuarie 1917 de generalul austriac Ruiz von Roxas. „Fără să reziste, colonelul Sturdza dă ordinul pentru o nouă retragere, pe linia Șușitei: Cîmpurile-Răcoasa-Momlia, abandonînd dușmanului o considerabilă porțiune de teren. Această retragere prematură, prin nimic justificată, compromitea aripa stîngă a Diviziei 15, și, prin aceasta, aripa Armatei 9 rusă. Venind după alte două retrageri, executate din ordinul aceluiași comandant [Sturdza], ea deveni suspectă comandantului Armatei a 2-a. Averescu ordonă oprirea retragerii, care urma să se facă, la caz de nevoie, pas cu pas. Odată cu aceasta, Averescu puse sub observație pe colonelul Sturdza[...]*****. „Spre a deruta bănuielele, Sturdza își îndoi energia și severitatea. Locotenentul Ciulei, acuzat de Sturdza că se retrăsese

** Pentru acești doi oameni politici, a se vedea și *Magazin Istorie*, nr. 10/1973 — a.r.

*** Brigăzile mixte cuprindeau unitățile din cele trei arme: cavalerie, infanterie și artilerie — n.r.

**** C. Kirilescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, ed. II, vol. II, p. 278.

***** Ibidem, p. 282.

* Ediția de seară a ziarului democrat-independent *Înzădă*; a apărut la București, între 1919-1921 — n.r.

de pe poziție cu unitatea sa fără ordin, fu condamnat la moarte și executat”.

De fapt, în ce constase această „retragere de pe poziție” pentru care un om a fost dus în fața plutonului de execuție?

Fapte

După retragerea ordonată de Sturdza la 5 ianuarie, frontul se stabilise pe linia Țimpușle-Momia. În acest din urmă punct, la cota 625, se găsea acum — alături de alte unități — detașamentul căpitanului Mărculescu, în cadrul căruia Ciulei comanda compania I. Momia, o înălțime care domina Valea Șușitei, era un foarte bun punct de observație. „De aceea, s-au dat pentru stăpânirea ei numeroase lupte sângeroase, care i-au creat o tristă celebritate”.

În după-amiaza zilei de 8 ianuarie, inamicul a dezlănțuit un puternic atac asupra acestei înălțimi; trupele care o apărau — între care și detașamentul comandat de Mărculescu — nu i-au putut face față și s-au retras. Luptele au continuat, însă, cu deosebită violență și cu succese schimbătoare.

În detașamentul lui Mărculescu se găsea ca ofițer de rezervă căpitanul Polihroniadi, care, eliminat din armată înainte de 1916 pentru „rele purtări”, urmărea acum reactivarea și chiar înaintarea în grad. El nu a participat la luptele de la Momia, sub motiv că a fost reținut de administrația unității. Îndată după sfârșitul luptei, însă, Polihroniadi a alergat la Sturdza și i-a raportat înfrângerea unității, aruncând vina pe Mărculescu — ca fiind incapabil să conducă — și pe sublocotenentul Ciulei — cu care avusese o altercație cu câteva zile în urmă — pe care l-a prezentat ca recalcitrant și... fugar de pe front!

În baza acestor informații, Sturdza a venit în aceeași noapte în sectorul respectiv, a adunat trupa și ofițerii ce se aflau prin împrejurimi. A scos din rânduri pe Mărculescu și pe Ciulei, declarându-i vinovați de... retragerea de pe Momia, poruncind — ilegal, firește — citorva soldați să tragă în ei și el însuși a tras câteva focuri de carabină. Ciulei a sărit în apa Șușitei, iar Mărculescu a căzut rănit, dar îndată după plecarea lui Sturdza, s-a ridicat și a dispărut în pădure. Ciulei a stat vreo două ore în apa Șușitei, apoi, înfrigorat, a mers în satul Verdea, unde s-a adăpostit în casa unui gospodar. A doua zi, un subofițer din plutonul de cavalerie, care îndeplinea serviciul de ștafetă, l-a arestat și l-a dus la brigadă.

În după-amiaza zilei de 10 ianuarie 1917, Sturdza a întocmit o reclamație către pre-

* C. Kirilescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, ed. II, vol. II, p. 429; gradul ofițerului e greșit indicat: Ciulei era sublocotenent.

** Ibidem, p. 426.

torul*** Divizie 1, în care arăta, mistificând grosolan faptele, că, în ziua când a inspectat unitatea lui Mărculescu, ofițerii l-au primit cu priviri ostile; în timp ce-l mostra pe Mărculescu pentru moliciune și nepăsare, o companie ar fi trecut la inamic; a trebuit ca el personal — pretindea colonelul Sturdza — însoțit de un locotenent de cavalerie și de oordonată, să alege la punctul de ruptură, încercând să organizeze închiderea golului. Mărculescu nu l-ar fi urmat, ci ar fi fugit în vale, cu restul trupe. De asemenea, ar fi fugit și Ciulei. Pentru asta — motiva colonelul — a trebuit să ordone a se trage în ei.

La 26 ianuarie 1917, Ciulei a fost înaintat la Pretura Diviziei 1, pentru a fi anchetat. În cazul lui, instrucția penală a fost făcută și de comisarul regal**** al Curții Martiale a Diviziei 1, care a întocmit un al doilea dosar de anchetă. Declarațiile celor audiați au adus o serie de elemente favorabile inculpatului. Acest al doilea dosar de anchetă (cu nr. 68) a ajuns la Curtea Martială chiar în ziua de 8 februarie, data stabilită pentru începerea procesului. Inculpatul ceruse ca martor pe sublocotenentul Popescu Dionisie, iar acuzarea — pe Polihroniadi. S-a numit un apărător din oficiu. Cu două zile înainte, un maior medic consultase pe Ciulei și constatare că era bolnav și avea temperatură mare, recomandând internarea lui într-un spital. Dar Curtea Martială a Armatei 2, întrunită în ziua de 8 februarie 1917, la ora 3 după-masă, n-a luat în considerare raportul medicului, și astfel inculpatul, bolnav cum era, a fost adus, sub pază severă, în fața instanței de judecată.

Procesul: acuzatorul dezertează

Chiar de la început, de comun acord, atât comisarul regal, din partea acuzării, cât și locotenentul Bogdan, apărătorul din oficiu, au cerut amnarea procesului, invocând pe de o parte lipsa principalilor martori din ambele părți, iar pe de altă parte faptul că dosarul complementar cu nr. 68, sosit chiar atunci, nu fusese încă cercetat de nici una din părți. Dar curtea a respins cererea de amnare, și s-a trecut la judecarea fondului, după procedura obișnuită. La urmă, a avut cuvântul acuzatul, care a spus ferm: „Nu sînt vinovat.

*** Ofițer cu pregătire juridică, funcționând în timp de război pe lângă comandamentele de armată, de corp de armată, de divizii sau detașamente independente de forță unei brigăzi, îndeplinind atribuțiile de poliție administrativă și judecătorească și competența de judecată a unor infracțiuni sancționate cu pedeapsă până la 2 ani — n.r.

**** Ofițeri îndeplinind funcția de procurori militari și raportori, numiți pe lângă fiecare curte marțială — n.r.

Doresc să fiu trimis pe front, în linia întâia, ca să-mi fac datoria ca și până acum”.

Acuzatul a fost scos din sală, iar curtea s-a retras pentru deliberare într-o încăpere alăturată, anunțând apoi sentința: Ciulei a fost condamnat la moarte. Din nefericire pentru inculpat, prin Decretul regal din 10 ianuarie 1917, dreptul de recurs la Curtea superioară de justiție militară fusese suspendat. Cu aceasta, procesul a luat sfârșit; la 10 februarie, pe poligonul de tragere din Bacău, Ciulei a înfruntat cu curaj moartea, nelăsând să fie legat la ochi.

Concomitent cu anchetarea și judecarea lui Ciulei, s-a petrecut, însă, faptul cel mai uluitor. Cu două zile înaintea procesului, în dimineața zilei de 6 februarie 1917, colonelul Alexandru Sturdza a... dispărut! Abia peste cinci zile, la 11 februarie* s-a aflat în mod sigur că Sturdza dezertase la austro-germani, prin sectorul de la piciorul dealului Voloșcani. Ajuns la inamic, trădătorul a tipărit o „chemare” către luptătorii români, îndemnându-i să-l urmeze. După cum se știe, acțiunea trădătorului n-a izbutit și planul i s-a prăbușit rușinos. La 11 martie, el a fost judecat în contumacie de către aceeași Curte Marțială și — la numai o lună după Ciulei — condamnat la moarte și degradare militară, pentru dezertare la inamic și înaltă trădare. Aceeași pedeapsă a primit-o și locotenentul Constantin Wachman, aghiotantul lui Sturdza. La 20 martie 1917, a fost executat locotenent-colonelul Crăniceanu, comandantul Regimentului 15 Vaslui, complicele lui Sturdza.

La 24 iunie 1917, în contumacie, Sturdza a fost condamnat a doua oară la moarte de Curtea Marțială, pentru că în decembrie 1916 dăduse ordin, cu de la sine putere, să fie împușcat un sergent artilerist, fără să fi existat contra lui vreo sentință de condamnare. Curtea a considerat faptul drept crimă cu premeditare. La fel a fost considerat și atacul neizbutit împotriva lui Ciulei și Mărculescu, din noaptea de 8 ianuarie.

Adevărații vinovați pentru fapta impuțată lui Ciulei și-au primit răsplata faptelor: Sturdza — prin condamnarea la moarte în contumacie și stigmatul de trădător; Polihroniadi, fost ofițer de carieră, care servise ca martor împotriva lui Ciulei, n-a mai obținut reactivarea. S-a dovedit că nici el și nici Sturdza nu se aflaseră la locul luptei; mințiseră amândoi, contrazicându-se, când s-au lăudat că au reparat ei spăratura frontului.

Capitanul Mărculescu a supraviețuit războiului și a ajuns locotenent-colonel. După ce Sturdza a tras asupra lui, s-a refu-

giat la un spital din Burdujeni, apoi la Botoșani. Fusese rănit la gât și la mână stângă. Însănătoșindu-se, s-a reîntors la Regimentul 8 Buzău, unde a luat în primire comanda companiei cu care luptase în Dobrogea. După dezertarea lui Sturdza, cazul său a fost văzut în altă lumină.

O farsă judiciară

Dar nu numai cazul său, ci și al lui Ciulei: opinia publică românească a înțeles că ofițerul nu a fost decît victima unor manevre ale trădătorului Sturdza, și așa se explică de ce, pledînd cu insistență în favoarea unei largi amnistii, presa vremii a adus ca argument, între altele, și cazul Ciulei.

Revizuirea în materie penală este strîns legată de posibilitatea intervenirii unor erori judiciare. Orice revizuire presupune o eroare de fapt. De aceea, în legislația modernă s-a introdus instituția juridică a revizuirii în scopul desființării hotărîrilor judecătorești viciate sub aspectul stabilității adevărului. Călăuzită de o asemenea intenție, în mai 1920, soția victimei, Ecaterina Ciulei** a deschis acțiune de revizuire, sau cum se numea pe atunci, recurs-revizuire fiind convinsă că, pe această cale se va ajunge la o soluție radical opusă celei pronunțate anterior.

În momentul cînd cel datorită căruia s-a montat procesul — colonelul Sturdza — a dezertat, în mod normal ar fi trebuit ca în mintea judecătorilor să încoltească o bănuială; și chiar dacă ordinul de întru-nire a Curții Marțiale nu mai putea fi revocat, la deschiderea ședinței, președintele ar fi trebuit să ceară el însuși, cel dintîi, amnarea procesului, măcar pînă la lămurirea cazului Sturdza, produsă, de altfel, cum am arătat, chiar a doua zi după execuția lui Ciulei! Mai mult decît atît: Curtea Marțială a avut la dispoziție trei motive, dintre cele mai temeinice, pentru amnarea procesului: lipsa martorilor, boala acuzatului — aducerea în fața instanței a unui om bolnav fiind de altfel, ilegală — și mai ales nepuțința de a fi folosite probele din dosarul complementar nr. 68. Nici un magistrat integru și nepărtinitor nu și-ar fi putut permite să nesocotească un întreg dosar de anchetă și să nu acorde unui acuzat posibilitatea de a se apăra în condiții optime.

Dar, în afară de aceste nulități absolute, invocate în sprijinul revizuirii ca vicii de formă, și pe fond sentința a fost total neîntemeiată. S-a imputat lui Ciulei că ar fi părăsit, împreună cu compania, cota

* Vezi: mareșal Alexandru Averescu, *Notițe zilnice din război (1916-1918)*, ed. III; 24. I (6. II): Sturdza „ar fi dispărut cu locotenentul Wachman. S-a găsit cadavru ordonantei lui Sturdza: omorît de cine?” (p. 126); 29. I (11. II): „Orbîl... colonelul Sturdza a trecut la inamic!” (p. 128).

** Ecaterina Ciulei trăiește și azi, ca pensionară la Galați. Cel doi fiu — Constantin și Victor — sînt morți (cel din urmă ca soldat în cel de-al doilea război mondial). Trăiește, la Slatina, și fratele victimei, Leonida Ciulei, ofițer invalid din primul război mondial — n.a.

625 (Momfia), dar această învinuire nu era sprijinită pe probe concludente. Mărturiile au fost depuse de oameni care s-au dovedit ei înșiși trădători sau lași (Sturdza și Polihroniadi), în timp ce probele favorabile acuzatului (dosarul nr. 68) au fost greșit interpretate sau pur și simplu nesocotite.

Toate acestea arată că desfășurarea procesului a fost condusă cu vădăciță părtinire și superficialitate, și mai ales cu o uimitoare grabă, care ar putea să pară enigmatică, dacă n-am ști că în fruntea Curții Marțiale s-a aflat, ca președinte, un foarte bun prieten al... colonelului Sturdza.

Prin urmare, era limpede că se produsese cu bună știință o gravă eroare judiciară, pentru a cărei îndreptare familia s-a adresat justiției.

La 24 mai 1920, Curtea superioară de justiție militară, întrunită pentru a judeca recursul-revizuire cerut de Ecaterina Ciulei, a dat „Încheierea N. 689”, în care se spune: „Văzînd Decretul N. 1547 din 9 aprilie 1920, considerînd că art. 1 din sus-menționatul Decret-Lege declară amnistiate toate faptele comise de toți cei chemați sub arme sau care au îndeplinit un serviciu în armată în timpul războiului mondial, excluzînd de la beneficiul acestei amnistii numai infracțiunile specificate în Decret;

că **faptul imputat recurrentului, neîntîrînd în nici una din acele excepțiuni, el este amnistiat** și ca atare urmează a se declara stînsă acțiunea publică și a se închide dosarul; pentru aceste motive, **declară stînsă acțiunea publică și închide dosarul acestei afaceri**” [subl.n.].

Potrivit prevederilor din Codul de procedură penală din acea vreme, cit și practicii judiciare constante, amnistia fiind de ordine publică nu poate fi refuzată de cel interesat. Amnistia este un act de clemență a puterii de stat care — pentru considerații de ordin politic și social — renunță la aplicarea sancțiunilor de drept penal. În consecință, amnistia împiedică sau oprește urmărirea penală și judecata, ori șterge condamnarea pronunțată. Din acest punct de vedere, deși amnistia produce aceleași efecte ca și reabilitarea, ea rămîne totuși un act de clemență.

Este de reținut că atît reabilitarea cit și amnistia sînt instituții de drept care, după trecerea unei perioade de timp sau prin clemență, fac să înceteze decăderile, interdicțiile și incapacitățile prevăzute în legile penale. Or, în cazul Ciulei, nu sînt suficiente nici amnistia, nici reabilitarea judecătorească. Ciulei a fost un om nevinovat, și ca atare, față de posteritate, justiția trebuie să-l declare nevinovat.

Justiția vremii nu s-a grăbit s-o facă. Oamenii care l-au cunoscut și au luptat alături de el i-au păstrat, însă, sublocotenentului Ciulei o amintire nepătată. În anii de după primul război mondial, au circulat diferite știri în legătură cu Ciulei. Cîntecul

Microcronologie

1916: 22-31.XII. — bătălia de la Cașin;

31.XII. — Sturdza ordonă prima retragere, pe Muntele Răchitașul;

1917: 5.I. — atacul generalului Ruiz von Roxas;

— Sturdza ordonă a doua retragere, pe valea Șușitei (linia Cîmpurile-Momlia);

8.I. — atac inamic asupra cotei 625 (Momlia); apărătorii se retrag;

— tentativă de omor a lui Sturdza asupra lui Ciulei;

9.I. — Ciulei este arestat;

10.I. — Sturdza înaintează reclamația contra lui Ciulei;

26.I. — Ciulei este înaintat pentru judecată;

6.II. — Sturdza dispare;

8.II. — procesul lui Ciulei;

10.II. — Ciulei este executat;

11.II. — se confirmă dezertarea lui Sturdza la inamic.

popular spune că ar fi fost grațiat, dar că, pînă a sosit ostașul cu ordinul, ofițerul fusese împușcat. S-a mai spus că Ciulei a fost decorat post-mortem, și avansat în grad, că numele lui a fost scris pe placa de onoare din cimitirul eroilor din București și trecut în **Cartea de Onoare** a armatei. S-a mai auzit că osemintele lui au fost dezgropate și reînchinate cu onoruri militare, după unii la Bacău, după alții la Slatina. Din toate acestea, nimic nu este adevărat; osemintele lui Ciulei zac și astăzi pe poligonul de tragere de la Bacău.

Dar dreptatea este imprescriptibilă. Ceea ce nu a făcut justiția burgheză, poate repara justiția noastră socialistă, pentru care slujirea adevărului și dreptății constituie rațiunea sa de a fi. Instrumentul juridic prin care se poate repara această odioasă eroare judiciară este recursul extraordinar. Potrivit articolului 410 din actualul Cod de procedură penală, recursul extraordinar în favoarea celui condamnat se poate face oricînd, **chiar și după moartea acestuia**. Este o cale de atac prin care Tribunalul Suprem, în temeiul articolului 414 din același cod, poate **hotărî achitarea** condamnatului.

Singura soluție care se impune în cazul sublocotenentului Ciulei este, așadar, achitarea.

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

■ Popularitate

Cunoscutul scriitor american Mark Twain primea nenumărate scrisori pe adrese ca: „Mark Twain, Statele Unite” sau „Mark Twain, Omenirea” etc.

Un admirator original i-a scris pe adresa:

„Mark Twain, naiba știe unde”, scrisoare pe care umoristul a primit-o și la care a răspuns lapidar: „Uite c-a știut”.

G. DASCĂLU,
Ploiești

■ Colegiul țărănesc

„Colegiul țărănesc s-a pronunțat ieri în toată țara în favoarea candidaților guvernului, scria *Adămurul* nr. 5567 din 1905. Au fost aleși d-nii Radu Văcărescu, Barbu Catargiu, Tașcă, Paximade, Mangîru, Cristea Manea și alți bravi apărători ai țărănimii [...] Nici un țăran nu s-a ales. Un așa triumf n-a obținut încă nici un guvern la colegiul țărănesc. Bătrîni, tineri, femei, copii, matoțoi, pescari dau cu căciula în cîini și urlă de bucurie! Așa triumf țărănesc nici nu s-a mai văzut. La Jockey-Club sosesc numai telegrame în franțuzește de la badea Stan Cioacă, Lache Turță, Florea Toader etc. cu «Vive l'êlu des paysans!»”.

I. CIUTU,
București

■ Nume de amărit

Scriitorul Anton Bacalbașa (1856-1935), părintele literar al aprigului și ridi-

colului „Moș Teacă”, a fost invitat într-o seară la o petrecere. Printre ceilalți invitați se afla și un general în retragere. Acesta tocmai citise volumul de schițe satirice în care Bacalbașa demască tarele vieții cazone. Fără să știe că scriitorul se afla chiar în fața sa, generalul indignat amenința că-l va chema pe autor în fața justiției pentru injurii aduse corpului ofițeresc. La care Bacalbașa a intervenit.

— Lăsați-l, d-le general. Cine știe ce amărit o fi și scriitorul acesta. Nu vedeți? Pînă și numele îl are ca vai de capul lui, *ba cal*, *ba șă*.

M. VORNICU,
București

■ Norocul precupeței

Regele Cyrus al Persiei a fost informat că o precupeță l-a vorbit de rău.

— Precupeța mulțumească cerului — a răspuns acesta — că nu are armată, altfel, ar fi trebuit să-i declar război.

Gr. IONAS,
Ploiești

Reproducînd o știre despre înmulțirea lupilor în Muntenia, redacția comentează: „Buletinul uită să ne spuie la cît se suie și numărul vitelor mîncate de lupii cei cu două picioare și ce mijloc s-ar putea întruie pentru împuținairea acestor fiare mai nesățioase decît cele cu 4 picioare?”.

★

„Mai deunăzi o damă foarte delicată zicea cu un aer serios ce o înfrumusețea și mai mult. Astăzi am făcut un voiaj tare ostentiv de la grădina publică pînă la sediu [locuință], dar peste o lună am să fac o primblare prin Italia și prin Franța”.

★

„De ce lipsesc banii la noi? D. Calambureanu răspunde: din pricină că banul este un nume rar (numerar)”.

★

„Omul e născut vinător. Aceasta o adevărec băieții ce prind cărăbuși, danții [de la engl. *dandy* — filfizon — *n.n.*] ce-i mînlăcă, gurile căscate ce prind muște, femeile ce vinează inimi ș.a. și bărbații care pîndesc posturile, iar după ce le prind mrelesc pe bieții împirinați și pentru că nu-s antropofagi se mărginesc a-i mulge”.

(Din revista pașoptistă *Pro-pășirea*, nr. 3, 23 ianuarie; 18, 14 mai; 20, 28 mai; 33, 27 august, 1844).

Aceste Zîmbete nu au pretenția de a fi inedite. Apariția lor anterioară în alte ziare, reviste și cărți nu reprezintă o piedică în publicarea lor, cu condiția să aibă o vechime de minimum 10 ani. Colaboratorii noștri sînt rugați să indice exact sursa (cu data respectivă).

CLANUL REGINA MARIA — BARBU ȘTIRBEY

SIMONA LAHOVARY

Fragmentele din Jurnalul Simonei Lahovary, pe care le publicăm în numărul de față, acoperă o perioadă scurtă (circa un an și jumătate), dar foarte agitată. Pe fundalul crizei economice care se apropie (unele vagi ecouri pătrund până în incinta castelelor regale) și a instabilității politice tot mai accentuate, se desfășoară în culise și la lumina zilei o aprigă lăcomie pentru putere, din care nu lipsesc — dimpotrivă — loviturile joase, șantajele și schimbările de pozții cu 180°. Sînt ultimele luni ale regenței, ultimele zvîrcoliri ale clanului regina Maria — Barbu Știrbey de a se crampona de o putere care începe să-i scape.

Simțind încotro bate vîntul, politicieni, curtezani, oameni de afaceri încep să se orienteze spre Carol Caraiman* care se pregătește să se instaleze pe tron și care promite flecăruia puterea politică, o eră a „marilor lovituri” și a îmbogățirii nestăvillite. Deși trăind la curte — sau tocmai de aceea — Simona Lahovary nu știe mare lucru despre ce se pregătește împotriva patronilor ei, nu sesizează la timp pîrueta prințului Nicolae, peripețiile tragi-comice ale logodnelor principesei Ileana, escrocheriile Elisabetel. La fel de atașată Mariei, Simona Lahovary îi observă totuși cu din ce în ce mai multă luciditate defectele: ruptura de realitate, vanitatea bolnavicioasă, atracția față de elementele dubioase, lipsa de inteligență și de cultură.

Cîteva pagini de un haz involuntar prezintă un așa-zis congres internațional al „agricultorilor”, în care se adună jălnice specimene de aristocrați, doritori să găsească soluții care să-l apere de expropriere. De data aceasta, luciditatea autoarei nu mai funcționează. Cutremurătoare prin cinismul lor înconștient sînt și cele cîteva rînduri referitoare la focolul de la Moreni, a cărui sondă în flăcări i se pare Simonei Lahovary „excelent plasată”.

Ca și fragmentele anterioare, talentul de portretistică incisivă a autoarei se manifestă din plin: regina Victoria a Spaniei, Alexandru Cantacuzino, Mihailache, principele de Pless și alții sînt întinși în insectarul acestor memorii care (ca atîtea ilustre precedente) trăiesc mai cu seamă prin mafiile și aciditate.

H. DONA

* Numele sub care a trăit fostul prinț Carol după repetatele sale renunțări la coroană și după dezmoștenirea sa de către regele Ferdinand. Pentru aventurile personajului și implicațiile lor în viața politică românească, vezi și *Magazin Istoric*, nr. 1 și 6/1967; 6 și 7/1972.

Paris, 10 februarie 1929

Ceai la d-na Alma Spreckles¹. Ai impresia că intri într-o sală de expoziție (înainte de aducerea exponatelor) sau în holul pustiit al unui mare hotel. Păharele aurite dăruite de regină se află într-o vitrină: există de asemenea, jîlful de lemn argintat pe care Loie Fuller l-a luat din anticamera Palatului regal și care ne-a dat multă bătaie de cap cu transportul! Lucrurile astea trebuiau să fie expuse la muzeul fondat de Alma la San Francisco — pentru care a ales, ceva mai fericit și 14 bronziuri de Rodin în mărime naturală. Ea însăși este asemenea sculpturilor lui Rodin: se mișcă încet printre invitații pe care abia îi cunoaște și care nu se cunosc cîtuși de puțin între ei. Americanii nu vorbesc franțuzește, iar francezii nu știu deloc engleza. O mîndrie indolentă îi dă d-nei Spreckles faptul că e născută de Bretteville. Un văr marchiz și ficele îi păzește casa, deoarece Alma locuiește la Ritz² unde e mai vesel, spune ea.

Bunicul de Bretteville se răsfășă pe perete într-o uni-

1) Soția unui mare bogătaş american, cu care Maria s-a împrietinit în timpul călătoriilor sale în S.U.A.

2) Celebru hotel parizian fondat de César Ritz în 1898 și situat în Place Vendôme.

formă Second Empire³ și cu mustățile corespunzătoare. Sub geamul tabloului decorațiile sale par adevărate, sub un alt geam bretelele de decorație învâinate dau impresia a nu fi chiar atât de autentice. D-na Spreckles este categoric convinsă de autenticitatea lor, dar în această ignoranță societate nimeni nu a auzit de familia de Bretteville și de gloria ei. Alma își mărturisește că, atunci când eram la New York, Lote Fuller a sfătuit-o să ofere 10 000 dolari doamnelor de companie ale reginei, pentru a și le face prietene! Și eu, care credeam că băusem până la fund paharul știrilor despre această îngrozitoare căldorie... Cutia americană cu surprize e nepuizabilă.

București, 7 mai 1929

Revelații ale reginei asupra curții Spaniei: regele Alfonso⁶, atât de seducător, este un monstru. Își detestă soția și copiii și nici o femeie nu este la adăpost de avansurile sale. Soția lui i-a spus reginei noastre: „Nimic nu m-ar face mai fericită decât ca Ileana să-mi fie noră, dar știindu-l pe Alfonso, nu pot să doresc această situație decât unei femei pe care aș urî-o din tot sufletul, dacă aș fi capabilă să urdesc. Mă înfior la gândul că o femeie tîndră ar intra în casa noastră, mai ales cu un soț atât de bolnăvicios ca fiul meu. Alfonso nu are nimic sfînt cînd e vorba de plăcerile lui...”

Principele de Asturia este hemofil⁴, cel de-al doilea principe e surdo-mut, cel de-al

treilea⁵, care e sîndtos, nu are decît 16 ani: terenul de vîndare matrimonială deci este limitat, chiar dacă facem abstracție de pericolul Alfonso.

Regina Spaniei arată încă strălucitor de proaspătă — o mască sub care își ascunde tragedia existenței. Surd în fața tiraniilor tiranului și a tarelor filosofice ale copiilor săi, se împodobește cu bijuterii și se îmbracă la Paris. În spatele rochiilor și frivolidății se află drama. Noroc de firea ei, care, nefiind prea profundă, o mai ajută puțin. Ar putea fi mult mai nefericită dacă ar vrea... sau dacă ar ști să fie. Lîngă ea „monstrul” părea la fel de fermecător, chiar și după desînnuire. Secrete și ascunzături ale vieții lor regale.

București, 9 mai 1929

Era știrilor senzaționale: Eliza [Brătianu] îmi spune că unii nemulțumiți din partidul liberal s-ar gîndi la... o regență a principelui de Hohenzollern, nepotul regelui Ferdinand. Sint cei care socotesc că principele Nicolae nu este în măsură să se afirme, care se tem ca familia Buzdugan⁷ să nu se afirme prea mult și căvora le e frică de revenirea „domniilor pămîntene”. Eliza îmi spune: „Bagd de seamă că noi îndurăm astăzi o serie de lucruri împotriva cărora tatăl dumitale, socrul meu etc. au luptat altădată: cînd domnoare, dominația străinilor [Rist⁸ și Co.]” Eliza adaugă chiar: „Maniu și transilvănenii!” E adevărat că Brătianu voia

Transilvania fără transilvăneni. O fi oare nora sa de acord cu butăda lui?

Indiscreție în schimbul indiscreției; îi spun că Maurodi s-a dus să-i vorbească reginei de întoarcerea principelui Carol. Grozav de interesată, ea îmi spune că cei din partid [liberal] se tem de asta.

București, 28 mai 1929

Pamfil Șeicaru vine la Ultima oră și, plimbîndu-se în lung și în lat, gesticulează și scripă un torrent de injurii la adresa reginei. O acuză că vrea să tulbure ordinea statului, că uneltește să-l readucă pe Carol ca regent pentru a forma un nou Consiliu de regență alături de ea și Nicolae.

București, 5 iunie 1929

Inaugurare foarte solemnă a Congresului de agricultură¹⁰ în clădirea Parlamentului. Marchizul de Vogüe prezidează cu distincție, prietenul nostru Nicolai pe lîngă că este nepotul marchizului, este și secretarul general al congresului. Ciceo Pop¹¹ rostește în românește un preambul; deși este amabil, se simte că în sinea lui e enervat că limba dezbaterilor trebuie să fie franceza și nu germana, pe care cel puțin o înțelege. D-l Nasta citește în franceză un istoric al exprorierii în România și bolmojește sfîrșitul cuvintelor care nu-i sint familiare. Am

10) „Agricultorii” prezenți la Congresul internațional erau—așa cum se va vedea și din fragmentele următoare—mai mult membri ai înaltei aristocrații europene. Scopul congresului era găsirea modului de creștere al rentabilității agriculturii și al colaborării țărilor agricole în desfacerea produselor agro-alimentare. Acest congres, care reunea în principal, pe deținătorii marilor proprietăți funciare reprezenta și el, în felul său, unul din simptomele crizei economice care se anunța în agricultura numeroaselor țări.

11) Ștefan Ciceo Pop, avocat și om politic român din Transilvania, membru în Comitetul de conducere al Partidului Național Român; de mai multe ori deputat în Parlamentul din Budapesta. A fost vicepreședinte al Adunării Naționale de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918; în cîteva rînduri ministru și președinte al Camerei deputaților în perioada 1928-1931.

3) Uniformă din timpul celui de-al doilea imperiu creat de Napoleon III.

4) Maria voia s-o mărite pe Ileana cu principele de Asturia.

5) Alfonso XIII, ultimul rege al Spaniei din dinastia Bourbonilor. S-a născut în 1886 și a murit în 1941. A domnit între 1886 și 1931.

6) Maladie la singelui în care datorită coagularii prea înecete și tirzii apare pericolul hemoragiilor repetate și prelungite. De regulă boala este transmisă ereditar de către mamă urmașilor de sex bărbătesc.

7) Tatăl printului Juan Carlos actualul moștenitor la tronul Spaniei.

8) G. Buzdugan (1867-1929). Președinte al Înaltei Curți de Casație, iar din 1927 membru al regentei, alături de printul Nicolae și mitropolitul Miron Cristea.

9) Contractarea unor împrumuturi în străinătate a atras după sine instituirea unui sistem de control al creditelor prin „consilieri tehnici” și „experti” străini, care au acaparat pozițiile cheie dintr-o serie de instituții economice. Prima comisie de controlori financiari străini avea în frunte pe reprezentantul băncilor creditoare, Charles Rist, prim-viceguvernator al Băncii Franței.

fost chemată la Cotroceni înainte de discursul în franceză al lui Mihalache. Didina Cantacuzino¹² se lăfăie cu voluptate pe banca miniștrilor. După-amiază s-a lucrat pe secții; în cea feminină, delegata Germaniei s-a remarcat printr-o precizie inteligentă și documentată.

București, 6 iunie 1929

Cineva i-a declarat lui Voșev: „E cam trist pentru noi că acest congres se ține în România, după ce agricultura de aici a fost distrusă de expropriere”. Răspuns: „Pe noi tocmai asta ne interesează — să vedem că experiența a dat greș — cel puțin nu vom mai încerca să o punem în aplicare la noi”...

București, 9 iunie 1929

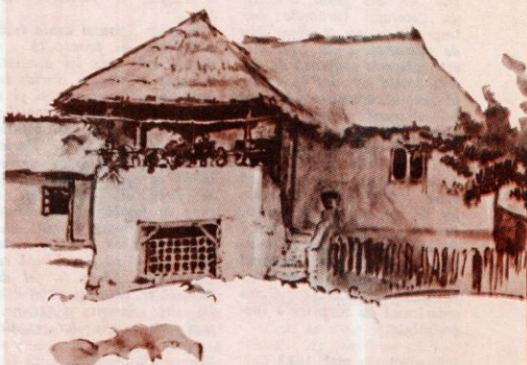
La Cotroceni, pe alea principală, congresiștii stau la început grupăți pe naționalități. Contele [ceh] Terry Min-sky se mulțumește cu grupul său și cu eticheta cehoslovacă. După ce toată lumea defilează prin fața treptelor unde se află familia regală, eu îl consolez, prezentându-l personal. Dintr-o dată, contele se simte ca la el acasă, căci adevărata sa naționalitate este cea a privilegiilor aristocratice. Fluturându-și valurile albe și urmată de o întreagă suită regină trece de pe o terasă pe alta, printre trandafiri. Dl. Massé, fostul ministru francez, cade într-o admirație lirică.

București, 10 iunie 1929

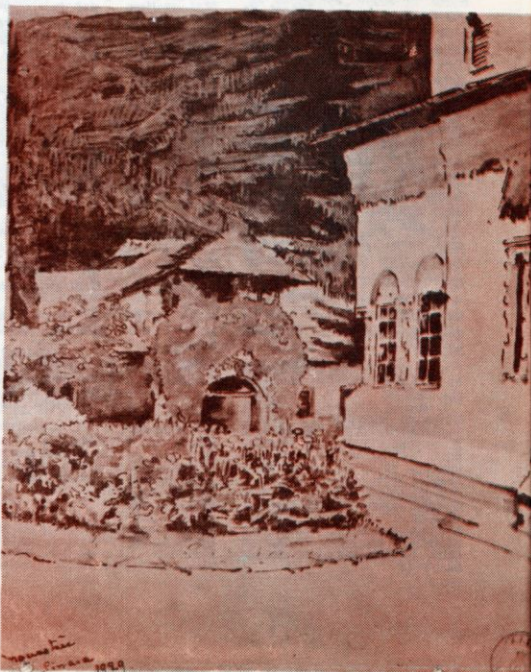
Congresiștii la Mogoșoaia. Vine și Didina cu cucoanele ei. Martha și cu ea, fiecare crede că-i face celeilalte o concesie, una că a venit, cealaltă că a primit-o. Totul nu-i decât o farsă. Cum voi fi arătând eu în asemenea situație? Semn de întrebare!

Ieri dimineață a fost inaugurat bustul unchiului Jean

(12) Alexandrina Cantacuzino „sinistra babă” a extremei drepte românești, prietenă și protectoare a legionarilor. Cîteva din trăsăturile sale au intrat — transfigurare artisticește în portretul „Hangerloacei” din romanele postbelice ale lui G. Călinescu.

Ca orice vîdstar de familie bună, d-na Lahovary își consacră o parte din timp artelor frumoase: desenele sale reprezintă conacul de la Măldărești (1928) și Măndștirea Sîncii (1929)

[Lahovary] în Parcul Carol. Sub un soare torid, Mihalache a ținut un discurs excelent, plin de măsură și tact. Mă amuză când îl văd plătându-se modest sub egida conservatoare a defunctului.

În tren, 11 iunie 1929

Între București și Ploiești o furtună s-a abătut ca o masă compactă și aproape solidă asupra noastră. Cămarășescu¹³ mă duce să văd cum arde sonda de la Moreni și să mă întâlnesc la Breaza cu congresiștii. Femeilor loc Moreni și sonda în flăcări e excelent plăsată chiar pe vârful dealului. Ea arde cu un jet enorm, drept, înalt, curat și fără fum, cu un zgomot asurzitor, zguduind pământul cu tresăriri surde și dărâmind tavaturile din casele inginerilor, pe o rază de aproximativ 500 m. În transparență, pe strălucirea ei, sondele din jur par a fi alungite desene japoneze. Trombele de apă care udd încontinuu totul de jur împrejur pe o mare distanță se irizează în lumina incendiului.

Florică¹⁴, 12 iunie 1929

Excursioniștii-congresiști au plecat. Eu am rămas. S-a stins zarva lor heteroclită, în care se amestecau jargoanele entuziaste aduse de fiecare din Italia și Polonia, din Cehoslovacia, Turcia și Egipt. Aseară la Breaza, dl. Mauro, directorul Institutului de Agricultură din Roma, cu ochii săi bătrini ca niște bile în dosul ochelarilor și o tinăra amabilă au ținut toasturi de mulțumire. În dimineața asta la Pitești, după noaptea petrecută în tren, prima masă copioasă, cu sandvișuri și pa-teuri în parcul de la Trivale, apoi vizita la iarmaroc, unde am ajuns după ce șirul de mașini a escaladat un povoi-riș împădurit. Sus pe pa-șițe, alături de câteva brode-

rii frumoase și vechi, toată gama de motive fals românești cu culorile lor așezate aiurea, pe care străinii le iau drept the real thing¹⁵. Prefectul oferă d-nei Mauro o ceramică de-și vine s-o ție la fugă. Acest prefect se numește Călinescu și în plus și Armand¹⁶.

Florică (în sensul reședin-ței — n.r.) îl jelește pe Ion chiar mai tare decât Eliza. În biserică, sarcofagul enorm al tatălui așteaptă ca fiul deo-camdată îngropat provizoriu, să fie pus într-un alt sarco-fag, tot imens, alături de el. În amintirea lor toate lucrurile din casă contribuie la crearea unui adevărat cult. Dar chiar și cele mai vechi nu au nici un haz, iar lam-briurile făcute din lemn nu sînt deloc frumoase. Nici o concesie, nici măcar la faldurile unei stofe; există jaluzele și nu perdele. Fără să simtă nevoia confortului, Ion s-a împăcat de minune cu gaturile austere ale Elizei — rezultatul este relentess¹⁷.

Chiar și paturile sînt bune, dar tari pentru că au severe somiere metalice. Deși Eliza a amenajat o adorabilă gră-dină cu flori etajate, în camere nu găsești o floare. Locuitori Piteștilui vin mereu în pelerinaj; o școală de băieți se îmbulzește zgomotos spre capelă în chip de omagiu... dar și din curiozitate. Vintilă care era acolo pentru a-i primi pe congresiști, nu mi-a suflat un cuvînt despre ultima sa întrevvedere cu regina, dar Eliza afirmă că regina i-ar fi spus: „Acestă țară care mi-a corupt copiii”... și că Vintilă a sărit în sus!

București, 27 iunie 1929

Se întîmplă să fii obseda-t brusc de niște lucruri fără nici o legătură cu mo-

mentul de față. Astfel, în totul enervărilor și plictise-lilor curente și al gîndurilor care mă preocupă, îmi re-vine cu insistență amintirea căldătoriei în America, comen-tată la fel de mult în Europa ca și în România, și nu mai puțin în Statele Unite.

Între cei care au conside-rat-o un eșec pentru a o condamna pe regină și re-gina însăși care credea că a dat o mare lovitură politică, nu putea fi decît o inevita-bilă neînțelegere. Primirea entuziasată care i s-a făcut peste tot, i-a ascuns în-dulung ceea ce era ratat sau rău prevestitor: ea nu și-a dat seama decît treptat de decalajul între propria sa reprezentare și a celorlalți.

La plecarea, regina a cre-zut sincer că face un servi-ciu fărăi sale și s-a întors con-vinsă că a reușit. Satis-facției nevinovate pe care o simțea, fara i-a răspuns cu ironie. Azi, popoarele nu prea sînt binevoitoare față de conducătorii lor, mai ales față de cei care ocupă un tron. Acest scaun regesc este doar tolerat, iar ocu-panților săi nu li se acor-dă nici un credit. În vremea asta, monarhii păstrează cu încăpăținare ve-chile noțiuni despre preroga-tivele dreptului divin, de odinioară, adînc înră-dăcinate în sufletul lor.

Între altele, ei se bazează pe indulgența supușilor lor, care nu există în reali-tate și se miră întotdeauna de ce bunele lor intenții sînt obiectul unor dure atacuri. Așa se face că dorința regi-nei de a cucerii America a eșuat tocmai în punctul pe care nu și l-ar fi închipuit niciodată. Ani de zile a visat la un succes personal care să fie un beneficiu și pentru România, reclamă, propagandă și avantaje finan-ciare. Fantasmagorii ale ce-lor care trăiesc departe de realitate! Desigur că ar fi fost mai bine ca ele să nu fi fost alimentate și încura-

13) Nissa Cămarășescu, descen-dentă a unei familii boieresti, verișoară primară a lui Gh. Tă-tărăscu și fondatoarea mișcării cercetășești feminine în România.
14) Moșia Brătenilor de lângă Pitești.

15) Autentic (în limba engleză).
16) Personajul tratat cu atîta dispreț boieresc este un cunos-cut om politic național-tărănist, Armand Călinescu, viitor prim-ministru în perioada dictaturii re-gale, asasinat de legionari în sep-tembrie 1939.

17) Supărător, iritant (în limba engleză).

jate de dansatoarea Loie Fuller. Dar mare e grădina lui Dumnezeu!

Sinai, 15 Iulie 1929

Prințul german la care amturajul s-a gândit pentru Ileana (fiindcă îi plăcuse și ei) este fiul cel mai vîrstnic al marelui duce de Hessa. Este, pare-se un Lohengrin, dar atât de atașat de umbra ducelui său încît nici o lebdă nu-l poate ademeni de acolo. Asta nu-i convine reginei, care vrea ca fiica sa să-și petreacă cea mai mare parte a timpului în România. Părerea mea e bine stabilită în această privință: genul de căsătorie la care visează regina nu e cel potrivit. Un străin stabilit aici parțial sau total, va fi privit de contribuabilul român cu un aer dănuitor, iar dacă va fi destul de inteligent sau capabil pentru a juca un rol, se află în centrul unui păienjenis de intrigă. Mic¹⁸ se înșală crezînd că un Out-sider¹⁹ energic ar putea fi de ajutor familiei regale, „lipsită de bărbat” spune ea. Faptul de a fi german ar constitui o dificultate în plus, deși cei interesați în relații profitabile cu Germania sînt de pe acum mai numeroși decît naționaliștii exagerați sau decît scandalagii gen Epoca²⁰.

Posada, 30 august 1928

Tînărul principe al Greciei, fiul principesei Maria Bonaparte, sosește peste câteva zile to be locked at²¹. Va anula el oare șansele spaniolilor?²²

Sinai, 11 septembrie 1929

Din ce în ce mai mulți oameni îi spun reginei că ar trebui să facă parte din regență dacă moare patriar-

hul. Din instinct sînt contra, ca și ea de altfel. Vrea să stea la Balcic, să căldătorească și să aibă timp să se ocupe de grădinile ei — dar încrederea pe care o are în sine o face să creadă că ar putea aduce servicii țării.

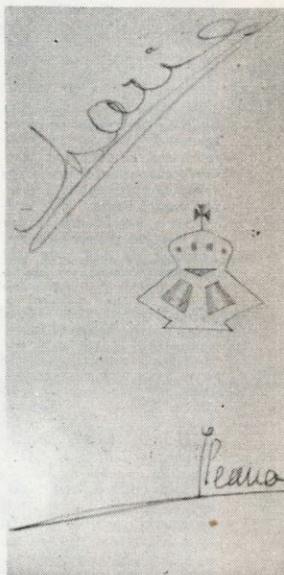
De altfel, problema nu s-a pus niciodată serios, dar face parte din acel val de intrigă jesute în jurul sănătății subrede a patriarhului. Se lansează nume — transilvănenii pe cele ale lui Vaida și Ciceo Popp (nici un semn de exclamație nu pare suficient!). Niște nebuni au venit să propună ziarului lui Mic o campanie în favoarea lui... Iorga! Și numele lui Barbu, care stîrnete întotdeauna isteria lui Grigore Filipescu, plutește prin aer. Mic îmi spune: „Campania de denigrare împotriva reginei este alimentată în primul rînd de Grigore care nu-l poate suferi pe Barbu, și prin rîcoșeu nici pe regină, apoi de ziaristiștii șantașiști, de unele dintre propriile sale gafe și de toți aceia cărora le e teamă ca ea să nu intre în regență, printre care o parte dintre liberali”.

Pe de altă parte nici prietenii ei din guvern nu sînt în favoarea reginei, considerînd că nu prea ar avea mijloace să influențeze o femeie atît de încăpățînată.

Auzind numele lui Barbu, Madgearu, în loc să sară în sus, așa cum ar fi normal, mi-a spus pur și simplu: „Am înghițit multe, o putem înghiți și pe asta”. El crede că făcîndu-se unele presumpțiuni asupra intereselor lui la Steaua, Reșița sau diverse bănci s-ar putea avea mai multă influență asupra lui Barbu decît asupra reginei.

Confuzia domnește și în capetele oamenilor (se referă la oamenii politici) în primul rînd pentru că fiecare gîndește, chiar dacă nu conștient: „De ce n-aș fi eu dictator sau regent?”. Puterea supremă, în trecut regală și de neatinș, este acum obiectul tuturor poftelor, datorită poz-

nelor principelui Carol. Din moment ce, de fapt, avem parte de domnia lui Buzdugan, ideea de regalitate a slăbit; cei care spun că virtual sîntem o republică, continuă prin a-și spune că am putea fi cu adevărat, ceea ce ar fi mai simplu și mai puțin costisitor. Confuzia a pătruns și în mintea lui Aristide Blank! O ridică în slăvi pe regină, dar crede că finanțează mișcarea Vlad Tepeș²³, condusă

de Grigore Filipescu. Desigur că organizația nu acționează împotriva reginei, în schimb Grigore da, și s-ar putea ca fondurile de la Tepeș să alunece uneori la Epoca.

Viena, 12 octombrie 1929

Barbu trece prin Gara de Vest în drum spre Paris. Pesimism; virtual sîntem o

18) Mihaela Catargiu, sub patronajul căreia apărea ziarul Olimpia.

19) Om din afară, străin (în limba engleză).

20) Ziarul patronat de fruntașul conservator Grigore Filipescu.

21) La „vedere” (în limba engleză).

22) Opoziția Mariel eliminase din cursă pe fiul ducelui de Hessa.

23) Organizație reacționară, transformată mai tîrziu în Partidul Conservator.

republică, zice el, în constituție guvernul a dat regalității interpretarea cea mai defavorabilă (lăsând prerogativele regale pe mîna consiliului de miniștri pînă la alegerea celui de-al treilea regent²⁴); principele Nicolae a fost sub orice așteptări, sacă dinastia nu ia poziție, s-a zis cu ea.

În Cuvîntul, Nae Ionescu redeschide controversa pe tema lui Carol, afirmînd că

nav (nebu) și să se retragă la Sinaia etc... Afirmății susținute cu dovezi neconcludente. Totul pentru a demonstra că, din punct de vedere legal, nimic nu l-ar putea împiedica într-o zi pe Carol să facă parte din regență, așa că e prudent și mai ales practic să se prevadă orice.

Pretextul acestor divagații interesante este scrisoarea deschisă prin care Eliza Brătianu respinge unele dintre afirma-

Mitileneu: „Principele are partizanii săi... cînd l-am văzut la Paris studia legile românești... este foarte serios”. E drept că de cînd e la putere, Maniu s-a promănat pentru statu-quo-ul regal, dar oare în stîna sa respinge el ca perspectivă tulburătoare de viitor prezența principelui în cadrul regenței?

București, 29 octombrie 1929

A 54-a aniversare a reginei. Sveltă, într-o rochie de muselină albă, ea nu-și arată vîrsta. Este agitată și degustată. Sosește toată curtea, plus Madgearu și Răducanu: cei doi fărîniști sînt însărcinați să reprezinte clanul naționalilor absenți. E o vreme frumoasă.

Mă reped în apartamentul reginei și-i spun să fie distantă, dar nu sîfnoasă și să nu privească decît spre cer sau în tavan dacă cineva deschide vreun subiect delicat; de asemenea să nu accepte să fie tratată ca un copil pedepsit și pus la colț, deoarece știu de la Mic că Madgearu așa intenționează. El spune că l-a văzut pe Barbu la Paris și că „prințul era furios că regina i-a stricat tot rostul”.

Regina pare a fi de acord că trebuie să se fiină de-o parte de toate o bună bucată de vreme; e indignată nu pentru că nu i s-a dat regența, așa cum se crede, ci din cauza duplicității lui Maniu. Este răscolită și din cauza ultimelor aventuri ale principelui Nicolae, care a stîlciit în bătaie un șofer pe stradă, iar presa a relatat incidentul, exagerînd cu rea credință, ca de obicei. De aceeași părere cu principele Franz Josef de Hohenzollern, care e aici, ea crede că un consiliu de familie ar trebui să-i explice lui Nicolae că nu mai poate continua așa. Dar din cine să fie format acest consiliu de familie? Abia am timp să vorbesc cu ea.

Cella [Delavrancea] îmi confirmă spusele lui Mic: Maniu a venit la regină chiar în dimineața ședinței Parlamentului, pentru a o anunța că

MENÜ

DINTEL

ROYALE DE VOLAILLE EN GELEE
EXCELSIOR DE LANGOUSTE DE KOSSEIR
IMPERIALE DU PAYS DES CIGOGES
NOISETTES DE CHAROLAIS TRANSILVANIA
ZAKUISSES A PERGES D'ARGENTEUIL
MANDARINES SORBETS AU CHAMPAGNE
AURORE DE BRESSE AUX PERLES DU PERIGORD
DIVIERA SALADE
LEANA COUPES A LA BENEDICTINE
ENVOIS DU CAIRE

LE 14 MARS 1930

Meniul unui banchet oferit de regina Maria și principesa Ileana pe vasul MAYFLOWER, în timpul unei excursii pe Nil, în februarie-martie 1930. După cum se vede, inițialele felurilor formează în acrostih Reine Marie („regina Maria“)

pentru a i se permite să se întoarcă de la Milano i s-ar fi cerut să se recunoască bol-

fiile generale făcute într-o carte a lui William Martin și în special pe aceea prin care Brătianu era acuzat că ar fi vrut să instaurze republica pentru folosul său.

În toate astea ceea ce mă uimește este că guvernul nu ia nici o măsura. Ministrul Răducanu i-a spus lui Charles

24) După moartea lui Gh. Buzdugan (6 octombrie 1929) este ales în locul lui ca regent Constantin Sărățeanu, fost consilier la Curtea de Casație, nume puțin cunoscut și a cărui vîrstă înaintată nu-l recomandă pentru asemenea funcție.

„Toată gama de motive fals românești” — vorba Simonei Lahovary — pe trupurile familiei regale: de la stînga spre dreapta: principesa Ileana, principesa Elena, principele Nicolae, regina Maria, ex-regina Elisabeta a Greciei

Sărățeanu va fi regent. Mănușu i-a cerut apoi îngăduința de a spune Parlamentului că i-a propus regența, dar că ea a refuzat-o; regina nu este de acord cu această minciună.

București, 28 noiembrie 1929

Mă enervează s-o văd pe regină considerîndu-se fașă de România un fel de combinație între o cariatidă care duce totul pe umeri și o mamă îndurerată. Îmi face rău cînd folosește jargonul eroico-sentimental, scriind uneori fetițe din America: „Nu am destul timp să răspund tuturor celor care mă solicită. Primesc sute de scrisori, iar zilele îmi sînt închinatute tu-

ror celor care au nevoie de mine. Trebuie să dau ajutor, să susțin, să consolez”.

Mama poporului, regină-judecătoare, soră-consolatoare — toate aceste lucruri comune de care-i sînt pline memoriile, îi otrăvesc pînă și limbajul. Răul inițial, asupra căruia voi reveni cu încăpăținare, este la ea lipsa de cultură care atrage după sine lipsa de judecată, ignorarea adevăratelor valori și, în mod logic, preferința pe care o are pentru literatura de mină a doua, atît a ei, cît și a celorlalți. Coordonînd și punînd în valoare calități de cu totul alt ordin, marea ducesă de Coburg, mama ei, ar fi

putut face multe. Regina e brînză bună în burduș de ciine.

București, 27 decembrie 1929

La Eliza Brătianu, în noua bibliotecă Ion Brătianu. Eliza îmi spune: „Aș vrea să descriu oamenii politici așa cum i-am văzut, pentru a contrazice punctele de vedere ale altora. Lui Nicu Filipescu, sincer și generos așa cum i s-a dus vestea, aș vrea, să contrapun un Filipescu șmecher și fals (?)”²⁵ așa cum l-am descoperit eu. Era capabil de orice minciună, putea

²⁵ Semnul de întrebare în paranteză aparține Simonei Lahovary.

să scrie scrisori anonime. Într-o zi soful meu îl conducea la ușa, după ce căzuseră de acord asupra nu știu cărei probleme. Când soful meu i-a spus «Atunci pot conta pe dumneata», el, într-un acces de sinceritate, i-a răspuns «Pe mine nu trebuie să conteze nimeni, niciodată».

București, 27 ianuarie 1930

Cardenas, ministrul Spaniei la București îmi spune că Ileana nu s-ar fi putut căsători în nici un caz cu principele Asturiei. Chiar dacă aceasta visează să se însoare și își face iluzii, regele Alfonso, tatăl său, știe foarte bine că tîndrul nu se poate căsători.

București, 4 februarie 1930

Înmormîntarea unchiului Emil la biserica Albă, unde l-am depus pe tata acum 32 ani. La cimitir, în urma sicriului: evenimentele vieții pun în umbră brutalitatea morții. [Mă gîndesc la] cuvintele tari din scrisoarea lui Argetoianu, pe care mi-a dat-o Valentina²⁶. El relatează scandalul de la Berlin, îngrozitoarea reputație a junelui Hochberg²⁷ acolo (și nu numai acolo din păcate), relele sale obiceiuri, o condamnare, venalitate, un șantaj! Mă cutremur. La palat Hiott e consternat. Telefonăm lui Barbu care este prevenit, dar deocamdată numai prin zvonuri.

București, 8 februarie 1930

Lucrurile încelesc. Petrescu-Comnen²⁸ se mo-

căie cu raportul de la Berlin și eu tremur de nerăbdare.

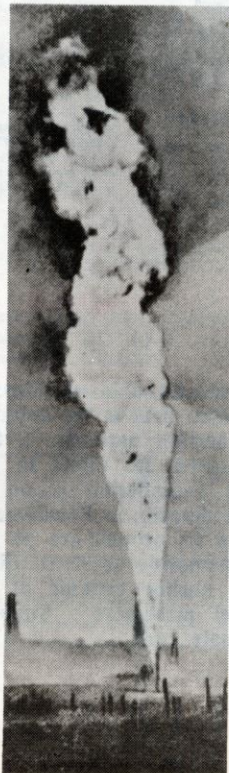
București, 12 februarie 1930

Principele de Pless, tatăl, a venit și a plecat, părea că pămîntul îi arde sub tălpi. Atitudinea lui: dacă dumneavoastră vreți, vă privește. A declarat că el personal nu poate da nimic, că fiul lui are avere personală: O afirmație neliniștitoare:

— E bine să locuiască în România, la Berlin e dificil pentru el.

— Tocmai asta ne pune pe gînduri, răspunde Barbu.

Enormul jet al sondei în flăcări

— Oh, s-ar putea să fie un soț foarte bun.

Eu nu l-am văzut pentru că sînt în domiu. Poklewski²⁹, care l-a cunoscut la Londra, spune că principele e foarte schimbat, cam îmbătrînit, bolnav de reumatism și înfeptat. Alții spun că e foarte amabil și că vorbește minunat franțuzește. Într-un cuvînt, mai reușit decît fiul său și plăcîndu-i grozav femeile, din moment ce la 67 ani ai săi s-a căsătorit cu o femeie de 27 ani. Se pare că familia asta are ceva anormal!

București, 24 mai 1930

Azi trebuia să vină Carol — la ora 1,55! Opinia recunoaște că nu va mai veni și că principele Nicolae s-a dus la Timișoara numai pentru a participa la o cursă de automobile. Regina Elisabeta a vîndut statului român moșia sa de la Zorleni, pe care o moștenise de la tatăl ei, regele Ferdinand. A fost evaluată la 27 milioane la deschiderea testamentului și acum ea îi va fi plătită cu 92 milioane, ce-i drept în zece ani. Prin ce mijloace o fi ajuns la această lovitură de teatru? Scandalul e imens.

București, 25 mai 1930

Scandal în Parlament în legătură cu vînzarea Zorlenilor. Grădișteanu, deși conservator tradiționalist, spune: „Îmi dau seama cît de tare m-aș felicita pentru asta, dacă aș fi republican”...

București, 5 iunie 1930

Elena Moruzi îmi spune că toate regimentele din București sînt consemnate. De ce? Vreau să cred că este doar o măsură de precauție.

(Va urma)

26) Soția lui C. Argetoianu.
27) Contele de Hochberg, cel deal dollea fiu al principelui de Pless, unul dintre candidații la mîna Ilenei, avea o reputație foarte proastă pe plan mondial.

28) Pe atunci ministru plenipotențiar la Berlin; trebuia să transmită informații în legătură cu contele de Hochberg.

29) Fostul (ultim) ministru al Rusiei țariste în România, rămas la București, unde juca un anumit rol în cadrul camarilei regale.

PIATRA TOMBALĂ A LUI MATEI BASARAB

„Dînd curs întrebărilor unor cititori — a existat un mormînt al voievozului Matei Basarab la Tîrgoviște? (nr. 1/1974) — vă trimit alăturat un extras ce cuprinde răspunsul pozitiv la această întrebare”, ne scrie dr. N. CONSTANTINESCU, din cadrul Institutului de Arheologie, București, oferindu-ne articolul O operă necunoscută a sculptorului Elias Nicolai: Infrîta piatră de mormînt a voievozului Matei Basarab aflată la Tîrgoviște, apărut inițial în vol. Studii și comunicări, vol. 14/1968, Muzeul Brukenthal Sibiu.

Din comunicarea dr. N. Constantinescu — bazată pe cercetările arheologice efectuate în primăvara anului 1965 — rezultă că în pronaosul bisericii domnești din Tîrgoviște au existat patru capouri, în care au fost înmormîntați Mateias Postelnicul (fiul lui Udrigle Năsturel, adoptat însă de Matei Basarab), Doamna Elina, soția lui Udrigle Năsturel, Matei Basarab și, respectiv, Doamna Bălașa, soția lui Constantin Șerban Cîrnuț (1654-1658).

Piatra de pe mormînt, executată de meșterul pietrar Elias Nicolai din Sibiu (care sculptase și pietrele tombale pentru Mateias Postelnicul și Doamna Elina) a fost adusă din Transilvania. În iarna anului 1658, în timpul jafului turco-tătar, piatra de pe mormînt a fost distrusă. După această invazie, Mihnea III a strămutat osemintele lui Matei Basarab la Arnota. Tot Elias Nicolai a sculptat noua lespede care, după unele păreri, ar constitui — din punct de vedere artistic — o desăvîrșită încununare a tot ceea ce realizase acest meșter sibian în Țara Românească.

MEDICUL IOAN PIUARIU-MOLNAR

Doctorul în medicină I. TUGUI, medic primar, directorul Spitalului Colțea din București, semnalîndu-ne împlinirea în acest an a 225 ani de la nașterea doctorului Ioan Piuariu-Molnar, reprezentant de seamă al umanismului și iluminismului din țara noastră, ne comunică:

„Ioan Piuariu-Molnar s-a născut în anul 1749 în comuna Sadu de lângă Sibiu, în familia preotului Ioan Piuariu-Molnar. Și-a făcut studiile la Sibiu, Cluj și Viena, după care, întors în țară, a desfășurat o bogată activitate medicală și didactică, fiind ecclsiat al principatului Transilvaniei și, mai tîrziu, primul profesor român al Catedrei de oftalmologie de la Institutul de medicină chirurgicală din Cluj, înființat în 1775.

A avut și o susținută activitate pe tărîmul luptei pentru afirmarea drepturilor naționale ale românilor transilvăneni, pentru propagarea ideilor iluministe. A fost coautor, alături de Samuil Micu, Gh. Șincai, Petru Maior și Ioan Budai-Deleanu al cunoscutului *Supplex libellus valachorum* (1791). În anul 1800, Ioan Piuariu-Molnar a publicat lucrarea *Istorie universală adică de obște*, traducere după *Istoria universală* a abatelui Millat.

În colaborare cu Samuil Micu, doctorul Piuariu a scris și o *Hronologie a împăraților turci*, rămasă în manuscris. Este, de asemenea, autorul unui manual de gramatică întocmit după modelul lucrării lui Samuil Micu-Cleîn *Elementa linguae dacoromanae*.

Prin preocupările sale multiple de învățat iluminat și patriot, Ioan Piuariu-Molnar și-a înscris numele la loc de frunte în istoria medicinei și culturii românești”.

NU ÎN CAPELA SIXTINĂ

Fără a mai aștepta semnalările cititorilor, redactorul nostru Ioan Lăcustă își rectifică eroarea strecurată în explicația opertei IV din Magazin Istoric, nr. 4/1974: compoziția lui Rafael Sanzio, „Școala din Atena”, se află nu în Capela Sixtină, ci în Stanza della Segnatura, sală din palatul Vaticanului în care papa semna actele pontificale.

Nicolae MINEI

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

● Opinii despre adevăratul chip al viteazului Decebal ● Istoria — o necesitate pentru artă ● La unire, sub gloriosul drapel al independenței și libertății naționale ● Generalul Gerstenberg pierde bătălia ● Mesagerul lui Ciano în capitala României se destăinuie ● Comoara Templierilor și un proces care durează de 666 ani ● Undeva dincolo de Potsdam: relațiile aviatorului erou A. I. Pokrișkin ● În primele ore pe pămîntul Normandiei: ultimul episod din memoriile lui D.D. Eisenhower ● L.C.T. 903 la Regele Roșu: un martor britanic al „cele mai lungi zile” ● „Nunta păguboasei principese”: Simona Lahovary despre Carol II și ilustrele sale rude

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjuncț
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ

CONSTANTIN ANȚIP

ADOLF ARMBRUSTER

VIRGIL CANDEA

NICOLAE COPOIU

LUDOVIC DEMÉNY

TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESU

ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DIMBOVIȚA

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

①

②

③

④

- ① Tovarășul Nicolae Ceaușescu, Întîiul Președinte al României
- ② Kunersdorf, 12 august 1759: armata prusiană suportă o grea înfrîngere. Detaliu dintr-o pictură de Hans von Marées (Șapte ani de război în secolul luminilor, p. 54)
- ③ Războinicul rege al Prusiei Frederic II. Portret de W. Camphausen. Sus: Tun din sec. XVIII (Șapte ani de război în secolul luminilor, p. 54)
- ④ Horea în fruntea unui grup de răsculați; în stînga Cloșca iar în dreapta Crișan. Gravură atribuită vienezului Jakob Adam (Politische Journal din Hamburg, 1784: „Horea a hotărît să-l elibereze pe ai lui“, p. 4)

S U M A R

TOVARĂȘUL NICOLAE CEAUȘESCU, ÎNȚIUL PREȘEDINTE AL ROMÂNIEI

Între marii cîștitori ai țării: CONSTANTIN C. GIURESU

Biruit-a vrerea poporului: ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU..... 2

TRANSILVANIA:

Politische Journal din Hamburg, 1784: „Horea a hotărît să-l elibereze pe ai lui“ .. 4

1618-1648 — prestigiu european: L. JORDÁKY 11

Doi diplomați la curtea Suediei: L. DEMÉNY 18

Primele sigilii ale facultăților din Iași: N. GRIGORAȘ 22

Clasa muncitoare — coloana vertebrală a izbînzii: GH. I. IONIȚĂ 23

Fericirea de a trăi istoria: ION PAS 37

Cu ochii la viitor, dar cu gîndul spre trecut: A. SIMION 40

Istorici britanici la ei acasă: CRISTIAN POPIȘTEANU 50

Șapte ani de război în secolul luminilor: MIRCEA N. POPA 54

S-a întimplat cîndva în Munții Banatului: MIHAI GROZAVU 61

Ultima bătălie: A.I. POKRIȘKIN 64

„Întreabă-i pe istorici și ei vor rămîne muți...“: MARIA VASILESCU..... 69

Memorii de război: D.D. EISENHOWER 74

Pe urmele unei erori judiciare — cazul sublocotenentului Clutei: EUGEN D. NECULAU.. 84

Clanul regina Maria — Barbu Știrbey: Jurnalul SIMONEI LAHOVARY 90

● Cărți sosite la redacție... 60 ● Zimbete din cronici... 89 ● Poșta Magazin istoric 98

CONTENTS

* Nicolae Ceaușescu, the First President of Romania.....	2
* A German Newspaper on the Revolt of the Romanians Led by Horea (1784)	4
L. JORDSKY Transylvania in the Thirty Years' War.....	11
L. DEMÉNY Two Diplomats at the Court of Sweden.....	18
GH. I. IONIȚĂ The Contribution of the Working Class to the Victory of August 23, 1944.....	23
ION PAȘ The Happiness of Living History	37
A. SIMION 1940-1944: The Bourgeois Parties and Marshal Antonescu	40
CRISTIAN POPIȘTEANU British Historians at Home.....	50
MIRCEA N. POPA The Seven Years' War	54
MIHAI GROZAVU Twenty-Five Years since the Creation of the People's Militia	61
A.I. POKRYSHKIN The Last Battle	64
M. VASILESCU The Black Death	69
D.D. EISENHOWER War Memoirs	74
EUGEN D. NECULAU 1917 — The Case of Sublieutenant Ciulei	84
SIMONA LAHOVARY I Was Queen Maria's Lady-in-Waiting	90

SOMMAIRE

* Nicolae Ceaușescu, le premier Président de la Roumanie.....	2
* Un journal allemand sur la révolte des Roumains dirigée par Horea (1784)	4
L. JORDSKY La Transylvanie pendant la guerre de Trente Ans	11
L. DEMÉNY Deux diplomates à la cour de Suède.....	18

GH. I. IONIȚĂ La contribution de la classe ouvrière à la victoire du 23 Août 1944.....	23
ION PAȘ La bonheur de vivre l'histoire	37
A. SIMION 1940-1944: Les partis bourgeois et le maréchal Antonescu	40
CRISTIAN POPIȘTEANU Les historiens britanniques chez eux	50
MIRCEA N. POPA La guerre de Sept Ans	54
MIHAI GROZAVU 25 ans depuis la création de la milice populaire	61
A.I. POKRYSHKINE La dernière bataille	64
M. VASILESCU La peste noire	69
D.D. EISENHOWER Mémoires de guerre	74
EUGEN D. NECULAU 1917 — Le cas du sous-lieutenant Ciulei	84
SIMONA LAHOVARY J'ai été la dame d'honneur de la reine Maria	90

СОДЕРЖАНИЕ

* Николае Чаушеску, первый Председатель Румынии.....	2
* Немецкий журнал про восстание румынов во главе с Хорей (1784)	4
Л. ПОРДАКИ Трансильвания в Тридцатилетней войне.....	11
Л. ДЕМЕНИ Два дипломата при дворе Швеции	18
Г.И. ИОНИЦĂ Вклад рабочего класса в победу 23-го Августа 1944 г.	23
И. ПАС Счастье ощущать историю	37
А. СИМИОН 1940-1944: буржуазные партии и маршал Антонеску	40
К. ПОПИШТИНĂ Английские историки у себя дома.....	50
М.Н. ПОПА Семилетняя война	54
М. ГРОЗАВУ 25-летие со дня основания народной милиции	61

А.И. ПОКРЫШКИН Последний бой	64
М. ВАСИЛЕСКУ Чёрная чума	69
Д.Д. ЕЙЗЕНГОВЕР Военные мемуары	74
Е.Д. НЕКУЛАУ 1917: дело младшего лейтенанта Чулей	84
С. ЛАХОВАРИ Страницы дневника	90

INHALT

* Nicolae Ceaușescu, erster Präsident Rumäniens	2
* Eine deutsche Zeitung berichtet über den von Horea 1784 angeführten Aufstand der Rumänen	4
L. JORDSKY Transsylvanien im dreißigjährigen Krieg	11
L. DEMÉNY Zwei Diplomaten am Hofe Schwedens	18
GH. I. IONIȚĂ Der grundlegende Beitrag der Arbeiterklasse zum Triumph des 23. August 1944	23
ION PAȘ Das Glück Geschichte zu erleben	37
A. SIMION 1940-1944: die bürgerlichen Parteien und Marschall Antonescu	40
CRISTIAN POPIȘTEANU Britische Historiker in ihrer Heimatsscholle	50
MIRCEA N. POPA Der siebenjährige Krieg	54
MIHAI GROZAVU 25 Jahre Volkspolizei	61
A.I. POKRYSHKIN Die letzte Schlacht	64
M. VASILESCU Die schwarze Pest	69
D.D. EISENHOWER Kriegsmemoiren	74
EUGEN D. NECULAU 1917 — Fall Leutnant Ciulei	84
SIMONA LAHOVARY Ich war Hofdame der Königin Maria.....	90

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — București, P.O.B. — 2001

magazin istoric

București, intrarea Ministerului nr. 2, et. IV — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 702, telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Ioan Dragomirescu, Ștefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavalcinschi
SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase
CORECTURA: Constanța Avram, Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42 427

